

Tieteen kättilöimisen rajat ja *ognosia*

Riikka Haapalainen & Mari Viita-aho

”On järisyttävää tajuta, että tälläkin hetkellä, kun tätä kirjoitan, on *syntymässä* satoja ellei tuhansia artikkeleita, runoja, romaaneita, esseitä ja muita vastaavia.” (Tokarczuk 2023, 17; kursiivi kirjoittajien.)

Yllä olevaa lausetta kirjoittaessaan kirjailija Olga Tokarczuk on asettunut sanojen, tekstien ja kaikkialla tarjoutuvan tiedon äärettömyyteen. Hänen havaintonsa mukaan aikaamme luonnehtii kokemus äärettömyydestä, rajattomuuksista: *kaikkea* tuntuu olevan määrättömästi ja lisää on syntymässä koko ajan. Myös tiedejulkaisemisessa yhdeksi keskeiseksi kriteeriksi on usein noussut määräisyys – tekstejä ja tutkimuksia syntyy paljon.

Tokarczuk puhuu lainauksessa artikkelien syntymisistä, tulossa olemisista. Kielikuvalla on kiinnostava yhteys *Kulttuurintutkimus*-lehden edellisen päätoimittajan Maarit Jaakkolan esittämään vertaukseen päätoimittamisesta tutkimuksen kättilöimisestä (Jaakkola 2025). Inspiroiduinmekin pohtimaan näitä kahta ajatusta rinnakkain: millä tavoin lehden toimittamisessa on meille kyse kättilöinä toimimisesta? Ja laajemmin: Minkälaisia merkityksiä ajatukset artikkelien syntymisistä ja tutkimuksen kättilöinnistä tuo tiedejulkaisemiseen?

Kättilö on henkilö, joka avustaa ja hoitaa synnyttäjää sekä pyrkii varmistamaan synnyttämisen onnistumisen (Kielitoimiston sanakirja). Mielikuvan avulla syntymää voi lähestyä kahdesta näkökulmasta, joista

kumpikin sisältää ongelmia. Yhtäältä kättilön arvon korostaminen on arvaamattoman yksioikoista. Jos hänen roolinsa ajatellaan syntymän kannalta merkittävänä (emt.), jää muiden tahojen vaikutus helposti varjoon. Toisaalta synnyttäminen ja kättilöiminen herättävät erityisesti yksilön syntymään liittyviä mielikuvia. Tieteellinen artikkeli ei ole kuitenkaan yksilöllinen olio tai puhdas yksilösuoritus, vaan monen tekijän yhteisen ajattelun ottama muoto.

Tiedon rajoja ja rajattomuuksia luotaavassa esseessään Tokarczuk kehittää *ognosian* käsitettä, joka viittaa syy-seuraussuhteiden ja yhteyksien tunnistamiseen sekä kykyyn ”synteettiseen ongelmankäsitteilyyn etsimällä järjestystä yhtä lailla kerronnasta itsestään kuin yksityiskohdista, kokonaisuuden pienimmistä osista” (Tokarczuk 2023, 36). Hoidoksi *ognosian* alueen ongelmiin hän tarjoaa romaaniterapiaa. Hoidoksi voisi tarjota myös kulttuurintutkimusta, sillä jo klassikoksi muodostuneessa 1990-luvun artikkelikokoelmassa sosiologi Pertti Alasuutari määrittelee kulttuurintutkimuksen tärkeimmäksi tehtäväksi asioiden välisten merkitysten ja yhteyksien tunnistamisen ja tarkastelun (Alasuutari 2013, 35). Määrittely muistuttaa hämmäntävästi *ognosiaa*.

Yhteyksien näkemiseen ja ymmärtämiseen tarvitaan aikaa, etäämmälle astumista ja näkökulmien vaihtelua. Tarinat helpottavat näitä prosesseja, joskin niillä on karikkonsa (vrt. Mäkelä ym. 2020). Lisäksi tarvitaan uudenlaisia käsitteitä (ja tutkimuksen tapoja), jotka auttavat näkemään asioita yllättävistä tulokulmista (Tokarczuk 2023, 36). Tulkitsimme Tokarczugin viittaavan näiden yhteyksien luomiseen myös kirjoittaessaan tekstien syntymistä. Kulttuurintutkimus on kiinni juuri näissä yhteyksissä, risteämissä ja liitoksissa.

Merkitystenmäärittely on kuitenkin mutkikas valtapeli. Kenties kättilöä osuvampi ilmaisu tätä peliä kuvaamaan olisi kuvitella toimittajat tiedeinstituution (neuvolakoneiston) osasiksi, jotka karkeimmassa määrittelyssä punnitsisivat, mittaisivat, arvioisivat ja aikatauluttaisivat tieteen. Tämän koneiston osaset eivät avustaisi jotakin jo muotonsa määrittänyttä astumaan maailmaan, vaan varmistaisivat tuon muodon tiedekelpoisuuden. Tässä koneistossa toimittajat normalisoisivat ja yhdenmukaistaisivat poukkoilevia ja formaattiin sopimattoman villejä ajatuksenjuoksuja ja tekisivät niitä ymmärrettäviksi myös koneiston mahdollistaville, päättäntävaltaansa käyttäville tahoille. Tiedejulkaiseminen näyttäytyisi näin normatiivisena – sisäänajavana, muttei uutta synnyttävänä tai uuteen kurrottavana – järjestelmänä.

Ognosian ajatuksia seuraten tutkimuksen ja tiedejulkaisemisen prosesseja voisi kuvata syntymän ihmeen sijaan myös lisääntymiseksi, jossa tekstien moninaisuus tai äärettömyys yhteismitallistetaan tasaisen – kulttuurintutkimuksellistetun – laadun tuottamiseksi. Yhtä kaikki kättilöinnin vertauskuvaan liikaa kiinnittyessä jäävät helposti näkymättömiin kaikki muut syntymän ihmeeseen vaikuttaneet tahot: tutkimuksen kommentoijat, arvioijat, mahdolliset ohjaajat, opettajat ja muut arkiset keskustelukumppanit, koko edeltävä tutkimus, seminaarit, konferenssit ja tietysti kulttuurintutkimuksen kohteet.

Tiedejulkaisemisen polveilevien polkujen keskellä voi hämmästellä, kuinka samaan aikaan eri paikoissa huomio kiinnittyy samantapaisiin seikkoihin. Asiat eivät synny yksin eivätkä eristyksissä. (Tutkimuksen)

syntymä on yhteyksien löytämisen lisäksi asioiden yhtäaikaista tunnistamista ja merkityksellisiksi tekemistä; keskustelun kuuntelua, siihen osallistumista ja tieteen itseään korjaavan luonteen kriittistä vaalimista.

Toimittajien rooli näissä prosesseissa on tunnistaa ajatuksia, jotka jatkavat ja tuovat uutta keskusteluun, lisäävät sitä, muokkaavat olemassa olevia ajattelutapoja tai murtavat totuttuja kaavoja. Tiedejulkaiseminen on vallankäytön portti, jonka avaimia pidellessään tulee olla varpaillaan; ei puolustuskannalla, vaan itse-reflektion äärellä etsien omia sokeita pisteitään, pyrkien koputtelemaan tottumuksiaan ja kaavamaisia käsitteisiään, suunnaten luomaan tilaa yllättäville, kenties vielä hiomattomille ajatuksille – etsiytyessä esimerkiksi romaani-terapiaan.

Näitä avaimia pitelemme nyt nöyrin mielin käsissämme. Emme kättilöinä, emme yksinomaisina portinvartijoina, vaan herkkinä luutuneille tieteen konventioille; merkityksiä pohtien, tieteen hitaista prosesseista lumoutuen, uusia tuulia haistellen. Pyrimme kurkistamaan omista kuplistamme ja tunnistamaan epätavanomaisia yhteyksiä – astumaan ei-tietämisen ja kuplista pois-siirtymisten (poisoppimisen) poluille. Alkavalla päätoimittajakaudellamme tämä pyrkimys voisi esimerkiksi tarkoittaa *Ognosian* ehdotusten mukaisesti uusia ja epäroimattomia ”sanoja, termejä, ilmauksia ja sanontoja” sekä kulttuurintutkimuksen kenttää laajentavia karttoja – yhtä lailla kuin ”rohkeita ja humoristisia” kentällä vaeltavia toimijoita (Tokarczuk 2023, 37).

Kiitämme Maarit Jaakkolaa ja muita edellisiä päätoimittajia heidän suuresta panoksestaan *Kulttuurintutkimukselle*. Suuret kiitokset kuuluvat myös tämän lehden kirjoittajille. Käsissänne on kunnianhimoinen numero, jossa julkaistut tekstit ovat kiistämättä kirjoittajiensa kynistä, mutta joissa esitetyistä ajatuksista käytävään keskusteluun on jo tässä vaiheessa osallistunut lukuisia näkymättömiin jääviä eminenssejä. Julkaisemista ei ole ilman niitä, jotka haluavat osallistua maailmassa kuplivaan, tieteeksi nimettyyn keskusteluun. Toivomme, että myös jatkossa sähköisissä postilaatikoissamme kilahtelevat saapuneiden käsikirjoitusten merkkiäänät. Soisimme, että *Kulttuurintutkimus* voisi täyttää sille asetetut odotukset tulevina vuosina, mutta erityisen hartaasti toivomme lehden tuottavan lukijoilleen uuden oppimisesta aiheutuvaa epämukavuutta niin, että he tuntisivat itsensä hetkittäin myös petetyiksi.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (2013) Kulttuurintutkimus ja kulturalismi. Teoksessa Jari Kupiainen & Erkki Sevänen (toim.) *Kulttuurintutkimus. Johdanto*. [1994.] SKS Tietolipas 130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 32–50.

Jaakkola, Maarit (2025) ”Kulttuurintutkimuksellistaminen ja tieteen kättilöimisen taito”. *Kulttuurintutkimus* 42 (1):1–2. <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/159747>.

Kielitoimiston sanakirja (ei pvm.) ”Kättilö”. <https://www.kielitoimistonanakirja.fi/#/k%C3%A4til%C3%B6?searchMode=all> (Tarkistettu kesäkuussa 2025)

Mäkelä, Maria; Björninen, Samuli; Hämäläinen, Ville; Karttunen, Laura; Nurminen, Matias; Raipola, Juha; Rantanen, Tytti (2020) *Kertomuksen vaarat – Kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Tampere: Vastapaino.

Tokarczuk, Olga (2023) *Ognosia*. Suom. Tapani Kilpeläinen. [2020.] Helsinki: Särötär.

Lukemisen harrastajat kirjallisina matkailijoina

Ilona Lindh

Tarkastelen tässä artikkelissa käytänteitä, joissa lukemiskulttuuri ja matkailukulttuuri kohtaavat. Tutkimuksen kohteena ovat kirjoja lukevien ihmisten tekemät tai suunnittelemat matkat kirjallisiin kohteisiin, kuten kirjailijamuseoihin tai romaanin tapahtumapaikkoihin. Tutkin myös tapoja sanallistaa kirjoihin liittyviä matkoja ja matkakohteita. Aineistona ovat kyselytutkimuksen kirjallisia matkoja koskevan kysymyksen avovastaukset. Tutkimus lisää ymmärrystä lukemisharrastuksen merkityksistä kirjoja lukevan ihmisen kokemusmaailmassa.

Kesälomamatkamme perustui Myrskyluodon Maijan maisemiin. Tunsin pakahduttavaa onnea, kun pääsin Simskälään sateisena kesäpäivänä. Olemme vierailleet myös Kalle Päätalon Kallioniemessä. Vierailu oli kesän kohokohtia.

Kuten sitaatti kyselyaineiston vastauksista kuvaa, kirjallisen kohteen omakohmainen kokeminen voi tuottaa ”pakahduttavaa onnea” tai olla ”kesän kohokoh-

tia”. Kirjallinen matkailu osoittaa, kuinka laaja-alaisesti lukuharrastus voi vaikuttaa lukevan ihmisen elämään. Tämä artikkeli vastaa kysymyksiin siitä, minkälaisiin kirjallisiin kohteisiin lukijoiksi itsensä identifioivat (ks. Hiidenmaa ym. 2024) matkustavat ja mitä merkityksiä he kirjallisille kohteille antavat. Käytän ilmaisua *lukija-matkailija* silloin, kun korostan lukemisen ja matkailun merkitysten kiinnittymistä toisiinsa yksilön toiminnassa.

Lukemisen ja matkailun yhteenkiötötyminen on kiinnostava ilmiö jo senkin vuoksi, että niiden motivaatiotekijöissä on yhtäläisyyksiä. Lukemiseen on liitetty muun muassa halu irtautua arjesta, oppia ja sivistyä, voimaantua ja vahvistaa omaa identiteettiä (Ross ym. 2018; Stebbins 2013; Juopperi 2018; Taylor 2019; Linko 1998; Suomalainen 2022). Aivan samoja tavoitteita liitetään myös matkailuun. Lukuharrastuksen

tapaan myös matkailussa voidaan nähdä sekä ulkoisia että sisäisiä, välineellisiä että kokemuksellisia motivaatiotekijöitä (Mokhtarian, Salomon & Singer 2015).

Henkilökohtaisten motivaatiotekijöiden lisäksi kirjalliseen matkailuun vaikuttavat laajemmat rakenteet, joihin lukemiskulttuuri ja matkailukulttuuri kiinnittyvät. Siihen vaikuttavat muun muassa kaupallinen tarjonta sekä yleiset asenteet ja arvostukset. Näkökulmana tässä artikkelissa ei ole kuitenkaan matkailu elinkeinona tai elämäntuotantona vaan nimenomaan lukijoiden omat näkemykset, muistot ja haaveet. Yhtäältä lukija-matkailijat ovat osa markkinavetoista kutosyhteiskuntaa ja ilmentävät, korostavat tai jopa muokkaavat identiteettiään kulluttamalla niin lukijoina kuin matkailijoinakin (vrt. Saarinen 2002; Miles 2020). Toisaalta he myös omilla valinnoillaan ja toiminnallaan muokkaavat näitä kulttuureja: esimerkiksi sosiaalisen median tarjoamista matalan kynnyksen yhteisöistä on tullut keskeinen osa lukemiskulttuuria (Jaakkola 2019; Linko 2023; Linko & Lindh 2024) ja vastaavasti sosiaalisen median suositukset ja vertaissivustot ovat keskeinen osa matkailukulttuuria (Oliveira, Araújo & Tam 2020).

Kulttuurisosiologisesta näkökulmasta lukemista tutkineen Thumala Olaven mukaan kirjallisuuden harrastajia motivoi kirjan *ikonisuus* ja siihen liittyvät

kulttuuriset arvostukset sekä esteettiset kokemukset ja tunteet (Thumala Olave 2020, 3). Yleinen kulttuurinen arvostus voi näin ollen antaa matkustamisellekin lisäarvoa ja tietyille matkakohteelle vetovoimaa, mitä matkailun edistämisesä voidaan myös hyödyntää (Pulkkinen ym. 2023). Toisaalta henkilökohtaisesti merkittävissä kirjallisissa kohteissa käymisessä keskeistä on nimenomaan lukijan oman mielikuvituksen ja lukukokemuksen kiinnittäminen matkan suunnitteluun ja sen kokemiseen (Baleiro & Quintero 2018, 29–33). Matkalla koettu voi puolestaan tuoda uusia merkitystasoa ja kirjalliseen teokseen ja liittää sen samalla uudella tavalla lukijan omaan elämään. Nykyajan kaikkialla vallitseva digitaalisuus voi saada osan lukijoista kaipaamaan kirjoihin liittyviä tosielämän kokemuksia ja kirjailijan läsnäolon tuntoa (Taylor 2019, 214).

Kirjallinen matkailu voidaan nähdä osana laajempaa kulttuurimatkailun traditiota, jossa matkustetaan kulttuurisesti tai kulttuuriperinnön kannalta arvokkaina pidettyihin kohteisiin. Matkailun lajina sitä voi pitää jopa nykyaikaisen matkailun vanhimpänä muotona, ja se voi liittyä hyvin monenlaisiin historiallisiin, korkea- tai populaarikulttuuriin tai taiteellisiin kohteisiin. (Hovi 2017.) Esimerkkinä mainittakoon turismin historian kannalta keskeiset *grand tour* -si-

vistysmatkat 1600–1700-luvuilla, jotka suuntautuivat kulttuurisesti merkittäviin paikkoihin Kreikassa, Italiassa ja Ranskassa, ja joista syntyi paljon kirjallista materiaalia myöhempiä matkailijoita varten (Youngs 2013, 44–46; Seaton 2019, 108–110).

Myös kirjailijoiden kotipaikat muodostuivat jo varhain vierailukohteiksi: Petrarcan kotitaloon alettiin Italiassa matkailla jo 1400-luvulla, mutta erityiseksi matkailun haaraksi kirjailijoiden kotitaloissa käyminen muodostui 1800-luvun Britanniassa (Baleiro & Quintero 2018, 33–35; Watson 2006; 2020), missä kirjallisella matkailulla on hyvin vakiintunut ja luonnollistunut asema. Watsonin (2006, 5, 15) mukaan ensin kiinnostuksen kohteena olivat kirjailijoiden haudat, sitten syntymäpaikat ja kotitalot ja lopulta teosten tapahtumapaikat. Kirjalliset matkat voivat olla myös kokonaisia reittejä, joissa seurataan jonkin teoksen tai kirjailijan elämän maantieteellisiä sijainteja. Esimerkiksi Don Quijoten reitti karttoineen perustettiin jo 1700-luvulla, mikä toi Espanjaan monia Cervantesin ihailijoita, monet heistä itsekin kirjailijoita (Ruiz Scarfuto 2013).

Matkailun ja matkakirjallisuuden tutkimuksessa usein nostetaan esiin matkailun medioituminen ja representaatioiden kehämäisyys (Urry 2002, 129;

Jaworski & Thurlow 2011). Tällä tarkoitetaan sitä, että matkailijalla on aina etukäteiskäsityksiä matkakohteestaan, ja ne puolestaan voivat vaikuttaa siihen, mihin matkailija huomionsa kiinnittää ja siihen, millaisena kohde näyttäytyy. Ilmiöstä voidaan käyttää sosiologi John Urryn käsitettä *turistin katse* (Urry 2002[1990]; Urry & Larsen 2011). Toisaalta tuskin kukaan voi tarkastella maailmaa ilman ennakkotietoja. Kaikki edeltävät tietomme, näkemyksemme ja kiinnostuksenkohteemme vaikuttavat siihen, mitä matkoilla näemme ja miten näkemäämme tulkitsemme. Me myös ikään kuin opimme turisteiksi, kun opimme tulkitsemaan paikkoihin ja matkailuun liittyviä merkkejä, symboleja ja artefakteja ja opimme puhumaan, kirjoittamaan ja toimimaan turisteille suunnatuissa tiloissa ja paikoissa (Thurlow & Jaworski 2010, 234). Matkailijat myös itse osallistuvat merkityksentuotantoon omilla toimintatavoillaan sekä kuvillaan ja teksteillään muun muassa sosiaalisessa mediasa (Jaworski 2011; Heller, Jaworski, Thurlow 2014).

Kirjallisessa matkailussa ja esimerkiksi populaarikulttuuriin liitetystä faniturismissa (Duffett 2013, 227) etukäteiskäsitykset – vahvakin eläytyminen ja ennalta kuvittelemisen – ovat kohteessa vierailulle varsinainen lähtökohta, ja lukija-matkailija odottaa kohteelta lu-

kemaansa perustuvaa tuttuutta. Monet kirjalliset vierailukohteet ovat nimenomaan turistin katsetta ajatellen suunniteltuja ja elämykselliseksi tuotteistettuja (Herbert 2001, 313), mikä ei välttämättä vähennä niiden merkittävyyttä kokijalleen. Aina kohde ei kuitenkaan ole valmiiksi paketoitu, vaan kirjallisesti orientoitunut katse voi tarjota tuoreita tarkastelutapoja monenlaisiin ympäristöihin. Esimerkiksi kirjallisten tapahtumapaikkojen etsiminen voi tuoda esiin odottamattomia näkökulmia kohdemaahan tai -kaupunkiin. Myös oma asuinympäristö voi näyttäytyä uudessa valossa, jos siihen yhdistyy kirjallisia konnotaatioita.

Matkailijan toiminta on myös kehoollista ja performatiivista (Coupland & Coupland 2014; Urry & Larsen 2011, 189–216). Kulttuurimaantieteilijä Tim Edensorin (2001; 2009) mukaan turismin performansseissa on kyse osin tiedostetuista, osin tiedostamattomista toimintatavoista, jotka ovat mukautuvia ja muuttuvia. Eri yksilöt voivat myös toimia samassa kohteessa eri tavoin ja eri tavoittein. Edensor jaottelee turismin näyttämöt suljettuihin ja avoimiin. Suhteellisen suljettuja voivat kirjallisen turismin kehityksessä olla esimerkiksi kirjailijamuseossa tai ohjatulla kirjallisella kävelykierroksella käyminen. Myös erityisesti lastenkirjallisuuteen liittyvät kaupalliset huvipuistot ovat luonteeltaan

tällaisia: niihin ostetaan lippu ja niissä toimitaan jossain määrin odotuksenmukaisella tavalla. Kohteissa voi olla roolihahmoina henkilökuntaa, jolloin performatiivisuus on varsin etualaista (Coupland & Coupland 2014). Tällaiset kohteet on helppo nähdä osana elämystä-loutta (ks. esim. Karkulehto & Venäläinen 2016) tai elämisyhteiskuntaa (Miles 2020), jossa lukija-matkailija kuluttajana mukautuu paikan tarjoamaan rooliin. Edensorin jaottelua seuraten avoimia ja samalla monia tavoitteita täyttäviä turismin käytänteitä edustaa puolestaan kirjallisessa matkailussa esimerkiksi oma-toiminen tutustuminen teoksen tapahtumapaikkoihin. Tällöin lukija-matkailijan omat lukumuistot ja tunteet luovat merkityksiä paikkaan ja kuluttaminen on vähäisemmässä roolissa, vaikkakaan ei kokonaan poissa.

Kirjallisen matkailun käytänteissä korostuu myös nostalgia, joka voi olla sekä yksilön elämään liittyvää että epäsuoraa tai historiallista (Wang 2023). Nostalgiset tunteet on liitetty esimerkiksi museokäynteihin ja perinneteollisuudeksi kutsuttuun ilmiöön (Linko 1994; 1995), joten esimerkiksi kirjailijamuseossa käymiseen voi liittyä monen tason nostalgiaa: tuotteistettua, markkinoitua ja omakohtaista. Kuten analysoimastani aineistosta nähdään, matkailija voi myös haluta matkustaa johonkin

lapsuuden merkittävään lukukokemukseen liittyvään paikkaan. Tällöin aikuisminän mukana kulkee lapsuusaikaisen kokemuksen muisto, ja paikkaa katsotaan ikään kuin lapsen ja aikuisen silmin yhtä aikaa. Myös tilaan ja paikkaan liittyy useita ajallisia kerrostumia: kirjallinen teos voi kuvata esimerkiksi 1900-luvun alun miljöötä, josta lukija-matkailija on lukenut kenties 1980-luvulla, kun taas matka tehdään 2020-luvulla. Ajallinen monitasoisuus on toki mukana myös silloin, kun paikkaan liittyvästä lukukokemuksesta on kulunut vasta vähän aikaa. Silloinkin lukija-matkailija tuo yhteen lukukokemuksen muiston ja nykyhetkeen sijoittuvan kokemuksen. Toisinaan varsinaisen lukukokemus tulee vasta jälkikäteen.

Lukemistutkimuksen kyselyvastaukset tutkimusaineistona

Kirjallisia matkoja koskevien kyselyvastauksen tarkastelu kiinnittyy tässä artikkelissa ennen kaikkea lukemiskulttuurin tutkimukseen. Tutkimus on tehty osana Muuttuva lukijuus -hanketta, jossa vapaa-ajan lukemista on tutkittu lukijalähtöisesti (ks. myös Suomalainen 2022; 2023; Lindh & Hiidenmaa 2023; Linko & Lindh 2024; Hiidenmaa ym. 2024) ja muun muassa lukemisen kulttuurisosiologiaa käsitteitä hyödyntäen (Thumala

Olave 2022). Koska aihe kuitenkin liittyy kiinteästi matkailuun, käytän apuna matkailututkimuksen (esim. Baleiro & Quinteiro 2018) ja matkakirjallisuuden tutkimuksen näkökulmia kirjalliseen matkailuun ja matkailukulttuuriin. Matkailun kulttuurihistoriaa on paljon tutkittu kirjallisten dokumenttien – matkakerotomusten, -oppaiden, -kirjeiden ja -päiväkirjojen avulla (esim. Youngs 2013). Kolmanneksi tarkasteluun erityisesti menetelmän osalta vaikuttavat diskursiitutkimuksen lähtökohdat. Tarkastelun aineiston kyselyvastauksia kielellisinä tuotoksina, jotka ottavat osaa laajempaan diskursiivisiin käytänteisiin (Pietikäinen & Mäntynen 2019). Matkailu itsessään on diskursiivista toimintaa ja matkailun diskurssit kytkeytyvät tiiviisti muun muassa kansallisuuden ja kansainvälisyyden, identiteettien ja autenttisuuden diskurssien tuottamiseen ja toisintamiseen. (Thurlow & Jaworski 2010, 10–11, 226–228; Heller, Jaworski, Thurlow 2014; Coupland & Coupland 2014.)

Tutkimuksen aineisto on saatu syksyllä 2021 toteutetusta kyselystä, jota jaettiin verkossa muun muassa Facebookin kirjallisuusryhmissä sekä tutkijoiden omilla sosiaalisen median tileillä. Kyselyyn saatiin 955 vastausta. Vastaajat edustavat kirjallisuuden harrastajia, jotka suhtautuvat lähtökohtaisesti myönteisesti kirjojen lukemiseen ja jotka määrit-

televät itsensä lukeviksi ihmisiksi (Hiidenmaa ym. 2024). Heistä suurimmalla osalla on hyvin aktiiviset lukemisen tavat: 86 prosenttia kertoo lukevansa joka päivä, ja yli 80 prosenttia lukee tai kuuntelee vuodessa yli 20 kirjaa.¹

Laajassa kyselylomakkeessa oli yksi kirjallisia matkoja koskeva kysymys, johon sai vastata vapaamuotoisesti joko tekemistään tai haaveilemistaan kirjallista matkoista. Kysymys oli muotoiltu seuraavasti: ”Oletko vierailut kirjailijoihin tai kirjoihin liittyvissä paikoissa tai museoissa? Tai oletko haaveillut tällaisesta matkasta? Kerro tästä tarkemmin.” Tähän kysymykseen vastasi 620 vastaajaa eli 65 prosenttia kaikista vastaajista, mikä oli tyypillinen vastausmäärä avoimiin kysymyksiin. Näistä vastaajista osa vastasi kysymykseen kielteisesti: noin viisi prosenttia matkustaisi mielellään, mutta heillä ei ole ollut siihen mahdollisuutta esimerkiksi taloudellisten tai terveydellisten syiden vuoksi. Noin 20 prosenttia ei ole kirjoihin liittyvistä matkoista kiinnostunut lainkaan tai ei ollut tullut ajatelleeksi, että sellaisia voisi tehdä.

Vastausten pituudet vaihtelevat yhden tai kahden sanan vastauksista (”En ole.”, ”Kyllä olen.”) noin sadan sanan vastauksiin. Vastaajat ovat voineet myös tulkita kysymyksen eri tavoin ja keskittyä vain monihaaran kysymyksen yhteen osioon.² Kaiken kaikkiaan kysely-

vastausten tyyli on toteava verrattuna tapaan, jolla luku- tai matkakokemuksia esitellään esimerkiksi sosiaalisessa mediassa (Linko & Lindh 2024, 18). Kokonaiskuvan luomiseksi kuvaan seuraavassa osiossa vastauksia sekä kohdetyypin että maantieteellisen sijainnin mukaan. Lukumääriin on kuitenkin suhtauduttava suuntaa antavina, sillä osa vastaajista ei nimeä kohteita, vaikka kertoo käyvän sellaisissa usein.

Kirjallisten kohteiden sijainnit ja tyypit

Maantieteellisesti vastaajien mainitsemat kirjalliset kohteet sijoittuvat valtaosin Suomeen (yli 300 mainintaa) ja Eurooppaan (yli 300). Euroopan alueista eniten mainintoja saavat Brittein saarilla (noin 200) sijaitsevat kohteet, jotka liittyvät esimerkiksi Jane Austeniin, Brontën sisaruksiin, Agatha Christieen tai J. K. Rowlingin Harry Potter -kirjoihin. Pohjoismaista mainitaan erityisesti dekkarimiljöitä ja lastenkulttuurikohteita. Venäjältä mainitaan Fjodor Dostojevskiin ja Anna Ahmatovaan liittyviä paikkoja. Kaukaisemmat kohteet Yhdysvalloissa, Väli- ja Etelä-Amerikassa, Aasiassa, Afrikassa ja Australiassa saavat yksittäisiä mainintoja. Euroopan ulkopuolisista kohteista poikkeuksellisen usein mainitaan Prinssi Edwardin saari

(27), joka on yleinen haavekohde L. M. Montgomeryn Anna-kirjoja lukeneiden keskuudessa.

Osa suomalaisista kohteista on sellaisia, joihin vastaajat ovat tutustuneet jo esimerkiksi koulun luokkaretkillä, ja joka tapauksessa niiden olemassaolo kuuluu monen suomalaisen lukijan yleistietoon. Tällaisia ovat esimerkiksi Aleksis Kiven kuolinmökki Tuusulassa, J. L. Runebergin koti Porvoossa ja Päätalo-keskus Taivalkoskella. Niissä on käyty, vaikka Kivi, Runeberg tai Päätalo eivät olisi itselle erityisen läheisiä kirjailijoita. Toisaalta nykykirjallisuus voi houkutella tutkimaan paikkoja omaehtoisesti: esimerkiksi Kjell Westön Helsinki, Reijo Mäen Turku ja Pasi Ilmari Jääskeläisen Jyväskylä mainitaan vastauksissa.

Lukemisen harrastajilla näyttää olevan paljon tietoa siitä, missä on tarjolla kirjallisuuteen liittyviä järjestettyjä kiertomatkoja tai rakennettuja kohteita. Se kertoo paitsi tuotteistamisesta myös harrastuksen yhteisöllisyydestä ja verkostomaisuudesta (Ruohonen 2020; Linko 2023; Linko & Lindh 2024) ja Internet-maailman suosittelualgoritmeista. (Tätä artikkelia kirjoittaessani olen alkanut saada mainoksia muun muassa Agatha Christien Englantiin järjestettävistä ryhmämatkoista.) Osa kohteista on kuitenkin spontaaneja ja avoimia myös siksi, ettei tuotteistusta ole tehty. Seu-

raavan sitaatin vastaaja jopa esittää toiveen kartalle merkitystä reitistä: ”Kävetyretkiä kirjojen murhapaikoille joo, Toive Janssonin biletyshuvila Granissa, se piti etsiä. [- -] Tommi Kinnusen Ei tiennyt katuvansa, saisiko siitä kartalle merkityn vaellusreitit?”

Kirjailijoihin liittyvien museoiden, muistomerkkien ja asuinpaikkojen sekä kirjojen tapahtumapaikkojen lisäksi kirjallisina kohteina voidaan pitää erityisesti lastenkirjallisuuteen liittyviä näyttelyitä, huvipuistoja ja rakennettuja maailmoja. Näitä ovat esimerkiksi Muumi-maailma Naantalissa, Astrid Lindgrenin kirjojen maailmoihin vievä Junibacken Tukholmassa sekä Harry Potter -studiot Lontoossa, joissa monet vastaajat olivat käyneet omien lastensa kanssa. Näissä kohteissa korostuu intermediaalisuus: kirjoihin pohjautuvista tarinamaailmoista tehdyt adaptaatiot, erityisesti animaatiot ja elokuvat, voivat olla yhtä tärkeitä tai tärkeämpiä motivaatio-tekijöitä kuin kirjat. Fantasiakirjallisuuden suurnimen J. R. R. Tolkienin ihailijat saattavat käydä Oxfordissa kirjailijan jalanjäljillä tai Uudessa-Seelannissa katsoomassa *Taru sormusten herrasta* -elokuviin kuvauspaikkoja.

Kirjailijoihin ja tiettyihin kirjoihin liittyvien kohteiden lisäksi vastauksissa mainittiin matkakohteiden kirjakaupat ja kirjastot, joissa osa vas-

taajista kertoo käyvänsä mielellään. Tällaiset kirjakulttuurin paikat eivät välttämättä ole matkan syy, mutta oman lukuharrastuksen tai työn liittäminen matkailuun voi rikastaa matkan kokemusta. Kirjakaupoissa ja kirjastoissa voi kokea yhteenguuluvuutta muiden kirjojen ystävien kanssa ja osallistumista kirjalliseen kulttuuriin ja historiaan (Thumala Olave 2020).

Vastaajissa on myös joukko niitä, jotka eivät käy kirjallisissa kohteissa joko siksi, että se ei ole esimerkiksi taloudellisesti mahdollista tai siksi, että he eivät haluaakaan tietää mitään kirjailijasta tai mahdollisista teoksen taustalla olevista todellisista paikoista. He arvostavat kirjallisuutta itsenäisenä taidemuotona ja oman lukukokemuksen merkityksellisyyttä tosimaailman kytköksistä irrallaan. Eräs vastaaja kuvaa asennoitumistaan tähän tapaan: ”Minua eivät kiinnosta kirjailijat, vain kirjat. Kirjoihin liittyvät paikat tarkoittavat minulle paikkoja, jotka ovat mielikuvituksessani, enkä kaipaa tietoa siitä, vastaako mielikuvani todellisuutta.” Vastaus ilmentää eräänlaista puristista näkemystä, jonka mukaan vain teksti merkitsee ja muunlainen lukeminen on jopa naiivia (Watson 2006, 6). Tämänkaltaisia vastauksia oli avovastausten joukossa vain muutama, mutta on todennäköistä, että osa näin ajattelevista ei ole vastannut tähän kysymykseen.

Kirjallisen matkailun diskurssit

Tarkastelen seuraavaksi kyselyvastauksia diskursiivisena toimintana eli tapana kielentää kokemuksia ja ajatuksia kirjallisesta matkailusta yleensä sekä osana itsemäärittelyä. Olen analysoinut vastauksia sekä sisällöllisesti (esimerkiksi matkakohteet, perustelut) että vastausten kielentämiseen käytettyjen piirteiden (esimerkiksi sävyt, sanavalinnat, välimerkit, affektisuus, viittaminen) avulla. Tämän analyysin jälkeen olen tunnistanut tiettyjä toistuvia merkityksenantotapoja, joita vastaajat hyödyntävät, toisintavat ja tuottavat vastauksissaan. Havainnollistan analyysia esimerkin avulla.

Olen, ystäväporukalla käytiin Lauri Viidan kotimuseossa Pispalassa

Kerran kuljimme Pariisissa Tardin sarjakuvan paikkoja kierros (omatoimisesti kartan avulla) ja tietysti Oscar Wilden haudalla

Hämeen-Anttilan dekkarin 1920-luvun kartat tutkin tarkasti sisäkannesta, kadut on tuttuja, vaikka nimet ovat osin vaihtuneet

Käpylässä olen arvuutellut, missä talossa Westön kirjan Missä kuljimme kerran päähenkilö asui, Turussa on tuttuja kapakoita Mäen dekkareista jne. Tätä voisi jatkaa pitkään :)

Vastaaja mainitsee monentyyppisiä kirjallisia kohteita: kirjailijamuseo (Lau-

ri Viidan kotimuseo) ja kirjailijan hauta (Oscar Wilden hauta) ovat vakiintuneen mallin mukaisia kirjallisen matkailun kohteita (Watson 2006; Baleiro & Quintero 2018) ja suljettuja näyttämöitä (vrt. Edensor 2001; 2009). Tardin sarjakuvan paikkojen etsiminen puolestaan osoittaa kiinnostusta nimenomaan tiettyyn tekijään ja teosmaailmaan ja edustaa avointa kirjallisen matkailun näyttämöä. Vastauksesta näkee, miten luettu kirjallisuus voi tarjota matkakohteeseen kiinnostavan näkökulman. Toisaalta aina ei tarvitse mennä kauas; myös tutuisissa suomalaiskaupungeissa on vetovoimaisia kirjallisia paikkoja. Kielellisesti esiin nousee luettelomaisuus, jota korostaa lopun lausahdus hymiöineen: vastaaja osoittaa, että tällaisia matkoja on ollut enemmänkin kuin mainitut. Hymiöt eivät kyselyvastauksissa ole kovin yleisiä. Tässä tapauksessa sen voi tulkita osoittavan positiivista asennoitumista kysymyksen aihetta kohtaan. Odotuksenmukaisuutta osoittava partikkeli ”tietysti” Oscar Wilden kohdalla kuvastaa Wilden merkitystä vastaajalle itselleen – ei niinkään yleistä välttämättömyyttä. Onhan samalle hautausmaalle haudattu monia muitakin kuuluisia kirjailijoita.

Esimerkki osoittaa hyvin myös sen, että tilat ja paikat ovat monimerkityksisiä, monikerroksisia ja ajassa muuttuvia (ks. esim. de Certeau 2013[1990],

274–277). Yksi menee turkulaiseen kappakkaan oluelle, toiselle se onkin sillä hetkellä ”Mäen dekkareista tuttu” kirjallinen vierailukohde. Itse fyysinen tila on vain yksi merkitystä luova komponentti, yhtä tärkeitä ovat aiempi lukeneisuus, mielikuvitus, ennako-odotukset sekä oma ja muiden toiminta tilassa. Tilan kokemus voi olla sekä yksityinen että jaettu: esimerkin tapauksessa vastaaja on jakanut kotimuseokokemuksen ystäväporukan kanssa. Paikalla on mahdollisesti ollut samaan aikaan myös muita museokävijöitä, joiden kanssa yhteys on etäisempi. Toisaalta jokin fyysinen paikka voi myös antaa tunteen yhteydestä itse kirjailijaan, kuten Tardiin, tai kirjailijan luomiin fiktiivisiin henkilöihin, kuten Westön romaanihenkilöihin.

Kirjallisissa kohteissa käymisessä voi nähdä erilaisia sitoutumisen ja viihteellisyiden sekä turismin käytänteiden noudattamisen ja omaehtoisuuden asteita, jotka tulevat esiin myös vastaajien kielellisissä valinnoissa. Analyysini perusteella aineistosta voidaan tunnistaa kolme väljää puhetapaa, joihin vastaajat viittaavat tai suhteuttavat omaa kirjallista matkailuaan: (i) pyhiinvaeltaminen tai fanittaminen, (ii) tapahtumapaikkojen merkittävyyden korostaminen tai (iii) matkailun ja lukemisen liittäminen yhteen eri muodoissaan.

(i) *Pyhiinvaeltaminen ja fanittaminen*

Pyhiinvaeltaminen liittyy uskonnolliseen toimintakulttuuriin, mutta termille on muodostunut myös metaforinen tai alkuperäisestä merkityksestään laajentunut ilmaus alkuperäisen rinnalle. Uskonnollinen pyhiinvaeltaminen on edelleen elävää perintöä monille, mutta kirjallisessa kontekstissa ”pyhyiden” merkitys liittyy pikemminkin kunnioitettavaan, ihailtavaan tai ylevään, ei välttämättä minkään uskonnon määrittämään pyhään. Itse sana *pyhiinvaeltaminen* tulee kyselyvastauksissa esiin sekä vastaajan tapana nimetä itsensä (”olen pyhiinvaeltajatyypin turisti”) tai kuvata matkansa (”Kirjailijoiden haudoille olen tehnyt pyhiinvaellusmatkoja”). Toisaalta joku haluaa kieltoisuuden avulla painottaa, että matkat *eivät* ole olleet pyhiinvaellusmatkoja, vaan matkalla on ollut jokin muu ensisijainen syy (”Eivät olleet mitään pyhiinvaellusmatkoja, vaan tulivat vastaan.”) Nämä esimerkit osoittavat, että tietyille asialle omistautunut matkan tekotapa tai kohteiden valitsemisen tapaa tunnetaan. Kieltoisuuden avulla erottautumisen voi nähdä sen painottamisena, että vastaajankin mielestä pyhiinvaeltaminen on erityisen sitoutunutta tai motivoitunutta toimintaa.

Maallisessa ja uskonnollisessa pyhiinvaeltamisessa voidaan nähdä paljon

yhteisiä piirteitä. Turismintutkija Lorraine Brownin (2016) mukaan molempiin liittyy halu kokea läheisyyttä, yhteyttä tai kanssakäymistä. Lisäksi molempiin liittyy halu osoittaa kunnioitusta ja tunnustaa vaikutus. Pyhiinvaelluspaikat voivat molemmissa konteksteissa tarjota paikan yksityiselle pohdiskelulle ja avata mahdollisuuksia uusille tulkinnoille. Esimerkkinä aineistosta voidaan mainita vastaaja, joka oli lapsena lukenut L. M. Montgomeryn Anna-sarjan kirjat ja halusi siksi aikuisena matkustaa Prinsssi Edwardin saarelle kirjasarjan tapahtumapaikalle. Hän kirjoittaa: ”Ymmärsin vielä paremmin kirjan päähenkilön punaisten hiusten värin, sillä se liittyi saaren punaiseen maaperään.”

Yhtenä nykypäivän pyhiinvaeltamisen versiona voidaan pitää matkoja, jotka liittyvät faniuteen ja sen toteuttamiseen (Herbert 2001). Siinäkin voi olla piirteitä, jotka muistuttavat uskonnonharjoittamista, mikä näkyy esimerkiksi fanien kielenkäytössä (Duffett 2013, 142–145). Faniksi identifioituminen voi vahvastikin määrittää ihmisen identiteettiä ja samalla faniuteen liittyy paljon yhteisöllisyyttä ja moninaista toimijuutta. Fanit ovat muun muassa verkostoituja, keräilijöitä, arkistojia, kuratoijia, tuottajia – ja matkailijoita, mitä myös matkailuyrittäjät ja matkailun edistäjät pyrkivät hyödyntämään.

(Duffett 2013, 3–24; 210–233; Lexha- gen ym. 2023.)

Vaikka fanius voi olla keskeinen osa ihmisen elämää ja identiteettiä, siihen liittyy myös paljon leikittelyä tai liioitelua, joustavuutta, vaihtoehtoisuutta, omia painotuksia ja jopa anti-faniutta. (Saresma & Kovala 2003, 20; Siikilä-Laitila 2022, 75–80). Seuraavan esimerkin vastaaja on käynyt Porvoossa Runebergin kodissa, mutta ilmaisee valinnees- sa fanittamisen kohteekseen erityises- ti Fredrikan. Asennoitumisessa ja jopa fanittaa-termin käytössä voidaan nähdä leikillisyyttä: ”Jane Austenin kotimuse- ossa kaksi kertaa olen käynyt. Runebergin kotimuseossa myös, fanittamassa Fredrikaa tosin enemmän kuin Jonnea. Brontën sisarusten kotimuseo olisi kiva nähdä myös.”

Fredrika Runeberg oli pitkään kansallisrunoilijaksi nostetun miehensä varjossa, mutta hänen kirjallisen työnsä merkitystä on tuotu yhä enemmän esiin niin elämäkertakirjallisuudessa (ks. esim. Mazzarella 2007; Virtanen & Pelliccioni 2021) kuin mediassakin (Helsingin Sanomat 2021). Vastauksen voi nähdä osallistuvan tähän Fredrika Runebergin arvostuksesta käytävään julkiseen keskusteluun. J. L. Runebergin nimittäminen arkisesti Jonneksi vahvistaa asetelmaa ja demokratisoitumisen trendiä (vrt. Spring ym. 2021), jossa kansal-

lisrunoilija lasketaan alas jalustalta. Vastaajan mainitsemat Jane Austeniin ja Brontën sisaruksiin liittyvät paikat ovat myös tyypillisiä kohteita, joissa käydään pyhiinvaeltamassa tai fanittamassa. Jane Austen -keskus Bathissa on noussut suosioon myös nuorten, mediassa TikTok-sukupolven edustajiksi kutsuttujen lukijoiden keskuudessa (Barnett 2023).

(ii) Kirjallisen paikan vetovoima

Toisenlaista diskurssia edustaa tapa tarkastella todellista paikkaa kirjan tai kirjailijan silmälasien kautta (Sutinen 2020, 23). Kyselyssämme muun muassa Neil Gaimanin *Neverwhere* (1996, suom. 1998) ja Pasi Ilmari Jääskeläisen *Harju-kaupungin salakäytävät* (2010) mainitaan kirjoina, joiden paikan kuvaus on herättänyt halun nähdä kuvatut paikat omin silmin. On haluttu käydä ”fiilistelemässä” tai ”etsimässä” kirjoihin liittyviä paikkoja. Teosmaailman fantasiaelementit tuovat tällöin oman lisänsä todellisiin paikkoihin, kuten seuraavassa esimerkissä Jyväskylään:

Kirjoihin liittyvät paikat kiehtovat erityisesti silloin, jos paikka on jotenkin erityisen merkityksellinen kirjassa tai elävästi kuvattu. Esimerkkinä tulee mieleen Pasi Ilmari Jääskeläisen kirja *Harjukaupungin salakäytävät*. Olimme puolisoni kanssa molemmat äsket-

täin lukeneet kirjan, ja kun sitten tuli tilaisuus käydä Jyväskylässä, kävimme etsimässä monia kirjassa mainituista ”maagisista paikoista”.

Osa vastaajista kuvaa pikemminkin toistuvaa tapaansa etsiä kirjoihin liittyviä paikkoja ylipäänsä: ”Olen kävelyillä ja pyöräretkillä kierrellyt varta vasten eri kirjojen tapahtumapaikoilla ja etsinyt kaupungilta juuri sen oikean kadunkulman ja jopa kurkkinut rakennustyömaan aidan raosta nähdäkseni oikean ikkunan.” Sitaatti kumpuaa lukutavasta, jossa luettu teos mieluusti liitetään todellisiin paikkoihin. Esimerkistä ei käy ilmi, viittaako vastaaja kauno- vai tietokirjallisiin tapahtumapaikkoihin; ”oikea” voisi viitata joko fiktiivisen maailman oikeaan tai reaali maailman oikeaan.

Kirjallisille matkoille tyypillistä on liikkuminen erilaisten todellisuuden tasojen välillä: nykyajasta ikään kuin siirrytään hetkeksi johonkin toiseen historialliseen hetkeen tai kuvitteelliseen maailmaan. Fiktion maailmaan solahtamisen merkinä osa vastaajista käyttää lainausmerkkejä, joilla he osoittavat olevansa tietoisia paikkojen yhtäaikaista konkreettisuudesta ja kuvitteellisuudesta. Yksi kertoo huvittelevansa McConen ”kotikadulla”; toinen haluaa nähdä teosten ”autenttisia” tapahtumapaikkoja; kolmas käy paikoissa, joissa kirja ”tapahtuu”. Lainausmerkkien

käyttö vastauksissa kertoo, että kotikatu, autenttisuus tai tapahtuminen eivät tarkoita varsinaisesti tosielämän aitoa ja todellista, vaan fiktion maailman aitoa ja todellista, jolla on jonkinlainen vastine tosielämässä. Kysymys autenttisuudesta määrittyykin näissä esimerkeissä fiktion suunnasta ja näkökulmasta. Tätä ilmentää myös tapa nimetä paikkoja esimerkiksi ”Ferranten Napoliksi” kirjailijan mukaan tai ”Wallanderin Ystadiksi” henkilöahmon mukaan. Samaan aikaan kyse ei ole vain mielikuvituksen käytöstä, vaan myös ja nimenomaan keuhollisesta liikkeestä ja läsnäolosta.

Vastauksista voi lukea leikittelevää suhtautumista, jossa lukija-matkailija tietää, että suosikkikirja on kuvitteellinen eikä tietyssä paikassa ole todellisuudessa tapahtunut kirjan kuvaamia tapahtumia, mutta ajatukseen on mukava heittäytyä. Paikan voi nähdä kahdella tavalla yhtä aikaa: kuvitteellisena ja todellisena, materiaalisena ja immateriaalisena, poissaolevana ja läsnäolevana (Watson 2006, 210–211; Watson 2020). Kirjallisen matkan kokemuksen voi nähdä ikään kuin jatkumona kirjallisuuden mimeettisyydelle ja representatiivisuudelle sekä tavalle lukea niin, että kuvitteelliset maailmat nähdään todellisuuteen rinnastaen, tuttua ja vierasta yhdistellen (Pettersson 2016, 42, 49). Kirjallisessa paikassa puolestaan saatetaan katsoa todellis-

ta paikkaa fiktion rinnastaen. Eräs vastaaja kertoo matkustaneensa Seilin saarelle Katja Kallion *Yön kantaja* -romaanin (Otava 2017) innoittamana ja toteaa näin: ”kyllä tarina toi vierailuun erilaisen tunnelman kuin olisi muuten ollut.”

Suoranaisesti ilmiöksi Suomessa nousi käyminen Hattulan Pyhän Ristin kirkossa, joka on keskeinen tapahtumapaikka Anneli Kannon suosituksessa romaanissa *Rottien pyhimys* (Gummerus 2021). Se sai useita mainintoja (16) myös kyselyssämme. Kirkosta tuli kirjan ansiosta suosittu kotimaanmatkailukohde. Ilmiöstä kirjoitettiin mediassa (ks. esim. Kajova 2022) ja verkossa kiersi video, jossa kirjailija kertoi seinämaalauksista. Kävijät jakoivat omia kokemuksiaan sosiaalisessa mediassa, mikä taas piti niin kirkkoa kuin kirjaakin esillä. Ilmiölle antoi todennäköisesti puhtia se, että se ajoittui pandemian aikaan, jolloin ulkomaille matkustaminen väheni merkittävästi ja kotimaanmatkailusta tuli suosittua (Tilastokeskus 2022).

Hattula-ilmiössä voidaan nähdä hyvin monitasoinen representaatioiden ja ajallisten kerrosten ketju: Keskiaikaiset seinämaalaukset esittävät Raamatussa kerrottuja tapahtumia, mutta tulkintatavoissa on paljon merkkejä maalausajan kohdan maailmankuvasta. Maalausten synnystä tiedetään vain vähän, mikä antaa hyvän pohjan historialliselle fiktiol-

le: historian kerrokset ovat läsnä, mutta myös mielikuvitukselle jää paljon tilaa. Kannon kirjan lukeneet puolestaan tarkastelevat maalauksia ja kirkkoa fiktiivisen romaanin linssien läpi, vaikka samalla ovat tietoisia historiallisten tosipahtumien ja fiktion maailman välisestä eroista. Eräs vastaaja kirjoittaa: ”Oli upea nähtävä, ja kirja kyllä lisäsi kokemukseen oman elementin”.

(iii) Kirjat ja lukeminen matkailun kontekstissa

Kolmas diskurssityyppi yhdistää matkailun kontekstin ja lukemisen vahvasti toisiinsa. Eräs vastaaja kertoo matkustaneensa Väli-Amerikan Antiguaan saatuun siihen innoituksen Hilla Hauta-joen kirjoittamasta omakohtaisesta matkakertomuskirjasta *Keinutuolikaupunki ja tulikärpästen kylä* (Like 2017). Sama vastaaja oli matkustanut junalla Oslosta Bergeniin luettuaan Jan Guilloun historiallisen romaanin *Sillanrakentajat* (suom. Like 2012). Toinen vastaaja kertoi käyneensä ”Ruotsin Grännassa museossa, joka kertoo samasta naparetkestä kuin Bea Uusman kirja *Naparetki*.” Bea Uusman *Naparetki – minun rakkaustarini* (suom. Like 2015) on kerronnallinen tietokirja, jossa selvitetään todelliseen historialliseen naparetkeen liittyviä avoimia kysymyksiä.

Edellä mainitut esimerkit osoittavat, että kirjoista innoittuminen voi olla hyvin laaja-alaista: kirjat voivat olla inspiraation lähde ja ne voivat antaa hyvin täsmällisiä ideoita matkan tekemisen tavoista tai paikoista, joita haluaa nähdä matkan aikana. Näissä vastauksissa näkyy piirteitä aktiivisuudesta, joka kuvaa vastaajan suhtautumista sekä lukemista että matkustamista kohtaan. Aktiiviset lukijat usein näkevätkin luku-harrastuksensa osana muita elämän-alueita (esim. Qvist 1960; Ross 1999) ja kokevat sen siksi mielekkääksi. Osa vastaajista myös kertoo etsivänsä paikkoihin liittyvää lisätietoa netistä, kuuntelevansa kirjoissa mainittua musiikkia tai syövänsä kirjoihin liittyviä ruokia. Nämäkin ovat lukijalle tapoja kiinnittää lukukokemus omaan elämään ja samalla oppia, sivistyä, tuntea ja viihtyä.

Kirjallisissa kohteissa käymisen vaikiintuneisuus näkyy vastauksissa toistuvuutta osoittavilla ilmaisuilla ("aina") sekä luettelomuotona ja esimerkiksi kolmen pisteen käyttönä.

Olen vierailut Dublinin kirjailijamuseossa, Shakespearen kotimuseossa, Strindbergin kotimuseossa, Brechtin kotimuseossa, Keatsin kotimuseossa, Dickensin kotimuseossa... Aina matkoillani kiinnitän huomiota kirjallisuuden osuuteen valtion historiassa ja osan myös kirjallisuutta matkamuistoksi.

Esimerkin vastaaja mainitsee paitsi monta länsimaiseen kirjalliseen kaanoniin kuuluvaa kirjailijaa myös liittävätapoihinsa sekä yhteiskunnallisen katsannon että yksityisen käytännön tason. Kirjallisen harrastuksen kuljettamisessa mukana matkoillakin voi nähdä yhtymäkohtia sivistysmatkailuun, kuten matkailun historiasta tuttuihin *grand tour* -matkoihin. Sivistysmatkailija pyrkii kasvattamaan omaa kulttuurista pääomaansa tietyissä merkittävisissä kohteissa käymällä. Tällaiseen matkailuun on liitetty myös kulttuurisen erottautumisen piirteitä, kuten Benjamin Earl (2008) osoittaa brittiläistä Arthur-matkailua käsittelevässä tutkimuksessaan. Suhteellisen hyvästä sosioekonomisesta asemasta ja siihen liittyvistä kulttuurisista arvostuksista kertovat tässäkin kyselyaineistossa erityisesti matkailun toistuvuutta ja matkakohteiden määrää kuvaavat ilmaukset.

Matkailu ja lukeminen voivat kietoutua toisiinsa myös siten, että tulossa oleva matka innoittaa valitsemaan maahan tai paikkaan liittyvää kirjallisuutta. Monet valitsevat matkalle mukaan jotain matkakohteeseen liittyvää luettavaa. Jotkut ilmaisevat lukemis- ja matkailuharrastuksen yhteyttä varsin suoraan, kuten vastaaja, jolle matkalukemisen valitseminen on tärkeä osa kirjaharrastusta.

Teen toisin päin; kun lähdän lomalle (matkustan paljon) valitsen lomaluettavan kohteen mukaan. Käytän tällöin paljon hakuja, esim. "best novels set in paris" ja etsin sieltä lukuvinkkejä. Muistan käymäni paikat sillä perusteella mitä kirjaa luin matkan aikana, ja pidän matkalukemisten valitsemista erittäin tärkeänä osana kirjaharrastustani.

Johtopäätökset: Lukemisen ja matkailun risteyksissä

Olen edellä tarkastellut kirjallisuutta lukevien ihmisten kokemuksia ja ajatuksia kirjallisen matkailun piirteistä ja merkityksistä. Noin 600 vastauksen aineisto tuo monipuolisesti esiin sekä erilaisia lukijoiden suosimia matkakohdetyyppejä että niihin liittyviä matkailun tapoja. Vastaukset kaiuttavat myös yleisemmällä tasolla sekä lukemiskulttuurin että matkailun diskursseja. Toisaalta laajan kyselyn tiiviinä vastauksina ne eivät anna syvällistä kuvaa itse kirjallisen matkan kokemuksesta, joten aihe antaa runsaasti mahdollisuuksia myös jatkokutkimukselle. Hedelmällistä olisi tutkia empiirisin menetelmin, miten lukukokemus vaikuttaa kirjallisen kohteen kokemiseen tai kirjallinen matka lukijan ja tekstin suhteeseen. Tarkemmin voisi tutkia myös kohteiden valintaa sekä sitä, vaikuttaako kirjallinen genre kirjallisen matkailun käytänteisiin.

Vastauksista voidaan löytää pääpiirteissään kolmenlaisen diskurssin ilmentymiä, jotka tuovat esiin kirjallisen matkailun merkityksellisyyttä kokijoilleen: Monet vastaajat suhteuttivat omaa kirjallista matkailuaan pyhiinvaeltamiseen tai fanittamiseen. Tällainen matkailu kumpuaa siitä, että jokin teos, sarja tai kirjailija on lukijalle niin tärkeä, että se inspiroi käymään jossakin tietysessä kohteessa. Lukija-matkailija voi joko asettua pyhiinvaeltajan rooliin tai ottaa siihen etäisyyttä. Toinen diskurssi, jonka aineistosta voi tunnistaa, liittyy tietyn paikan saamiin kirjallisiin merkityksiin. Paikka voi olla fiktiiviseen teokseen liittyvä paikka, jossa lukija-matkailija voi kokea tulleen ikään kuin teoksen ”autenttiseen” tapahtumapaikkaan, vaikka ymmärtääkin eron fiktion maailman ja oman kokemusmaailmansa välillä ja ilmaisee tätä ymmärrystä esimerkiksi lainausmerkkien käytöllä. Fiktiivinen ja todellinen ovat läsnä yhtä aikaa, ja kokijan oma toiminta, mielikuvitus ja muisti tuottavat kokemuksen. Kolmas diskurssityyppi liittyy matkailun ja lukemisen yhdistelmiin: vastaaja voi olla innokas matkailija, joka saa kimmokkeita matkoihinsa kirjoista, tai matkailija, joka valitsee luettavaa matkakohteen mukaan.

Kaikissa edellä kuvatuissa diskursseissa on piirteitä, jotka osoittavat aktii-

vista ja sitoutunutta lukuharrastusta ja lukijaidentiteettiä. Sitä ilmaistaan säännöllisyyttä ja pitkäjänteisyyttä korostavilla ilmauksilla (Suomalainen 2022). Kirjallisiin kohteisiin hakeutuminen ei kuitenkaan aina ole kovin suunnitelmallista, vaan joskus niihin päädytään, kun ne sattuvat osumaan matkan varrelle ja matkailijalla on yleistä kiinnostusta kirja- ja lukemiskulttuuria kohtaan. Ennalta suunnittelematonkin kokemus voi silti antaa uutta tietoa teosten tulkintaan tai innostaa lukemaan enemmän kyseisen kirjailijan teoksia. Toisaalta omaehtoiseen kirjalliseen matkailuun liittyy myös vähemmän vakavia sävyjä. Sekä sivistävä oppiminen että tunnelmoiva eläytyminen laajentavat lukukokemusta ja liittävät lukuharrastusta lukijan muihin elämänalueisiin. Syventäviä merkityksiä tuo muun muassa matkustamiseen liittyvä kehollisuus ja performatiivisuus, jotka lisäävät omakohtaiseen lukuharrastukseen uusia aktiivisuuden ulottuvuuksia. Myös matkan ennakointi ja sen muistelu vahvistavat lukemista ja matkailua yhdistävää kokemusta.

Vaikka ajateltaisiin, että lukija-matkailijat ovat kaupallisen elämystuotteen kuluttajia, elämykseen vaikuttaa aina myös osallistujan oma aktiivisuus ja identiteetti lukemisen harrastajana ja kirjallisuuden arvostajana. Elämys koostuukin aina sekä tuottajan että ko-

kijan rooleista (Karkulehto & Venäläinen 2016, 28) ja nämä roolit usein myös sekoittuvat. Kirjallinen matkailu tuottaa sekä lukemis- että matkailukulttuuria.

Lopuksi: elävä traditio

Kuten todettua, kirjallisella matkailulla on pitkät perinteet, ja matkailu voi saada moninaisia muotoja. Kirjallinen matka voi suuntautua yhtä hyvin toiselle puolelle maapalloa kuin omaan kotikaupunkiinkin. Suomalaisvastaajat käyvät esimerkiksi Harry Potterin tai Anna-kirjojen maailmoista ammentavissa kaupallisissa kohteissa, mutta myös kansallista kulttuuriperintöä ylläpitävissä museokohteissa, kuten Aleksis Kiven kuolinmökissä ja Runebergin kodissa. Lukemista harrastavilla on paljon tietoa siitä, mihin on ylipäänsä mahdollista tehdä kirjallisesti motivoitunut matka. Toisaalta jotkut myös toivovat, että tietoa olisi tarjolla enemmänkin ”vaikka kirjaston kautta”. Kirjallista matkailua voitaisiinkin hyödyntää nykyistä enemmän esimerkiksi lähialuematkailun ja kestävän matkailun edistämisessä. Inspiraatiota voisi saada paitsi kirjallisuudesta sisällöistä myös vaikkapa tunnettujen kirjailijoiden tekemistä junamatkoista.

Kirjallisessa matkailussa on sekä yhteisöllisiä että intiimejä ulottuvuuksia. Esimerkiksi kirjailijakodissa vierailu saa

yhteisöllisiä merkityksiä, kun kokemus jaetaan muiden samasta kohteesta kiinnostuneiden läsnäolijoiden kanssa. Nykyisin yleistä on jakaa kokemus jälkikäteen myös laajemman joukon kanssa jonkin sosiaalisen median kautta. Toisaalta kirjallinen matka voi olla elämys, jonka merkitys muodostuu nimenomaan henkilökohtaisesta lukukokemuksesta ja sen antamasta merkityksestä paikkaan sekä osittain myös satunnaisesta tilanteellisuudesta, jota ei voisi valmiiksi käsikirjoittaa. Annan viimeisen sanan vastajalle, joka matkusti Puolaan Isaac B. Singerin romaanien vuoksi ja sai kokea siellä elämyksen, jossa kaikki tekijät osuivat kohdalleen.

Tein matkan Puolaan, Krakovaan pitkälti siksi, että halusin aistia kirjojen tunnelmaa. Juutalaisessa kaupunginosassa syysiltana himmeässä katuvalaistuksessa jostain ravintolasta kuuluu Klezmer. Tuntuu kuin olisin kävellyt suoraan Singerin kirjojen maisemassa.

VIITTEET

1. Suomen Kulttuurirahaston rahoittamassa Helsingin yliopiston Muuttuva Lukijuus -hankkeessa tutkittiin lukemisen tapoja ja merkityksiä laajan Kirjat elämässäni -verkkokyselyn pohjalta. Aineistonkeruumenetelmä on kuvattu muun muassa artikkeleissa Lindh & Hiidenmaa 2023 ja Hiidenmaa ym. 2024.
2. Laajan lomakkeen vastaajilla ei ollut välttämättä paljon aikaa tai mahdollisuutta perehtyä juuri tähän kysymykseen. Osa mainitsi, että ei vastaustilanteessa pystynyt muistamaan kaikkia matkojaan. Lisäksi kysymys oli monihaarainen: siinä kysyttiin sekä kirjoihin että kirjailijoihin kohdistuvista paikoista ja museoista sekä niistä haaveilusta.

LÄHTEET

- Baleiro, Rita & Quinteiro, Silvia (2018) *Key concepts in literature and tourism studies*. Lissabon: Universidade de Lisboa.
- Barnett, David (2023) OMG! It's Jane Austen... the TikTok generation embraces new heroine. *The Guardian* 29.1.2023. <https://www.theguardian.com/books/2023/jan/29/jane-austen-tiktok-generation-heroine-fans> (Tarkistettu elokuussa 2024)
- Brown, Lorraine (2016) Tourism and Pilgrimage: Paying Homage to Literary Heroes. *International Journal of Tourism Research* 18(2), 167–175. <https://doi.org/10.1002/jtr.2043>
- Campbell, Mary Baine (2019) Pilgrimage. Teoksessa Charles Forsdick, Zoë Kinsley & Kathryn Walchester (toim.) *Keywords for Travel Writing Studies. A Critical Glossary*. London: Anthem, 187–189.
- Certeau, Michel de (2013) *Arkipäivän kekseliäisyys 1: Tekemisen tavat*. Suom. Tapani Kilpeläinen. [*L'invention du quotidien. Vol. 1, Arts de faire, 1974*] Tampere: Niin & näin.
- Coupland, Bethan & Coupland, Nikolas (2014) The authenticating discourses of mining heritage tourism in Cornwall and Wales. *Journal of Sociolinguistics* 18(4), 495–517. <https://doi.org/10.1111/josl.12081>
- Duffett, Mark (2013) *Understanding Fandom. An Introduction to the Study of Media Fan Culture*. New York: Bloomsbury.
- Earl, Benjamin (2008) Literary tourism. Constructions of value, celebrity and distinction. *International Journal of Cultural Studies*, 11(4): 401–417. <https://doi.org/10.1177/1367877908096003>
- Edensor, Tim (2001) Performing Tourism, Staging Tourism: (Re)proding Tourist Space and Practice. *Tourist studies*, 1(1): 59–82.
- Edensor, Tim (2009) Tourism and Performance. *The Sage Handbook of Tourism Studies*. Toim. Tazim Jamal & Mike Robinson, London: Sage, 543–557.
- Heller, Monica, Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin (2014) Introduction: Sociolinguistics and tourism – mobilities, markets, multilingualism. *Journal of Sociolinguistics* 18(4): 425–458.
- Helsingin Sanomat (2021) Ei vain Runebergin vaan Runebergien päivä. Pääkirjoitus. *Helsingin Sanomat* 5.2.2021. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000007783628.html> (Tarkistettu elokuussa 2024)

Herbert, David (2001) Literary places, tourism and the heritage experience. *Annals of Tourism Research*, 28(2): 312–333. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(00\)00048-7](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(00)00048-7)

Hiidenmaa, Pirjo, Lindh, Ilona, Linko, Maaria, Suomalainen, Roosa & Tossavainen, Timo (2024) Reading culture as shared ethos: a study of Finnish self-identified readers. *Poetics* 105: 101912. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2024.101912>

Hovi, Tuomas (2017) Kulttuurimatkailu. Teoksessa Johan Edelham & Heli Ilola (toim.) *Matkailututkimuksen avainkäsitteet*. Rovaniemi: Lapland University Press, 64–69.

Jaakkola, Maarit (2020) Oman lukukokemuksensa visualisoijat: Käyttäjälähtöiset kirja-arvostelut Instagramissa. *Kulttuurintutkimus*, 36(3–4), 31–44.

Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin (2011) Tracing Place, Locating Self: Embodiment and Remediation In/Of Tourist Spaces. *Visual Communication* 10(3). <https://doi.org/10.1177/1470357211408818>

Juopperi, Silja (2018) Lukemisen merkitys ja muutos lukukokemuskertomuksissa. *Kasvatus & Aika* 12(2): 62–76.

Kajova, Jarno (2022) Rottien pyhimys on tuplanut Hattulan Pyhän Ristin kirkon kävijämäärät – kirjailija Anneli Kanto kertoo tarinan 1500-luvun Hattulasta. *Yle* 5.8.2022. <https://yle.fi/a/3-12564644> (Tarkistettu elokuussa 2024)

Karkulehto, Sanna & Venäläinen, Juhana (2016) Kulttuurin arvo elämystalouden aikana. Teoksessa Sanna Karkulehto, Tuuli Lähdemäki & Juhana Venäläinen (toim.) *Elämykset kulttuurina ja kulttuuri elämyksinä*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 120. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 15–34.

Lexhagen, Maria, Ziakas, Vassilios & Lundberg, Christine (2023) Popular Culture Tourism: Conceptual Foundations and State of Play. *Journal of Travel Research* 62(7), 1391–1410. <https://doi.org/10.1177/00472875221140903>

Lindh, Ilona & Hiidenmaa, Pirjo (2023) Äänikirjojen kuuntelu osana lukemisen kulttuuria. *Kulttuurintutkimus* 40(1), 3–19.

Linko, Maaria (1994) Kenen museo. Museoideologia ja museoiden merkitys kävijöille. Teoksessa *Uusi aika. Kirjoituksia nykykulttuurista ja aikakauden luonteesta*. Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 4 (1994), Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 177–191.

Linko, Maaria (1995) A Nostalgic Visit to Heritage Centres and Museums. *Boekmancahier* 7(1995): 23, 48–56.

- Linko, Maaria (1998) *Aitojen elämysten kaipuu. Yleisön kuvataiteelle, kirjallisuudelle ja museolle antamat merkitykset*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Linko, Maaria (2023) Kirjablogarit ja lukemisen sosiaalisuus. Teoksessa Pirjo Hiidenmaa, Ilona Lindh, Sara Sintonen & Roosa Suomalainen (toim.) *Lukemisen kulttuurit*. Helsinki: Gaudeamus, 54–66.
- Linko, Maaria & Lindh, Ilona (2024) Kirjojen suosittelu verkostomaisessa lukemiskulttuurissa. *Sociologia* 61(1), 7–24.
- Mazzarella, Merete (2007) *Fredrika Charlotta, född Tengström. En nationalskalds hustru*. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Miles, Steven (2020) *The Experience Society. Consumer Capitalism Rebooted*. London: Pluto Press.
- Mokhtarian, Patricia L., Salomon, Ilan & Singer, Matan E. (2015) What Moves Us? An Interdisciplinary Exploration of Reasons for Traveling. *Transport Reviews*, 35(3), 250–274. <https://doi.org/10.1080/01441647.2015.1013076>
- Oliveira, Tiago, Araújo, Benedita & Tam, Carlos (2020) Why do people share their travel experiences on social media? *Tourism Management*, 78(2020), 104041 <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.104041>
- Pettersson, Bo (2016) *How Literary Worlds Are Shaped: A Comparative Poetics of Literary Imagination*. Berlin: De Gruyter.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2019) *Uusi kurssi kohti äiskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Qvist, Martti (1960) *Lukemisharrastus. Helsingissä suoritettu haastattelututkimus*. Hämeenlinna: Karisto.
- Ross, Catherine Sheldrick (1999) Finding without Seeking: The Information Encounter in the Context of Reading for Pleasure. *Information Processing and Management* 35, 783–799. [https://doi.org/10.1016/S0306-4573\(99\)00026-6](https://doi.org/10.1016/S0306-4573(99)00026-6)
- Ross, Catherine Sheldrick, McKechnie, Lynne E. F. & Rothbauer, Paulette M. (2018) *Reading still Matters: What the Research Reveals about Reading, Libraries, and Community*. Santa Barbara & Colorado: Libraries Unlimited.
- Ruohonen, Voitto (2020) Kirjallisuuden vastaanotto verkottuneessa maailmassa. Lukeminen ja lukupiirit 2020-luvulla. Teoksessa Elina Arminen, Anna Logrén & Erkki Sevänen (toim.) *Kirjallinen elämä markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino, 301–332.
- Ruiz Scarfuto, Rosalinda (2013) Literary Routes: Contributions to Natural/Cultural Heritage Tourism. How landscape transforms literature and tourism. *Almatourism – Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 4(8), 1–18. <https://doi.org/10.6092/issn.2036-5195/4016>
- Saarinen, Jarkko (2002) ”Elämyksiä, elämyksiä, elämyksiä”: lyhyt johdatus elämystalouteen ja -tutkimukseen. Teoksessa Jarkko Saarinen (toim.) *Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta?* Rovaniemi: Lapin yliopisto, 5–16.
- Saresma, Tuija & Kovala, Urpo (2003) *Kultit. Fanaattista palvontaa, yhteisöllistä toimintaa vai ironista leikkiä?* Teoksessa Urpo Kovala & Tuija Saresma (toim.) *Kulttikirja. Tutkimuksia nykyajan kultti-ilmiöistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Seaton, A. V. (2019) Grand Tour. Teoksessa Charles Forsdick, Zoë Kinsley and Kathy Walchester (toim.) *Keywords for Travel Writing Studies. A Critical Glossary*. London: Anthem Press, 108–110.
- Siikilä-Laitila, Minna (2022) ”There is not a single original thought in Eragon”: tekijyyys, intertekstuaalisuus ja fandom internetin fantasiakirjakeskusteluissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Spring, Ulrike, Schimanschki, Johan & Aarbakke, Thea (2021) Epilogue: Author Museums and Democratization. Teoksessa Ulrike Spring, Johan Schimanschki & Thea Aarbakke (toim.) *Transforming Author Museums: From Sites of Pilgrimage to Cultural Hubs*, New York: Berghahn Books, 320–326. <https://doi.org/10.1515/9781800732445>
- Stebbins, Robert (2013) *The Committed Reader: Reading for Utility, Pleasure, and Fulfillment in the Twenty-First Century*. Lanham: The Scarecrow Press.
- Suomalainen, Roosa (2022) Ideaalilukijan jäljillä. Käsitteitä tekstinulkoisen lukijuuden ihanteista suomalaisessa lukemiskulttuurissa. *Sananjalka* 64, 161–181. <https://doi.org/10.30673/sja.115645>
- Suomalainen, Roosa (2023) Kirjallinen maku osana lukijan omakuvaa. Teoksessa Pirjo Hiidenmaa, Ilona Lindh, Sara Sintonen & Roosa Suomalainen (toim.) *Lukemisen kulttuurit*. Helsinki: Gaudeamus, 207–222.
- Taylor, Helen (2019) *Why Women Read Fiction. The Stories of our Lives*. Oxford: Oxford University Press.
- Thumala Olave, Angélica María (2020) Book love. A cultural sociological interpretation of the attachment to books. *Poetics*, 81, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2020.101440>
- Thumala Olave, María Angélica (2022) Introduction. Teoksessa María Angélica Thumala Olave (toim.), *The Cultural Sociology of Reading: the Meanings of Reading and Books Across the World*. Cham: Springer International Publishing AG, 11–15.
- Thurlow, Crispin & Jaworski, Adam (2010) *Tourism Discourse. Language and Global mobility*. London: Palgrave Macmillan
- Tilastokeskus (2022) Kotimaanmatkailu saavutti ennätysvuosien vuonna 2021. *Tilastokeskus*. Tiedote 12.5.2022. <https://stat.fi/julkaisu/cktskw1m86u5z0b604gvy2lwa> (Tarkistettu elokuussa 2024)
- Urry, John (1990) *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*. London: Sage.
- Urry, John & Larsen, Jonas (2011) *The Tourist Gaze 3.0*. London: Sage.
- Virtanen, Leena & Pelliccioni, Sanna (2021). *Fredrika! Kirjailija Fredrika Runebergin unelmat ja ihmeellinen puutarha*. Helsinki: Teos.
- Wang, Joyce (Feng) (2023) Nostalgia in Tourism. *Current opinion in psychology* 49(101552), 1–6. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101552>
- Watson, Nicola J. (2006) *The literary tourist. Readers and Places in Romantic & Victorian Britain*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Watson, Nicola J. (2020) *The author's effects: On writer's house museums*. Oxford: Oxford University Press.
- Youngs, Tim (2013) *The Cambridge Introduction to Travel Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.

FT Ilona Lindh on tutkinut omakohtaisten matkakertomusten kielellisiä ja kerronnallisia keinoja sekä lukemiskulttuurin eri puolia, kuten äänikirjojen kuuntelua ja kirjojen suosittelua. Hän on työskennellyt pitkään myös kirjankustannusalalla.

Maskuliinisen miehen raskas rooli

Mieheyden biopoliittinen haltuunotto Tony Halmetta käsittelevässä julkisessa keskustelussa 2020-luvulla

Vuoden 2003 eduskuntavaaleissa Tony Halme (1963–2010) kampanjoi humanitääristä maahanmuuttoa, sosiaalivaltiota ja feminismia vastaan. Artikkelissa tarkastellaan Halmeen julkista muistamista suomalaisessa mediassa 2020-luvulla. Halmeen elämäntarina ja hänen vaalimenestyksensä asemoidaan toistuvasti merkeiksi pitkäkestoisesta nuorten miesten erityistarpeiden laiminlyönnistä. Miehiin kohdistuvaa huolipuhetta ja mieheyteen kohdistuvaa huolenpitoa kuitenkin myös kyseenalaistetaan.

Näkyvä, puoluepoliittisesti järjestäytynyt populistinen oikeisto kehittyi Suomessa muita eurooppalaisia maita myöhemmin (Arter 2010) ja kotiutui perussuomalaiseen puolueeseen vasta pitkällisen neuvottelun jälkeen (Kuisma & Nygård 2017; Palonen 2020). Tony Halmeen vuoden 2003 eduskuntavaalikampanja on tulkittu murroksek-

si perussuomalaisten historiassa: tuolloin varhaiselle perussuomalaiselle puolueelle ja sen edeltäjälle Suomen Maa-seudun Puolueelle ominainen poliittiseen keskustaan asemoitunut kristillissosiaalinen agraaripopulismi alkoi korvautua varsinaisella oikeistopopulismilla (Ylä-Anttila 2017, 26–27). Voimaurheilija, nyrkkeilijä, showpainija, näytte-

lijä ja tv-viihdyttäjä Halme asettui perussuomalaisten sitoutumattomaksi ehdokkaaksi vuoden 2003 eduskuntavaaleissa kampanjalla, jossa hän vastusti vihreää liikettä, feminismia, taiteen julkista rahoitusta, maahanmuuttajille jaettavia sosiaalietuuksia ja rikollisten paapomista sekä vaati julkisia häpeärangaistuksia rikoksiin syyllistyneille, kunnioitusta

sotaveteraaneille ja ”koko ajan paheneva[n] ulkomaalaisongelma[n]” ratkaisemista (Mattlar 2008, 8–14).

Halme kampanjoi sitoutumattomana ehdokkaana ja irrallaan perussuomalaisen omista vaaliteemoista. Poliitikantutkija Mikko Kuisma (2013, 98) tulkitsi, että Halmeen tarkoituksellisesti toivottiin vetoavan uusiin potentiaaliin äänestäjäryhmiin, mutta samalla hänen sanomisistaan olisi ollut mahdollista sanoutua irti, jos ne olisivat tuottaneet puolueelle mainehaittaa. Tämä strategia kuitenkin auttoi perussuomalaisia saavuttamaan omistajuutta maahanmuuttokeskustelussa: puolueeseen alkoi virrata humanitääristä maahanmuuttoa vastustavaa ainesta, ja erityisesti verkon keskustelufoorumeilla perussuomalaiset alettiin nähdä mahdollisena alustana tämän asian ajamiselle (Jungar 2016, 119–120; Kuisma & Nygård 2017).

Oikeistopopulismi on Suomessa ja ulkomailla ollut toistuvasti henkilöitynyttä (Salojärvi 2020). Poliitikantutkija Emilia Palosen (2020) mukaan juuri henkilö- ja johtajakeskeisyys on mahdollistanut perussuomalaisen puolueen verrattain nopeat poliittiset ja tyyllilliset muutokset. Poliitikantutkijat Urpo Kovala ja Jyrki Pöysä (2018) esittävät, että perussuomalaisesta mieheydestä tuli 2010-luvulla aiempaa kaupunkilaisempaa, keskiluokkaisempaa ja vähem-

män kiinnittynyttä symbolisen sukupuolieron esityksiin. Halmeen on kuitenkin tulkittu ilmentäneen aggressiivista ”ultramaskuliinisuutta”, joka vetosi erityisesti nuoriin työväenluokkisiin miehiin, jotka eivät aiemmin olleet halunneet äänestää (Arter 2010; Kovala & Pöysä 2018). Tulkitsen tämän joltaneen siihen, että myös Halmeen muistelu kiinnittyy toistuvasti hänen miehyyteensä (esim. Jungar 2016; Nieminen 2010). Samalla Halmeen kykyä aktivoida erityisesti nuoria miehiä äänestämään itseään on mahdollista tulkita menneeksi ilmentymäksi yhä edelleen toistuvasta ilmiöstä, jossa oikeistopopulistisen mielipidevaikuttajan ympärille rakentuu erityisesti nuorista miehistä koostuva kannattajajoukko (ks. Nesbitt-Larking 2022; Saresma 2020).

Tarkastelen tässä artikkelissa Tony Halmeeseen liittyvää julkista keskustelua 2020-luvulla. Aineistoni koostuu Halmeen kuoleman kymmenvuotispäivään vuonna 2020, Halmeen syntymän 60-vuotispäivään vuonna 2023 ja vuonna 2022 ilmestyneeseen Halmetta käsittelevään *Viikinki*-dokumenttielokuvaan liittyvistä suomalaisessa mediassa ilmestyneistä teksteistä. Aineistoni edustaa julkista muistamista, jossa paitsi merkityksellistetään muisteltavaa ilmiötä myös perustellaan muistellun mielekkyyttä nykyisessä tilanteessa

(esim. Lincoln 2023). Hyödynnän analyysissä sosiaalipsykologi Margaret Werherellin ja tutkijakumppaneiden (2015) teoretisointia julkisessa keskustelussa ilmenevistä affektiivis-diskursiivisista kaanoneista. Lisäksi hyödynnän diskurssianalyysin piirissä kehitettyä teoretisointia mediasta areenana, jossa käydään määrittelykampppailua oikeasta tulkintakehyksestä kiistanalaiseen kysymykseen (Fairclough 2015; Malm ym. 2023; Mäki-Kuutti 2020). Vastaan kahteen toisiinsa kytkeytyvään tutkimuskysymykseen: Miten Tony Halmeen miehyyttä merkityksellistetään ja millaisia tunteenilmauksia siihen kohdistetaan? Kuinka Halme, hänen miehyytensä ja hänen kannattajansa asemoidaan osaksi suomalaista yhteiskuntaa, ja millaisia tunteenilmauksia näihin asemoiteihin liittyy?

Esitän, että aineistossani käydään määrittelykampppailua siitä, tulisiko Halmetta pitää epäsuotuisten kasvuolosuhteiden uhrina vai toimijana, joka valitsi harjoittaa itselle ja toisille vahingollista mieheyttä. Samalla Halmeen ja hänen kannattajiensa asemointi suomalaiseen yhteiskuntaan rakentuu kahtalaiseksi: Halmeen aktivoimiin marginalisoituihin miesryhmiin kohdistetaan sympatiaa, mutta samalla Halmeen esille nostaneet poliittiset toimijat ja Halmeesta hyötynyt oikeistopopulistinen liikeh-

dintä määrittävät useimmiten kielteisesti ja inhon kautta. Tukeutuen aiempaan miesten elämän ja terveyden politisoitumista koskevaan teoretisointiin (Mohr 2019; Olsson & Lauri 2022) katson aineistoni paikoitellen edustavan mieheyden *biopoliittista* haltuunottoa: aineistossa määritellään tervettä ja epätervettä mieheyttä, muotoillaan myönteistä mieheyttä sekä esitetään keinoja miesten elämänlaadun parantamiseksi ja ei-toivotuiksi katsotuiksi mieheyksistä eroon pääsemiseksi.

Artikkelini alkaa biopolitiikan käsitteen ja biopolitiikkaan liittyvän affektiivisen huolen kytkennällä nuoria miehiä koskevan suomalaisen huolipuheen historiaan. Sitten esittelen media-aineistoni ja affektiivis-diskursiivisen lukutavan. Tätä seuraa neljä empiiristä osiota, joissa tarkastelen Halmeen mieheyden ja hänen poliittisen toimintansa tulkinnoissa ilmeneviä affektiivis-diskursiivisia kaaneja. Lopuksi kokoaan johtopäätökset.

Affektiivinen huoli ja mieheyden biopoliittinen haltuunotto

Kriittinen miestutkimus on 1980-luvulta lähtien keskittynyt pääasiassa miesten käyttämään valtaan ja väkivaltaan sekä erilaisten miesten ja miesryhmien väliin hierarkiasuhteisiin (Messerschmidt 2018). Tässä kontekstissa Halme on näh-

ty väkivaltaa hyödyntävän ja samalla institutionaalista vallasta sivuun jääneen marginalisoidun työväenluokkaisen maskuliinisuuden edustajana (Kovala & Pöysä 2018; Nieminen 2010). Miestutkija Sebastian Mohr (2019) esittää, että miesten harjoittaman vallan ja väkivalan tarkastelun korostuessa mieheyteen itseensä liittyvä julkinen keskustelu ja vallankäyttö ovat jääneet alituttuiksi. Lähestyn Halmetta käsitteleviä tekstejä julkisena keskusteluna, jossa problematisoidaan mieheyttä ja esitetään toiveita sen muutoksesta. Hyödynnän filosofi Michel Foucault'ltä (2003) omaksu maani biopolitiikan käsitettä, joka viittaa päätöksentekoon ja vallankäyttöön, joka pyrkii vaikuttamaan jonkin ihmisryhmän elämäntapoihin ja elämäntapoihin koko kansan menestyksen ja joko kaisen kansalaisen hyvinvoinnin nimissä (Rose 2007, 52–53). Kulttuurimaantieteilijä Ben Andersonin (2012) tavoin katson biopolitiikan olevan luonteeltaan affektiivista: biopolitiikka edellyttää huolta ja pelkoa sen kohteista sekä toiveen heidän elämänlaatunsa parantumisesta.

1900-luvun alussa suomalainen poikien ja miesten elämää muovaava biopolitiikka pyrki ensisijaisesti asettamaan miehille rajoja ja suuntaamaan miehiä tuottavaan tekemiseen. Sosiaalihistorioitsija Lauri Julkunen (2021) esittää,

että sisällissodan jälkeinen poikatyö pyrki edistämään työteliäisyyttä ja maltillista isänmaallisuutta sekä vieroittamaan pojat nationalismin jyrkimmistä ja väkivaltaisimmista muodoista. Varautuneisuus nationalismia kohtaan voimistui toisen maailmansodan jälkeen osana pyrkimystä sopeuttaa miehet jälleenrakennuksen ja sotakorvausteollisuuden vaatimaan tiukkaan työmoraaliin ja rauhaan Neuvostoliiton kanssa: poikien toivottiin samastuvan sotilaan sijaan ahkeeraan työntekijäkansalaisuuteen (Jokinen 2019, 246–251).

Sosiologi Ilpo Helén (2016, 37–41, 294–308) korostaa elämään puuttumisen ja sen ohjailun poliittisuutta: etenkin 1900-luvun jälkipuoliskolta lähtien biopolitiikka on väistämättä sisältänyt ristiriitoja ja kamppailuja siitä, mitkä ihmiselämän osa-alueet tulisi ymmärtää julkisen vallankäytön kohteiksi ja keille tulisi suoda asiantuntijavaltaa niitä koskevien toimenpiteiden muotoilussa. Mediatutkija Anna-Maria Mäki-Kuutti (2020, 31–33, 66–72) esittää, että nykyinen journalismi ei vain raportoi biopoliittista vallankäyttöä, vaan osallistuu siihen itse: kehystäessään yksilöiden terveyttä ja elämänlaatua koskevat kysymykset taloudellisiksi riskeiksi tai henkilökohtaisiksi kokemustarinoiksi uutisointi myös hyödyntää, herättää ja suuntaa tunteita, erityisesti huolta. Biopoliit-

tisella haltuunotolla viitataan tilanteeseen, jossa julkisen keskustelun osanottaja kieltäytyy käsittelemästä joitain elintapoja yksilöllisinä valintoina ja ryhtyy vaatimaan ”instituutioiden ja rakenteellisten muutosten kautta tapahtuvaa ihmisten elämäntilan muuttamista” (Aho 2010, 205).

Media osallistuu biopoliittiseen keskusteluun jakamalla asiantuntijavaltaa joillekin puhujille ja puhumisen tavoille (Rose 2007). Suomalaisessa mediassa yksilöiden elämästä puhutaan ruumiillisen terveyden ja sairauden sijaan usein mielenterveyden, hyvinvoinnin ja onnellisuuden käsittein: psykologiatieteellistä ja eri terapiamuodoista ammentavaa sanastoa ja puhetapoja hyödynnetään laajasti erilaisten yhteiskunnallisten ongelmien hahmottamiseen ja niiden ratkaisemiseen (Brunila ym. 2021). Tasa-arvopoliittikan tutkijat Josefin Olsson ja Johanna Lauri (2022) esittävät, että miehiä koskevia ahtaita rooliodotuksia, miesten välistä statuskampailua ja niiden aiheuttamia mielenterveysongelmia koskeva *normikritiikki* on rakentunut erityisesti Ruotsissa keskeiseksi tasa-arvopoliittikan puhettavaksi. Myös Suomessa vastavan keskusteluperinteen historia on pitkä: 1960- ja 1970-luvuilla käytiin laaja julkinen keskustelu sukupuolirooleista ja niistä vapautumisen mahdollisuudesta (Aalto 2018), mistä lähtien suomalai-

nen julkinen keskustelu ja sosiaalipoliittikka ovat toistuvasti osoittaneet erityistä mielenkiintoa mieheyteen liittyvää kärsimystä kohtaan (Hearn & Lattu 2002; Koivunen 2012; Lahelma 2014; Venäläinen 2022).

Miestutkija Ilana Aalto (2018) esittää, että miehen mallin käsite palasi 1980-luvun lopulla poikien kasvatusta koskevaan normatiiviseen keskusteluun. Naisten yksinhuoltajuus lisääntyi, mikä lisäksi voimistui käsitys varhaiskasvatuksesta ja peruskoulusta naisten vallassa olevina ja tyttöjä suosivina järjestelminä. Myönteisen miehen mallin puutteen nähtiin johtavan poikien käytöshäiriöihin, epäsosiaalisuuteen ja rikollisuuteen. Poikien heikko koulumenestys ja viihtymättömyys koulussa sekä syrjäytymisriskissä olevat nuoret miehet ovat 1980-luvun jälkeen toistuvasti rakentuneet huonosti hoidetuiksi sosiaalipoliittisiksi ongelmiksi (Lahelma 2014).

Sen lisäksi, että poikia ja miehiä on tarkasteltu potentiaalisena työvoimana ja sympatiaa ansaitsevina surun kohteina, suomalaisten poikien ja miesten elämä on biopolitisoitunut myös heihin kohdistuvan pelon kautta. 1990-luvun laman aikana ja sen jälkeen aiempaa suurempi osa nuorista miehistä koki, ettei omaehtoinen ponnistelu enää taannut tyydyttävää asemaa entistä kilpailumilla työmarkkinoilla (Heinonen

2007; Virmasalo 2002). Tämä tapahtui samaan aikaan muukalaisvihamielisen ja väkivaltaisen skinhead-alakulttuurin ilmaantumisen kanssa (Siltala 1995). Skinheadeihin kohdistui julkisessa keskustelussa pelonsekäistä huolta (Hilden-Paajanen 2005; Perho 2000). Huoli nuorten miesten lisääntyneestä toimettomuudesta, omaa arvoa koskevasta häädästä ja stressin väkivaltaisesta purkautumisesta tuli uudelleen ajankohtaiseksi koronaviruspandemian aikana, jolloin nuorten toimettomuus lisääntyi ja kaupunkitilaan kohdistuva valvonta heikentyi (Malm ym. 2023).

2010-luvulta lähtien julkisessa keskustelussa on käyty määrittelykampailua siitä, ovatko nuoret miehet turvallisuusuhan ja epätasa-arvon tuottajia vai niiden uhreja. Yhtäältä keskustelu mieheyden haitallisista ilmenemismuodoista on valtavirtaistunut julkisessa keskustelussa: myrkyllinen ja ”toksinen” mieheys erotetaan yhteiskuntaa hyödyttävästä ”terveestä mieheydestä” (Waling 2019). Nuoret miehet myös itse ilmaisevat huolta omista elämästään ja politisoivat ne. 2010-luvulla toteutettujen Nuorisobarometriin mukaan nuoret miehet kokevat naisia enemmän huolta maahanmuutosta ja epäilevät suomalaisen sosiaalivaltion reiluutta ja vastavuoroisuutta (Siltala 2020, 123). Samalla osa nuorista miehistä asemoi itsensä tasa-ar-

vokeskustelun uhreiksi. Jotkut heistä ilmaisevat huolta omasta pärjäämisestään ja omaan suhteelliseen asemaansa kohdistuvasta uhasta tuottamalla maahanmuuttajia, naisia ja feminismiä vihamielisesti käsittelevää sisältöä sosiaaliseen mediaan (Saresma 2020). Ajatus miehistä valtavirtaistuneen tasa-arvoeetoksen unohtamana ja apua tarvitsevana ryhmänä on alkanut saavuttaa laajempaa kannatusta myös nuorten miesten suomien sosiaalisten medioiden ulkopuolella (Venäläinen 2022).

Sosiologi Andrea Waling (2019) katsoo, että myrkyllistä mieheyttä koskeva puhe toisinaan häivyttää näkyvistä miesten toimijuuden mieheyden uusintamisessa: myrkyllinen mieheys ”asemoituu sairaudeksi, joka tarttuu miesväestöön”, mikä näyttää tekevän miehistä syyttömiä omaan mieheyteensä (mt., 368). Olsson ja Lauri (2022) huomauttavat, että ”terapeuttista kertomusta” uudenaikaisesta terveestä mieheydestä on mahdollista käyttää paitsi miesten uhri-aseman rakentamiseen myös osana yksilön vastuuta korostavaa argumentointia ja miesten elämiin puuttuvan biopolitiikan kyseenalaistamiseen. Tällöin se toiseuttaa joitakin miesryhmiä, erityisesti työväenluokkaisia miehiä, ja rakentaa puhujalle osallisuutta myönteisestä, itsehallintaan kykenevästä kansalaisuudesta.

Tutkimukseni täydentää tätä keskustelua Suomen sosiokulttuurisessa kontekstissa. Tarkastelen sitä, kuinka miesten kurjuutta, myrkyllisen mieheyden sairausluonnetta ja miehiä laiminlyötynä ryhmänä koskevia diskursseja hyödynnetään ja kyseenalaistetaan tarkasteltaessa Halmetta ja hänen kannattajakuntansa.

Tony Halmetta muisteleva media-aineisto ja affektiivis-diskursiivinen lukutapa

Tarkastelen julkisen keskustelun vaihetta, jossa Halmeen kuolemaan liittyvä uutisointi on jo vaiennut ja keskustelua käydään siitä, miten ja miksi Halmetta pitäisi muistella. Aineistoni edustaa siten viestinnäntutkija Louisa Lincolnin (2023) kuvailemaa *vuosipäiväjournalismia*, jossa arvioidaan paitsi muisteltavaa ilmiötä myös sen aiempaa käsittelevä mediassa ja muiden medioiden tapaa käsitellä samaa aihetta. Tarkastelemani tekstit muodostavat poikkileikkauksen kolmesta julkisesta keskustelusta. Aineistooni (N=31) sisältyvät 6.–11.1.2020 julkaistut tekstit, joissa Halmetta muistellaan hänen kuolemansa kymmenvuotispäivänä (N=3) sekä 6.1.2023 julkaistut tekstit, joissa Halmetta muistellaan päivänä, jona hän olisi täyttänyt 60 vuotta (N=2). Lisäksi tarkastelen Lauri Anssi

Moilasan ja Olli Vuokon ohjaamaa *Viikinki*-dokumenttielokuvaa (2022) koskevaa julkista keskustelua, jota käytiin 21.9.2022–27.1.2023 (N=26).

Tarkastelen esimerkiksi verkkokeskustelujen ja blogimerkintöjen sijaan vain toimituksellista aineistoa. Media-aineistoihin kohdistuvan diskursianalyysin teoretisointia (Fairclough 2015, 13–14, 79–80; Wetherell ym. 2015) seuraten pyrin tällä rajauksella tavoittamaan potentiaalisesti laajasti leviävät ja samalla yleisesti hyväksytyt ja konventionaaliset tavat käsitteellistä ja merkityksellistä Halmetta sekä perustella hänen muistelemisensa mielekkyyttä ja ajankohtaisuutta. Aineistoon valikoituneet tekstit on löydetty sekä tekemällä sanahakuja webin hakukoneissa että etsimällä kriteereihin sopivia tekstejä lehtiä omilta verkkosivuilta. Olen rajannut aineiston ulkopuolelle tekstejä, jotka pelkästään uutisoivat *Viikinki*-dokumentin tuotantoprosessia osallistumatta Halmeen henkilöstä käytyyn keskusteluun.

Pyrin aineistonkeruussa monipuolisuuteen ja kattavuuteen: aineistoa on kerätty sekä tilausmaksullisista että ilmaiseksi saatavilla olleista verkkolehdistä. Aineistoon sisältyy tekstejä laajalevikkisistä¹ alueellisista päivälehdistä, valtakunnallisista iltapäivälehdistä, yleisaikakauslehdistä ja viihdelehdistä. Li-

säksi olen sisällyttänyt aineistoon tekstejä laajasti seuratuista valtakunnallisista verkkouutismedioista². Sisällytin aineistoon tekstejä myös pelkästään verkossa ilmestyvistä elokuviin ja suomalaiseseen kulttuuriin keskittyvistä julkaisuista sekä paikallisista kaupunkilehdistä. Samansisältöisenä useammassa eri verkkolehdestä ilmestyneistä teksteistä aineistoon on poimittu vain yksi. Koska aineistonhankintamenetelmä perustuu sähköisiin sanahakuihin, on mahdollista, että jotkin asiaan liittyvät tekstit ovat rajautuneet aineiston ulkopuolelle. Aineistoon valikoituneet tekstit edustavat useampia tekstilajeja. Yhtäältä joukossa on *Viikinki*-dokumenttielokuvan arvosteluja ja ohjaajien henkilöhaastatteluja. Aineistoon sisältyy myös kolumneja ja kommenttipuheenvuoroja, joissa Halmetta tai *Viikinki*-dokumenttia käytetään ponnahtuslautana yleisemmän suomalaista yhteiskuntaa koskevan väitteen esittämiseksi. Lisäksi aineistoon valikoitui ajanviettelukemistoksi tarkoitettuja viihdeuutisia, jotka kertaavat ja tarinallistavat Halmeen elämää ja poliittista toimintaa.

Aineisto on sensitiivistä ja antaa aihetta eettiselle pohdinnalle. Katsoin tarpeelliseksi suojella sekä edesmennyt Halmetta että niitä ihmisryhmiä, joita hänen puheensa ja poliittinen toimintansa ovat loukanneet ja uhanneet. Ai-

neistoesimerkkien valinnassa olen välttänyt sekä Halmeeseen kohdistuvan että Halmeen itsensä esittämän vihan ja pilkan tarpeetonta toistoa. Olen poistanut aineistoesimerkeistä sivullisten henkilöiden nimet, mikäli ne eivät ole tekstin ymmärtämisen kannalta tarpeellisia. Aineistoesimerkeissä tai aineistoluettelossa ei viitata tekstien kirjoittajien henkilöllisyyteen. Tarkoitukseni ei ole yhdistää aineistossa ilmeneviä näkemyksiä yksittäisiin henkilöihin, vaan tarkastella suomalaista julkista keskustelua kokonaisuutena.

Aineiston analyysissä olen hyödynttänyt affektiivis-diskursiivista lukutapaa (Venäläinen 2022; Wetherell ym. 2015). Otteeni kuitenkin yhdistelee piirteitä sekä tekstien normatiivisuutta ja niihin sisältyvää vallankäyttöä painottavasta kriittisestä diskursianalyysistä (Fairclough 2015) että kommunikaation kaavamaisuuksia ja siinä tapahtuvaa kulttuurisesti jaettujen repertuaarien toistamista painottavasta kriittisestä diskursiivisesta psykologiasta (Wetherell ym. 2015). Käsitän diskurssin vuorovaikutustilanteesta toiseen toistuvaksi puhetavaksi, joka organisoii ja arvottaa todellisuutta jostain näkökulmasta. Yhtäältä sitoudun kielitieteilijä Norman Faircloughin (2015) käsitykseen mediasta kenttänä, jossa käytetään valtaa ja käydään määrittelykamp-

pailuja keskenään ristiriitaisten diskursioiden välillä: teksteissä jo lähtökohtaisesti merkitään jokin aihe lehtikirjoittelun arvoiseksi ja argumentoidaan jonkin sitä koskevan tulkinnan puolesta. Toisaalta huomioin analyysissäni myös teksteihin sisältyvän affektiivisen potentiaalin, eli mahdollisuuden välittää ja tuottaa tunteita, sekä toisaalta tällaisen potentiaalinn poissaolon. Sosiaalipsykologi Margaret Wetherell ja tutkijakumppanit (2015, 61) huomauttavat, että vaikka sanomalehtiteksteihin ei useimmiten sisälly suoria kuvauksia kirjoittajan tunnetilasta, niihin liittyy itseä ja muita sosiaalisia toimijoita arvottavaa ainesta, kuten sympatian ja inhon ilmauksia. Lisäksi he esittävät, että useimpien aiheiden ympärille rakentuu ajan myötä *affektiivis-diskursiivisia kaanoneja* eli kulttuurisesti jaettuja löyhärajaisia sääntöjä sille, miten joistain aiheista kirjoitetaan ja millaista affektiivisuutta niissä saa tuoda esiin (mt., 60).

Aloitin analyysin etsimällä aineistosta kaikki ne tekstikohdat, joissa merkityksellistettiin ja määriteltiin Halmeen mieheyttä sekä asemoitiin Halmetta, hänen kannattajiaan ja heidän mieheyttään suomalaiseen yhteiskuntaan. Samalla jäljitin aineistostani siinä esiintyvää affektiivisuutta, eli sellaisia merkityksenantoja, joissa ilmeni esimerkiksi sympatiaa tai inhoa. Tämän jälkeen

yhdistelin toisiaan läheisesti muistuttavat aineistokohdat teemoiksi, joista kukin kuvaa erästä affektiivis-diskursiivista kaanonista, joka merkityksellistää Halmeen mieheyttä sekä asemoi Halmeen ja hänen kannattajansa suhteessa suomalaisen yhteiskuntaan. Eri kaanonien väliset rajat osoittautuivat kuitenkin häilyviksi, mikä ilmenee esitellessäni yhtäläisyyksien lisäksi myös eroja keskenään samankaltaista affektiivis-diskursiivisuutta toistavien tekstien välillä. Esitellen seuraavissa osioissa analyysini tulokset. Ensimmäisessä osiossa tarkastelen tekstejä, joissa Halme asemoitiin hänen kielteisesti vaikuttaneiden ympäristötekijöiden uhriksi. Toisessa osiossa tarkastelen tekstejä, jotka riitauttivat tätä tulkintaa. Kolmas osio keskittyy teksteihin, joissa Halmeen kannattajakunta, nuoret ja osattomat miehet, asemoitiin suomalaisen yhteiskunnan kaltoinkohdelemaksi ryhmäksi. Neljännessä osiossa tarkastelen tekstejä, joissa Halme asemoitiin oikeistopopulistien hyödyntämäksi passiiviseksi työkaluksi.

Kaltoinkohdelun tuottaman kovan miehen rooli

Tunnistin aineistostani affektiivis-diskursiivisen kaanonin, jossa Tony Halmeen sukupuolen esitykset asemoitiin ulkoisten ympäristötekijöiden aiheut-

tamiksi oireiksi. Henkilökeskeinen tunteita herättävä tarinankerronta ja siihen kytkeytyvä huoli samanlaisten tapahtumien toistumisesta (Mäki-Kuutti 2020, 31) problematisoivat Halmeen kasvuympäristön. Halmeeseen kohdistettiin ymmärrystä ja sympatiaa, minä lisäksi hänen elämäänsä tarkasteltiin biopoliittisesti esimerkkinä yksilöä laajemmista yhteiskunnallisista ongelmista. Kaanon ei kuitenkaan ollut sisäisesti yhtenäinen. Joissain teksteissä Halmetta tarkasteltiin poikkeavana yksilönä, johon vaikuttivat erityislaatuiset ympäristötekijät: tällöin Halmetta ymmärrettiin vetoamalla joidenkin kotien ja kouluympäristöjen turvattuuteen pikemminkin kuin erityisesti poikien ja miesten kasvatukseen liittyviin asenteisiin. Toisinaan Halmeen katsottiin olleen ääriesimerkki yleisemmistä, useampia suomalaisia miehiä koskettavista haitallisista normeista ja fantasiaista, joihin tuli puuttua erityisesti poikiin kohdistuvalta kasvatukselta.

Monissa teksteissä Halmeen mieheys ja häntä motivoineet mieheyttä koskevat normit ja odotukset sivuutettiin. Niiden tarkastelun sijaan teksteissä rakennettiin käsitystä yleisistä psykologisista mekanismeista, jotka tuottavat Halmeen julkista toimintaa muistuttavia reaktioita. Tämä ei kuitenkaan poisulkenut mahdollisuutta nähdä Halmet-

ta varoittavana esimerkkinä: poistamalla yhteiskunnasta eriarvoistavia tekijöitä myös Halmeen sukupuolen ilmaisun kaltaisia haitallisia ilmiöitä voitaisiin vähentää. Esimerkiksi teksti, jonka otsikko on ”Haavoitettu Viikinki” (*Ilta-Sanomat* 6.1.2020), esittää Halmeen olleen ”[r]iikkinäisen kodin kasvatti”, joka ”haki hyväksyntää, loppuun asti”. Aineistossani Halmeen omaksuma ”Viikingin” hahmo toistuvasti eristettiin Halmeesta henkilönä. Hahmostaan erillisen autenttisen Halmeen katsottiin taistelleen sitä vastaan tai olleen sen vanki:

Kuten [dokumentti] kertoo, 13 vuotta sitten kuolleen Halmeen elämä oli kuin raskaan sarjan nyrkkeilyottelu: Tony ”Viikinki” Halme vastaan ihminen Tony Halme.

Tony oli kaltoinkohdeltu, levoton ja vihainen nuori. Hän oli mies, joka löysi varhain kehästä paikan purkaa vihaansa. (*Yle* 13.1.2023)

Dokumentti on kuvaus siitä, kuinka itselleen luodusta hahmosta voi muodostua lopulta armoton vankila. Halme menehtyi kotonaan vuonna 2010, vain 47-vuotiaana.

Halme sanoo menestyksen olleen hänen paras kostonsa, mutta monet kostoretket päättyivät lopulta peilin eteen. (*Maaseudun Tulevaisuus* 5.1.2023)

Halmeen altavastaaaja-aseman ja häpeän sekä niitä kompensoivan kovuuden tar-

kastelu joko purkautumistaan odottavana paineena tai rajoittavana vankilana eristi hänen toimintansa hänestä itsestään. Luen näistä teksteistä viileyttä ja objektiivisuuden tuntua (ks. Venäläinen 2022, 1235; Wetherell ym. 2015, 62) sekä viittauksia jaettuun arkijärkeen (ks. Fairclough 2015, 106–108): tekstit asemoivat Halmeen toiminnan yksilön tahdosta riippumattomiksi mekaanisiksi, väistämättömiksi, itsestään selviksi ja yleisessä tiedossa oleviksi yksilöpsykologisiksi prosesseiksi. Tästä myös seurasi kovuuden asemoituminen sairauden kaltaiseksi olotilaksi, jota Halme ei ollut itse valinnut ja jonka alla piilevään autenttiseen Halmeeseen kohdistettiin sympatiaa.

Useissa aineistooni kuuluvissa teksteissä Halmeen toimintaa tarkasteltiin eksplisiittisesti sukupuolistuneena oireiluna. Tämä ilmentää Walingin (2019, 368) kuvailemaa julkiseen keskusteluun levinnyttä diskurssia, jossa myrkyllinen tai epäterve mieheys ymmärretään miehiin tarttuvana sairautena. Nämä puhe-
tavat eivät biopolitisoivat pelkästään kasvatuksen eriarvoisuuksia, vaan erityisesti miesten elämänkulut ja miehiin kohdistuvat rooliodotukset (Olsson & Lauri 2022). Samalla jonkin käyttäytymismallin käsittäminen sairaudeksi merkityksellistä sen muuksi kuin luonnollain kaltaiseksi välttämättömyydeksi,

mikä mahdollistaa asiaan puuttumisen biopolitiikan keinoin (Helén 2016; Rose 2007). Kuten Viikingin rooli, myös Halmeeseen liitetty mieheys nähtiin aineistossani toistuvasti Halmeesta itseltään erillisenä toimijana, joka vahingoitti sekä häntä itseään että hänen ympäristöään. Mahdollisuus katkaista tämän haitallisen mieheyden toisto liitettiin ympäristöön ja toisiin ihmisiin pikemminkin kuin Halmeeseen itseensä:

– Koulukiusaus ja muut vastoinkäymiset loivat hänelle tarpeen olla hyvin vahva ja voittamaton, mutta se johdi myös varmasti hänen menehtymiseensä. Heikkoudelle ei jäänyt tilaa, [henkilö] pohtii.

Halmeelle ei ehkä ulkoinen menestys enää riittänyt. Pelastukseksi olisi tarvittu mahdollisuus päästä eroon maskuliinisen miehen raskaasta roolista. (Yle 26.9.2022)

Edellisessä aineistokatelmassa perheolot ja koulukiusaaminen nähdään syinä Halmeen toiminnalle, josta oli haittaa hänelle itselleen ja hänen ympäristölleen. Tämä oireilu kuitenkin sukupuolistetaan ”maskuliinisen miehen raskaaksi rooliksi”, mikä samalla poissulkee mieheyden ja maskuliinisuuksien vaihtelevuuden ja moninaisuuden. Walingin (2019) julkista mieskeskustelua koskevia havaintoja mukaillen mieheys rakentuu tekstissä janaksi, jonka toisessa

päässä on terveeksi määrittyvä vähemmän maskuliininen mieheys ja toisessa epäterveelliseksi määrittyvä korostetun maskuliininen mieheys. Samalla teksti osallistuu suomalaiselle julkiselle keskustelulle ominaiseen diskurssiin mieheydestä raskaana ja miehistä kurjuudelle alttiina sosiaalisina kategorioina (esim. Hearn & Lattu 2002; Koivunen 2012), joihin tulee kohdistaa kuria ja huolenpitoa (Aalto 2018).

Laajalle levinneitä mieheyttä koskevia haitallisia odotuksia ja käsityksiä korostava normikritiikki (Olsson & Lauri 2022) oli aineistossani toistuva puhetapa. Se painotti tarvetta paikantaa Halmeen miehenä olemisen tavan taustalla vaikuttavat syyt hänen lapsuus- ja nuoruusaikojensa suomalaisen yhteiskuntaan. Samalla teksteissä tietoisesti rakennettiin määrittelykamppailua ja vastustettiin sellaisia Halmeen toimintaa koskevia selitysmalleja, jotka huomioivat vain Halmeen yksilöllisen kasvuympäristön huomioimatta häntä ympäröivää yhteiskunnallista kontekstia:

[Elokuvan] olisi toivonut tarjoavan hieman enemmän kuin kronologisen katsauksen Halmeen elämästä.

Nyt useimmat haastateltavat vain kertovat tapahtumista ja tunnelmistta. Vain politiikassa samaan aikaan Halmeen kanssa mukana ollut [henkilö] puhuu siitä, millaista mieskuvaa ja asennetta Halme edusti ja kuinka se

mahdollisesti vaikutti hänen kohtalonsa. (*Seura* 13.1.2023)

Aiheen näkökulma oli erikoinen ja vahvasti vain käsitystä siitä kuinka Suomessa edelleen on hankalaa käsitellä miesten vihaa, katkeruutta ja itsetuhoa. – – Halmeen toksinen maskuliinisuus ja agressiivinen [sic] uho ei saanut ”ansaitsemaansa” tarkastelua. Dokumentissa puhuttiin kostamisesta, katkeruudesta ja haistattelusta.

Minkälainen maa Suomi oli 1970- ja 1980-luvuilla? Minkälaisia arvoja oli tuolloin mieheksi kasvamisessa? Muun muassa näihin kysymyksiin olisin halunnut vastauksia. (*Aamuset* 27.1.2023)

Edellisissä aineistokatkelmissa Halmeen mieheys asemoidaan äärimuodoksi niistä käyttäytymismalleista, joille kaikki Halmeen ikätoverit ovat olleet alttiita. Samalla Halmeen toimijuuden ja vastuun korostamiseen kohdistettiin suoraa tuhoutumusta. Perustellessaan Halmeen toimintaa ”mieheksi kasvamis[en]” liittyvillä ”arvo[illa]” ja ”mieskuva[lla]” tekstit rakentavat miehyydestä sisäisesti yhtenäisen ja siihen kuuluvia yksilöitä vahingoittavan sosiaalisen kategorian. Samalla monet tässä osiossa tarkastelemani tekstit esittivät implisiittisesti, että nimenomaan miehen sosiaaliseen kategoriaan, pikemminkin kuin johonkin erityiseen miesryhmään, tulisi kohdistaa uudenlaista kasvatusta. Erityisesti jälkimmäisessä ai-

neistokatkelmassa myös nykyisessä suomalaisessa yhteiskunnassa elävien miesten elämä otetaan biopoliittisesti haltuun ja asemoidaan ongelmaksi, johon ympäröivän yhteiskunnan tulee puuttua.

Tony Halmeen mieheys omaehtoisesti valittuna uhona

Aineistossani käytiin määrittelykamppailua siitä, tulisiko Halmeen mieheys tunnistaa sairauden kaltaiseksi olotilaksi, jonka toistamista Halme ei kyennyt itse keskeyttämään, vai Halmeen itsensä omaehtoisesti valitsemaksi toimintatavaksi, jonka suhteen hänellä oli toimijuutta. Tämä merkitsi myös miehyyden biopolitisoinnin ohittamista tai sen kyseenalaistamista. Halmeen sukupuolisuuteita toimintamalleja ei kaikissa tarkastelemissani teksteissä nähty yhteiskunnallisena ongelmana, vaan ne voitiin asemoida myös erilaisten taitojen reper-tuaariksi, jota Halme omaehtoisesti hyödynsi urheilussa, viihteessä ja politiikassa. Toisinaan tämä ilmeni teksteissä viileänä toteavuutena, jossa Halmeeseen ei kohdistettu sympatiam tai inhoa:

Isätön, alkoholistiäidin esikoinen oppi itsepuolustuksen jalot taidot jo koulu-aikoina, koulukiusattuna. – – Draamaahan mies itsestään rakensi. Se oli välttämätöntä, että kontakti lähiöiden ihailijoihin säilyi. (*Kulttuuritoimitus* 13.1.2023)

Osassa tarkastelemistani teksteistä pyrittiin eksplisiittisesti keskusteluyhteyteen ja määrittelykamppailuun aiemmin ilmestyneiden kirjoitusten kanssa. Teksteissä esitettiin, että Halmeen asemoiminen sympatiam ansaitsevaksi uhriksi esti näkemästä Halmetta toimijana, joka pyrki poliittisella toiminnallaan joihinkin päämääriin:

Viikinki-dokumentin ilmestymisen vanavedessä päädyin lukemaan tuoretta Tony Halmetta käsittelevää mediakirjoittelua. Yksi ilmaisu vaikutti hyppäävän toistuvasti silmille. Hyvin monen mielestä Halme oli *ristiriitainen* hahmo.

Jokin sanavalinnassa jäi mietityttämään. Mitä enemmän muistelin väkivallalla uhkailulta ammattitaistelijaa ja perussuomalaisten ensimmäisestä jytkestä vastannutta poliitikkoa, sitä vähemmän ristiriitaiselta hän tuntui. Mieleeni ei heti tullut suomalaista julkisuuden henkilöä, joka olisi ollut yhtä yksiselitteinen.

Se, että kovan kuoren, väkivaltaisen uhoamisen ja halventavilla nimillä mässäilyn taustalta paljastui ilman isää kasvanut koulukiusattu pieni poika, ei ollut ristiriitaista, ennemminkin johdonmukaista. – – Kiinnostavampaa on, millaisena Tony Halme halusi itse esittää itsensä. Tony Halme halusi olla yksioikoinen. Hän halusi olla symboli, siis kuva, jonkin asian tiivistymä – tiiviimpi kuin kukaan muu. (*Yle* 9.1.2023)

Aineistokatkelmassa Halmeen mieheydelle esitetään päällisin puolin samanlainen syntyhistoria kuin edellä tarkastelemassani affektiivis-diskursiivisessa kaa- nonissa, jossa kovan miehen rooli asemoidaan kaltoinkohtelun tuottamaksi oireiluksi. Halme kuitenkin asemoidaan toimijaksi, jolla nähdään olleen mahdollisuus valita miehenä olemisen tapansa useista vaihtoehdoista, joista ”väkivallalla uhkaileva maskuliinisuus” on vain yksi. Samanaikaisesti Halme asemoidaan muista miehistä erilliseksi poikkeustapaukseksi ja ehdotetaan, ettei Halmeen toimintaa ole kirjoitushetkellä enää mielekästä muistella tai analysoida: ”On tulkinvaraisista, mitä kestävä he ovat omaperäisen elämäntarinansa lisäksi jälkeensä jättäneet. Median elinehtoihin kuuluu pörrät näiden erikoisoperaattoreiden ympärillä silti, milloin tahallisen tai tahattoman huumoriarvon, milloin merkillisten juttujen tai hahmojen nauttiman kansansuosion vuoksi.” (Yle 9.1.2023) Tekstissä kommentoidaan ja ennakoitaan puheenvuoroja, joissa tarkastellaan Halmeen toiminnan yhteiskunnallisia vaikutuksia ja merkitystä. Tällaiset puheenvuorot merkitään irrationalisiksi ja tunteellisiksi, ja niihin kohdistetaan ivaa. Samalla teksti välttää osallistumista ongelmallisen ja väliintuloa tarvitsevan miehen sosiaalisen kategorian rakentamiseen: ongelmalliseksi

asemoidaan mieheyden sijaan yksittäisen miehen toiminta.

Ajatus miehiin kohdistuvasta institutionaalista ja rakenteiden kautta tapahtuvasta biopoliittisesta interventioista (ks. Aho 2010) ja niihin liittyvät uudenlaista mieheyttä koskevat fantasiat (esim. Olsson & Lauri 2022) kohtasivat myös suoraan vihamielistä kritiikkiä. Toisinaan aineistossani ilmaistiin voimakasta inhoja sellaista affektiivis-diskursiivisuutta kohtaan, jossa mieheyttä tarkastellaan kapeiden rooliodotusten ja kurjuuden leimamaana sosiaalisena kategoriana:

Eräs dokumentissa haastateltu nainen kommentoi Halmeen tuhoutumista näin: ”*Laittomien päihteiden käyttö tulkittiin heikkoudeksi. Halmeen kaltaiselle miehelle sellaista heikkoutta ei sallita, ja sehän on yks tämän kapean mieskuvan traagisia seurauksia, että se ei anna tilaa olla hauras ja haavoittuvainen.*”

Tämä klisee ”kapeasta mieskuvasta”... Tarkemmin mietittynä se näyttää minusta sylkikuplalta: karkaa helposti huulilta, mutta on tyhjää täynnä. – – Äijäily voi nuorelle miehelle olla käytännöllinen irtiottovaihe: sillä katketaan siteet äitihahmojen helmoihin ja aletaan rakentaa omaa itsenäistä miehuutta. Mutta yleensä on itsellekin parempi kasvaa äijäilyvaiheen yli. Kutsukaa mielipidettä keski-ikäiseksi ja keskiluokkaiseksi, mutta ikuisesti uhoavaa ja rankistelevaa äijää on vaikea mieltää täysin kehittyneeksi aikuiseksi. – – Nuoren miehen pitää oppia

ohjaamaan voima ja uho järkevään tavoitteeseen. (Yle 27.1.2023)

Aineistokatkelmassa ”kapea[a] mieskuva[a]” koskevaan puheeseen kohdistetaan halveksuntaa. Yksittäisen ja jakamattoman miehen mallin (esim. Aalto 2018) ei esitetä hallitsevan miehiä, jolloin myöskään tätä mallia muokkava biopoliittisen haltuunotto ei asemoidu ratkaisuksi miesten ongelmalliseen käyttäytymiseen. ”Mieskuva[an]” vetoaminen ja siihen kohdistuvat hallintapyrkimykset asemoidaan itsessään ongelmallisiksi asioiksi, jotka uusintavat ja pitkittävät miesten vastuuttomuutta käytöksestään. Tämä ei kuitenkaan merkitse miesten elämän epäpolitisuudesta tai asemoimista yksilölliseksi elämäntapavalinnaksi. Tekstissä harjoitetaan biopolitiikkaa, joka pyrkii kohdistamaan yksilöiden huomion omiin haitallisiin elintapoihinsa (ks. Helén 2016, 162; Rose 2007, 64) tuottamalla heissä syyllisyyttä ja velvollisuudentuntoa (ks. Anderson 2012, 38). Halmetta käytetään esimerkkinä kesken jääneestä henkisestä kehityksestä, joka asemoidaan henkilökohtaisista itseymmärryksen ja itsehallinnan puutteista (ks. Brunila 2021, 17) johtuvaksi epäkelvoudeksi. Tällöin myös tulkintakehyksiä, joissa Halme asemoituu sympatisoitavaksi uhriksi, arvioidaan vihamielisesti.

Tony Halme marginalisoitujen ihmisyhmien aktivoijana

Affektiivis-diskursiivinen kaanon, jossa kovuutta ilmentävät miehet nähdään sympatiata ansaitsevina olosuhteiden uhreina, oli läsnä myös teksteissä, joissa tarkasteltiin Halmeen kannattajia. Halme määrittänyt oireeksi yhteiskunnallisista ongelmista, jotka odottavat edelleen ratkaisuaan. Tätä kaanonia edustavissa teksteissä erityisesti työväenluokkaisten ja työelämän ulkopuolelle jääneiden nuorten miesten elämät otetaan biopoliittisesti haltuun yhteiskunnalliseksi huolenaiheeksi ja väliintulon kohteiksi:

Dokumentissa siteerataan hänen kommenttiaan skinheadeista, joita hän piti lähinnä samanlaisina päähän potkituina kundeina kuin hän.

Vaikka Halme veti äärioikeistolaisista linjaa, hän onnistui näkemään ikävän yhteiskunnallisen ilmiön tuolle puolen: väkivaltaiset klanipäät olivat lopulta epäonnistuneen sosiaalipoliittikan oire. Ihmisiä, joilla ei ollut vaihtoehtoja. – – Nykyään nuo samat nuoret saattaisivat tavata uuskonservatiivisen psykologin Jordan Petersonin ajatuksia. Hän on ideologiansa rokkähti, jonka maailmassa miehet ovat miehiä, naiset naisia ja elämässä muutenkin selkeät rajat ja limitit.

Halmeen ajattelu ei ehkä ollut yhtä teoreettista, mutta ilman muuta samalla janalla. Edelleen sosiaalisesti syr-

jään jääneet turhautuneet miehet etsivät elämälleen tarkoitusta raflaavista ja ”vääranlaisista” ajatuksista. Jos ei muuten, niin herättääkseen huomion. (*Ilta-Sanomat* 23.9.2022)

Huoli nuorten miesten syrjäytymisestä sekä vaatimus poikien erityislaadun huomioivista tukitoimenpiteistä on 1980-luvulta asti säilynyt suomalaisessa mediassa toistuvana ja sisäisesti yhtenäisenä diskurssina (Aalto 2018; Lahelma 2014). Edellinen aineistokatkelma toistaa sitä, mutta asettuu samalla vastustamaan tilanteen poikkeuksellisuutta ja hiljattaita pahentumista korostavia pelokkaita äänenpainoja (vrt. Malm ym. 2023): Halmeen ja nykyisten ”uuskonservatiivi[en]” mahdollisuudet aktivoida nuoria miehiä esitetään samansuuruisina ja nuorten miesten tarve tällaisille esikuville suhteellisen pysyvänä. Tekstissä on läsnä samanaikaisesti sekä toteavaa ja tosiasiallistavaa että nuoria miehiä sympatisoivaa affektiivisuutta: nuorten miesten protestihenkisyys ja väkivaltaisenkin toiminta asemoituvat huomiontarpeeksi, johon toistuva laiminlyödyksi tuleminen väistämättä johtaa ja jolle ei 1990-luvun Suomessa nähdä olleen vaihtoehtoja.

Halmeeseen edellisessä aineistolainauksessa liitetty kyky havaita yhteiskunnallisia epäkohtia ilmeni myös muualla aineistossani osana tapaa, jolla

Halme, hänen seuraajansa ja muut poliitikot asemoitiin suhteessa toisiinsa. Osassa teksteistä Halmeeseen liitettiin pohjimmitaan myönteisiksi määrittyviä tarkoituseriä, joita hän ei kyennyt toteuttamaan kykyjen puutteen vuoksi. Samalla Halme asemoitiin uhriksi. Halmeen poliittisen uran epäonnistumisen syyt löydetään toisten poliitikkojen toiminnasta pikemminkin kuin Halmeesta itsestään:

Minä ajattelen, että kansanedustajana hän ei saanut aikaan oikeastaan mitään, mutta hän kanavoij paljon tyytymättömyyttä. Luulen, että hän kantoi aitoa huolta huono-osaisista ja sai sel-laiseksi itsensä kokevilta runsaasti suoria yhteydenottoja.

Uskon, että ristiriita suurten puheiden ja mitättömien aikaansaannosten välillä lopulta musersi hänet. Tony meni Arkadianmäelle vaalilupauksenaan vetää pataan eliitin laiskureita ja pistää asiat kuntoon, mutta kokeneet politiikan kehäketut halusivat Halmeen kuoliaaksi. (*Yle* 13.1.2023)

Huolimatta Halmeen toimintaan kohdistuvasta sympatiasta hänet asemoitiin aineistossani toistuvasti sivuun ja ei-toimijaksi. Omasta toiminnastaan vastuullisiksi ja syyllisiksi asemoitiin toistuvasti Halmeen poliittiset yhteistyökumppanit tai hänen vastustajikseen mielletty poliittiset toimijat. Samalla heihin kohdistettiin inhoa. Halmetta ei aineis-

tossani eristetä pelkästään menneisyyteen liittyväksi ilmiöksi, vaan hänet asemoidaan oireeksi suomalaisten päättäjien tuottamasta epäyhtenäisyydestä, joka on läsnä edelleen:

Halmen tarina dokumentissa kuvastaa sitä, millainen maa Suomi tuolloin oli ja osittain on yhä. Laman vaikutukset näkyivät politiikassa vähän.

Dokumenttiin on poimittu klippi, jossa [poliitikko] katsoo suoraan kameraan ja heläyttää, kuinka lähtisi ”tuonne” risuja keräämään, jos olisi itse työtön.

Ei ihme, että osa heikoille jääneistä koki jäävänsä ilman ääntä politiikassa.

Etenkin näköalattomien miesten murheesta kumpuavan voiman aisti perussuomalaisten puheenjohtaja Timo Soini. (*Maaseudun Tulevaisuus* 5.1.2023)

Tässä osiossa tarkastelemani tekstit asemoivat erityisesti nuoret miehet poliittisessa päätöksenteossa sivuun jääneeksi ryhmäksi. Halmeen toimintaa marginalisoitujen ihmisryhmien aktivoijana sympatisoivassa affektiivis-diskursiivisessa kaanonissa Halmeen muistelua hyödynnettiin kahteen tarkoitukseen. Ensinnäkin sen avulla oli mahdollista osoittaa nuorten miesten osattomuuden kokemuksista kumpuavan vihamielisyyden ja väkivalta potentiaalain (esim. Saresma 2020; Siltala 1995) sekä heidän mielenkiintonsa uuskonservatiivisten

vaikuttajien viestejä kohtaan (esim. Nesbitt-Larking 2022) olevan pitkäkestoisia ilmiöitä. Tämä samanaikaisesti sekä argumentoi nuoria miehiä koskevan huolen akuuttiutta ja ajankohtaisuutta vastaan että asemoi tämän huolen luonteeltaan perustelluksi, pitkäkestoiseksi ja vakaaksi. Toisaalta teksteissä esitettiin suomalaisen sosiaalivaltion olleen jatkuvasi kyvytön tai haluton vastaamaan oireilevien nuorten miesten tarpeisiin. Tämä ilmentää kansalaisyhteiskunnassa toteutuvaa valtiosta erillistä ja siihen kriittisesti suhtautuvaa elämän biopoliittista haltuunottoa (Helén 2016, 307–308): aineistossani määriteltiin sosiaalivaltion tehtäviä ja veloitettiin valtio huolehtimaan jonkin ihmisryhmän hyvinvoinnista ja onnellisuudesta.

Tony Halme oikeistopopulismien välineenä

Halme ja häneen samastuvat nuoret miehet asemoitiin aineistossani toistuvasti huolen ja sympatian kohteiksi, mikä samalla problematisoi jotkin miehenä olemisen tavat ja oikeutti mieheyden biopoliittisen haltuunoton. Näitä affektiivisia merkityksenantoja ja niihin kytkeytyvää käsitystä ulkopuolisen puuttumisen tarpeesta ei kuitenkaan useimmiten ulottettu Halmeen edustamaan oikeistopopulistiseen liikehdintään. Halmeeseen

kohdistettiin affektiivista inhoa nimitämällä häntä esimerkiksi ”rasisti[ksi] ja sovinisti[ksi]” (*Episodi* 26.9.2022; *Episodi* 13.1.2023), ”vihan pioneeri[ksi]” (*Helsingin Sanomat* 27.9.2022) ja ”toksise[ksi] populistisi[ksi]” (*Jylkkäri* 27.9.2022). Varsinainen toimijuus Halmeen esiin nostamisessa ja vastuu hänen toiminnastaan asemoitiin niihin silti henkilöihin, jotka kutsuivat hänet osallistumaan politiikkaan:

Halmetta valtaan [ajaneet] heittävät väitteitä toistensa suuntaan. Kumpikin hyötyi huonosti käyttäytyvästä, rasistisesta Halmeesta, mutta mitään vastuuta he eivät miehen käytöksestä halua ottaa.

Halme esiintyi vaalikuivissa lakikirja kädessä kuin tuomionpäivän pas-tori, joka lupasi turvallisempaa Suomea, mutta teki huumausaine- ja ampuma-aserikoksia tultuaan valituksi.

Halme alkoi käyttää särkylääkkeitä, kun showpaini hajotti ruumista. *Tuttu juttu* -parisuhdeohjelmassa Halme kertoi lempitavaroikseen aseet, veitset ja lääkkeet. Halmeen vaimo alkoi pelätä syystäkin miestään. – – Showpainijan uho ei vaan toiminut parlamentaarisisessa etiketissä. Viimeiset vuodet olivat alamäkeä. (*Helsingin Sanomat* 27.9.2022)

Edellinen aineistokatkelma jatkaa edellä esittelemääni affektiivis-diskursiivista kaanonia, jossa Halmeesta ei rakenneta ulkoisten vaikuttumien uhria, vaan hänet asemoidaan oman miehe-

nä olemisen tapansa vapaaehtoisesti valinneeksi, vaikkakin harkintakyvytään rajoittuneeksi toimijaksi. Tästä affektiivis-diskursiivisesta positioista käsin Halme merkitään vastenmieliseksi toimijaksi, jolla ei kuitenkaan ollut tarkkaraajaisia päämääriä: hänen julkiset esiintymisensä asemoidaan äkillisten mielihajujen seuraamiseksi, josta koitui lähinnä tahatonta vahinkoa.

Käsitys Halmeen julkisesta toiminnasta käännekohtana, joka siirsi perussuomalaisista puoluetta oikeistopopulistisempaan suuntaan, esiintyi aineistossani taajaan. Halmeen mieheys asemoitiin toistuvasti houkuttelevaksi resursiksi ja Halme passiiviseksi työkaluksi. Teksteissä esitettiin, että Halmeen avulla oli mahdollista hankkia vaalimenestystä perussuomalaiselle puolueelle, mutta hänen läsnäolonsa samalla toi puolueeseen uudenlaista ainesta, joka muutti sen linjaa vastoin Halmetta hyödyntäneiden toimijoiden tarkoituksia:

Soini kuitenkin itse päästi puolueeseen sellaiset voimat, jotka hylkäsivät vennamolaisen populismin – –.

Soini yrittää pestä käsiään, mutta suomalaisen populismin muutoksesta hän saa kiittää ennen kaikkea itseään. Halmeen törkyjutut, SS-tatuointi ja 16 390 ääntä kelpasivat. Jyttyä, soinismeja ja ministerin pestiä ei olisi tullut ilman Halmetta ja sen jälkeen Halla-ahoa.

Sitä saa mitä tilaa ja niin edelleen.
(*Suomen Kuvalehti* 24.1.2023)

Edellisessä aineistokatkelmassa korostetaan Halmeen toiminnan harkitsemattomuutta ja hänen kykyään houkuttella äänestäjiä. Samalla siinä pidättäydään Halmeen päämäärien kriittisestä arvioinnista. Affektiivinen pilkka ja inho kohdistuu Halmetta hyödyntämään pyrkineeseen Timo Soiniin, jonka katsotaan itse aiheuttaneen vieroksumansa ideologian juurtumisen perussuomalaisiin.

Tässä osiossa tarkastelemiani tekstejä yhdistää pidättäytyminen Halmeen uhriutta ja häneen kohdistuneita vaikutimia koskevista pohdintoista sekä hänen kannattajakuntansa tarkastelusta, mikä merkitsi samalla irrottautumista mieheyden biopolitisoinnista ja sen vastustamisesta. Samalla Halmeen toimintaan ei kuitenkaan liitetty selkeitä päämääriä. Varsinainen kielteinen affektiivinen merkityksenanto kohdistui niihin toimijoihin, jotka päättivät hyödyntää Halmetta omiin poliittisiin päämääriinsä.

Johtopäätökset: sympatian ja inhon välinen määrittelykamppailu

Olen neljässä edellisessä osiossa tarkastellut Halmeen mieheyttä koskevia tul-

kintoja, Halmeen ja hänen kannattajien asemointia suhteessa muihin poliittisiin toimijoihin ja yhteiskuntaan sekä näihin tulkintoihin kytkeytyviä affektiivisia potentiaaleja suomalaisessa mediassa 2020-luvulla. Aineistossani Halmeen sukupuolen ilmaisun tavat merkitettiin ei-luonnollisiksi ja ei-välttämättömiksi asioiksi: niissä joko Halmeen mieheydessä tai joidenkin suomalaisten miesryhmien mieheydessä laajemmin tunnistettiin kurjuutta (esim. Hearn & Lattu 2002) ja kamppailua statuksesta ja kunniaa (esim. Koivunen 2012), joista miesten olisi mahdollista parantua. Keskeinen määrittelykamppailu, jota analysoimani tekstit osin eksplisiittisestikin rakensivat kommentoimalla toisiaan, koski Halmeen mieheyttä ja sen yhteiskunnallista merkitystä. Osassa aineistoani Halmeen mieheys asemoitiin ulkoisten olosuhteiden tuottamaksi sairautteen rinnastuvaksi häiriötilaksi ja Halme tämän sairauden uhriksi. Toisinaan Halme kuitenkin määriteltiin toimijaksi, joka valitsi esittää uhoavaa mieheyttä, jolla oli hänelle itselleen ja hänen lähiympäristölleen haitallisia seurauksia. Toinen, osin piiloisempi määrittelykamppailu koski Halmeen poliittisen toiminnan ja sen jälkivaikutusten tulkintaa. Aineistossani käsiteltiin ymmärtävästi niitä nuoria miehiä, jotka Halmeen eduskuntavaalikampanjan aikana vuonna

2003 ja sen jälkeen ovat kokeneet vetoa uuskonservatiivisten mielipidevaikuttajien viesteihin. Samalla Halmeen nousua mahdollistanutta ja siitä hyötynyttä oikeistopopulistista liikehdintää perussuomalaisen puolueen sisällä arvioitiin kielteisesti ja inhon kautta.

Tulkitsen, että analyysini tuloksista erottuu kaksi toisistaan erillistä, vaikkakin sisällöllisesti moniaineksista, affektiivis-diskursiivisten kaanonien kokonaisuutta, jotka painottivat Halmeen tarkastelussa eri asioita ja joissa ilmenettiin ja hyödynnettiin erilaisia tunteilmastoja. Useat aineistooni kuuluvat tekstit asemoivat Halmeen ja hänen kannattajansa erilaisten laiminlyöntien uhreiksi, jotka ansaitsevat sympatiaa. Halmeen tulkittiin olleen erityisen haastavissa kasvuolosuhteissa varttunut yksilö tai esimerkki miehiä koskevasta haitallisista normeista. Myös Halmeen kannattajakunta, jonka tulkittiin koostuneen työväenluokkaisista ja työelämästä sivuun jääneistä nuorista miehistä, asemoitiin aineistossani toistuvasti sivuun jääneeksi ja katkeruuteen oikeutetuksi ryhmäksi. Samalla ilmaistiin vastenmielisyyttä niitä päättäjiä kohtaan, joiden katsottiin laiminlyöneen nuoria miehiä ja näin aiheuttaneen heidän oireilunsa. Andersonin (2012) teoretisointia seuraten esitän, että sympatia nuoria miehiä kohtaa, huoli miesten kiintymisestä uus-

konservatiivisiin miesvaikuttajiin ja käsitys mieheyteen kohdistuvan väliintulon tarpeesta kiinnittyvät teksteissä toisiinsa: erityisesti nuorten miesten elämä otettiin biopoliittisesti haltuun välittämisen kohteeksi, johon toivottiin kohdistettavan institutionaalista apua ja hoivaa ulkoa- ja ylhäältäpäin.

Edellä kuvatusta merkityksellistämisen tavasta erottui affektiivis-diskursiivisten kaanonien kokonaisuus, joka asemoi Halmeen ja hänestä omissa valta-yrkimyksissään hyötynneet oikeistopopulistit aktiivisiksi toimijoiksi ja vierokunnan kohteiksi sekä samalla sivuutti nuoria miehiä koskevan huolen. Siinä Halmetta ei asemoitu epäyhdenvertaisuuden uhriksi, vaan sitä tuottaneeksi tai hyödyttäneeksi toimijaksi. Halmeen asemoiminen toimijaksi ja häneen kohdistuva sympatia rakentuivat aineistossani toisensa poissulkeviksi asenteiksi. Ivaa ja inhoa ei kuitenkaan läheskään aina kohdistettu Halmeeseen, joka usein asemoitiin menneeksi ja nykyhetkestä merkityksettömäksi poikkeustapaukseksi. Kielteiset tunteet kohdistuivat häntä hyödyntäneisiin poliittisiin toimijoihin sekä niihin julkisessa keskustelussa esitettyihin näkemyksiin, joissa Halme asemoitiin miehiä koskevien odotusten uhriksi. Tällöin Halmetta ja hänen kannatustaan ei myöskään nähty oireina yhteiskunnallisista ongelmista,

vaan pelkästään häntä hyödyntäneiden oikeistopopulististen toimijoiden valta-yrkimysten ilmentymänä.

Määrittelykamppailua käytiin myös siitä, kuinka mieheyttä koskevat mallit ja normit vaikuttavat miehiin. Myönteisen miehen malli on Suomessa rakentunut poikien kasvatuksesta käydyn julkisen keskustelun keskeiseksi käsitteeksi (Aalto 2018), joka on useimmiten esiintynyt erillään miesten kokemaa kurjuutta koskevasta keskustelusta (esim. Hearn & Lattu 2002). Halmetta käsittelevässä julkisessa keskustelussa nämä kaksi käsitettä kuitenkin risteytyivät: mieheyttä koskevaa biopolitiikkaa tehtiin operoimalla raskaan, haitallisen, myrkyllisen ja epäterveen mieheyden (esim. Olsson & Lauri 2022; Waling 2019) käsitteillä. Teksteissä ei sitouduttu käsitykseen myönteisen miehen mallin hyödyllisyydestä. Sen sijaan suomalainen jaettu ”mieskuva”, miehiin kasvatuksen kautta välittyvät arvot ja monet nuoria miehiä kiehtovat esikuvat katsottiin haitallisiksi. Monissa teksteissä esitettiin toiveita nuoriin miehiin kohdistuvasta huolenpidosta, joka auttaisi heitä ylittämään symbolisia sukupuolirajoja ja niistä juontuvaa miesten kunniankaipuuta, jotka aiheuttavat pahoinvointia. Lisäksi esitettiin, että nuoret miehet tulisi entistä tehokkaammin integroida palkkatyöyhteiskuntaan, mikä vähentäisi heidän kiinnostustaan

Halmeen kaltaisiin esikuviin. Normikriittisiä ja niihin kytkeytyviä psykologiatieteellisiä puhetapoja (esim. Olsson & Lauri 2022) käytettiin kuitenkin myös argumentoimiseen, että mieheys on luonnostaan moninaista: osa teksteistä kyseenalaisti mieheyden rajoittavuutta koskevat tulkinnat ja korosti yksittäisten miesten vastuuta vahingollisesta mieheydestä parantumisessa.

Tarkastelemani julkinen keskustelu perusteli Halmeen muistelemista ve-toamalla useisiin jatkuvuuksiin 1990-luvun ja 2020-luvun välillä. Monissa teksteissä poikien kasvatuksen ja poliittisten päättäjien nuoriin miehiin kohdistamien laiminlyöntien katsottiin säilyneen lähes muuttumattomina. Toisinaan 1990-luvun skinhead-liikkeen (esim. Hilden-Paajanen 2005; Perho 2000; Siltala 1995) ja kirjoitushetkellä ajankohtaisen nuorten miesten nationalistisen ja uuskonservatiivisen liikehdinnän (esim. Nesbitt-Larking 2022; Saresma 2020; Siltala 2020) nähtiin muodostavan sisäisesti yhtenäisen ilmiön. Menneisyyttä tarkasteltiin kuitenkin tämänhetkisen miehiä koskevien normikriittisten puhetapojen ja käsitteiden avulla: huomiota kiinnitettiin miesten välisiin eroihin ja vain osan miehistä katsottiin tarvitsevan apua (esim. Olsson & Lauri 2022; Waling 2019). Pyrkimys kontekstualisoida Halme kannattajakuntineen

ja myöhemmät vastaavat ilmiöt erityisesti työväenluokkaisiin ja työelämästä sivuun jääneisiin nuoriin miehiin ilmensi irrottautumista kaikkia miehiä koskevaa kurjuutta korostavista tarkasteluista. Vaikka aineistoni ei ollutkaan tässä suhteessa yksinäinen, siinä ilmeni muunlaisten puhetapojen ohella myös turhautumista koko miehen sosiaalista kategoriaa uhriksi asemoivaan ja säälivään affektiivis-diskursiivisuuteen. Esitän, että analysoimani julkinen keskustelu asettuu osaksi suomalaisen poika- ja miespolitiikan pitkää linjaa, jolle on ominaista huoli liiallisen nationalismin leviämisestä nuorten miesten keskuuteen ja pyrkimykset sitouttaa nuoret miehet palkkatyöyhteiskuntaan (Aalto 2018; Jokinen 2019; Julkunen 2021; Lahelma 2014). Samalla, kun tekstit ilmaisivat huolta nuorista miehistä, ne oikeutivat miesten intressiedustuksen (Venäläinen 2022) ja käsityksen ainakin joistain miesryhmistä unohdettuna ja laiminlyötynä joukkona.

VIITTEET

1. Lehtien lukijamäärät 2024. Media Audit Finland. <https://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2024/09/Lukijamaarat-KMT-2024.pdf> (tarkistettu joulukuussa 2024)
2. Artikkelin kirjoittaja laati miehiä ja mieheyttä käsitteleviä yleistajuisia kolumneja Ylelle vuosina 2023–2025, mutta ei osallistunut Halmeesta käytyyn julkiseen keskusteluun

TUTKIMUSAINEISTO

Verkko-osoitteiden toimivuus on tarkistettu joulukuussa 2024.

Ilta-Sanomat (6.1.2020) Haavoitettu Viikinki: Tony Halmeen kuolemasta kymmenen vuotta – showpainijana aloittanut kohukansanedustaja halusi jo lapsena näyttää, kuka on ykkönen. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006363077.html>

Ilta-Sanomat (9.1.2020) Tony Halme toi 90-luvun puolivälissä yhdysvaltalaisen show'n suomalaiseen nyrkkeilyyn – ”Ajattelin, että pelle pullistelee USA:ssa”. <https://www.is.fi/nyrkkeily/art-2000006366842.html>

Helsingin Sanomat (11.1.2020) Tony Halme oli eliittiä vihaava kansantaitelija – tämä on kymmenen vuotta sitten kuolleen nyrkkeilijän perintö maamme oikeistopopulisille. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006368559.html>

Seiska (21.9.2022) Dokumentti: Tony Halme herätti raivoa natsitatuoinnillaan – aiheuttivat hengenvaarallisia tilanteita: ”Hakkasi Tonyn oikeasti verimössöksi”. <https://www.seiska.fi/katso/dokumentti-tony-halme-heratti-raivoa-natsitatuoinnillaan-aiheuttivat-hengenvaarallisia-tilanteita-hakkasi-tonyn-oikeasti-verimossoksi/180153>

Helsingin Uutiset (23.9.2022) Mitä siitä seuraa, kun mies pyrkii kadottamaan kaiken herkkyytensä – Siitä kertoo tiistaina ensi-iltaan tuleva dokumentti Tony Halmeesta. <https://www.helsinginuutiset.fi/paikalliset/5363888>

Ilta-Sanomat (23.9.2022) Kommentti: Rosa Meriläisen tarkka havainto kiteyttää edesmenneen Tony Halmeen suosion salaisuuden, joka näkyi edelleen. <https://www.is.fi/tv-ja-elokuvat/art-2000009087471.html>

Helsingin Uutiset (24.9.2022) ”Olen itsekin miettinyt mitä hittoa tuli tehtyä” – Näin Rosa Meriläinen, Timo Soini ja Veikko Vallin muistelevat dokumentissa Tony Halmetta. <https://www.helsinginuutiset.fi/paikalliset/5364075>

MTV Uutiset (24.9.2022) Tony ”Viikinki” Halme räjäytti perussuomalaisten kannatuksen vuonna 2003 – näin ristiriitaisen hahmon perintö näkyi puolueessa yhä. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/tony-halme-rajaytti-perussuomalaisten-kannatuksen-vuonna-2003-nain-ristiriitaisen-hahmon-perinto-nakyy-puolueessa-yha/8517522?gs.4pd734>

Keskisuomalainen (25.9.2022) Tony Halmeesta valmistui dokumentti jyväsäläläisvoimin – teos valottaa machomiehen ja politiikon arvojen syntymistä. <https://www.ksml.fi/paikalliset/5363968>

Episodi (26.9.2022) Viikinki. <https://www.episodi.fi/elokuvat/viikinki/>

Yle (26.9.2022) ”Ei oo laitonta hakee energiaa katkeruudesta” – Viikinki-elokuva kertoo Tony Halmeen matkan koulukiusatusta kansanedustajaksi ja itsetuhoon. <https://yle.fi/a/74-20000343>

Film-O-Holic (27.09.2022) Lauri Anssi Moilanen & Olli Vuokko ja Viikinki – haastattelut. <https://www.film-o-holic.com/haastattelut/lauri-anssi-moilanen-olli-vuokko-viikinki/>

Film-O-Holic (27.09.2022) Showmiehen tarina. <https://www.film-o-holic.com/arvostelut/viikinki/>

Helsingin Sanomat (27.9.2022) Tony Halme oli alkoholistin kiusattu pieni poika, joka halusi kosta menestymällä: Tuore dokumentti näyttää, kuinka poliittinen populistit syntyi. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009094262.html>

Jylkkäri (27.9.2022) Arvio: Tony Halmesta kertova dokumenttielokuva Viikinki onnistuu valottamaan kohteensa ajattelua ja tunteita suositon takana, mutta Halmen vaiheita seuranneelle elokuva ei tarjoa uutta. <https://www.jylkkari.fi/2022/09/arvio-tony-halmen-vaiheita-seuranneelle-dokumenttielokuva-viikinki-ei-tarjoa-koivinkaan-paljoa-uutta/>

Turun Sanomat (29.9.2022) Helsingiläislähiön He-Manilla ei turpa pysynyt kiinni – Viikinki-dokumentti on täynnä testosteronia, salien hajua, alamaailman läheisyyttä ja mautonta uhoa. <https://www.ts.fi/kulttuuri/5777538>

Maaseudun Tulevaisuus (5.1.2023) Lähiöviikinkistä kasvoi perussuomalaisen profetta – dokumentti näyttää, kuinka armottomasta hahmosta tuli Tony Halmeen taakka. <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/lukemisto/30828838-f6b2-4481-829c-8ecc8bbe8ca3>

Iltalehti (6.1.2023) Tällainen oli Tony Halmeen erikoinen viihdeura – yritys ostaa tv:ssä ”kaikki Stadin huumeet”. <https://www.iltalehti.fi/viihdeutiset/a/de9c3229-a95f-4da9-8dd6-2a3340a20f2f>

Ilta-Sanomat (6.1.2023) Tony Halmeen paras ystävä kertoo hetkestä, kun löysi ”Viikingin” kuolleen: ”Poliisit kysyivät, tarvitsenko jälkiterapiaa”. <https://www.is.fi/viihde/art-2000009265734.html>

Yle (9.1.2023) Sotaveteraaneille rahaa, maahanmuutto alas ja raiskaajilta kädet katki – dokumentti Tony Halmeesta on tarina mustavalkoisesta Suomesta. <https://yle.fi/aie/a/20-10004041>

Apu (13.1.2023) Oliko Tony Halme vastaus Timo Soinin rukoukseen? ”Kun löytyisi oikea mies, profeetallinen hahmo, jonka kautta ihmiset

voisivat huutaa tuskaansa ulos”. <https://www.apu.fi/artikkelit/tony-halme-dokumentti-viikinki-oli-vastaus-soinin-rukoukseen>

Episodi (13.1.2023) Tänään tv:ssä: ”Pöyristyttävää tekstiä” – Elokuva paljastaa, millainen rasisti ja soviniisti Tony ”Viikinki” Halme oli. <https://www.episodi.fi/uutiset/tanaan-tvssa-elokuva-paljastaa-millainen-rasisti-ja-soviniisti-tony-viikinki-halme-oli/>

Helsingin Sanomat (13.1.2023) Viikinki oli rooli josta moni hyötyi, mutta moni myös kärsi – eikä vähiten Tony Halme itse. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009322391.html>

Iltalehti (13.1.2023) Tony Halmeen ystävä paljastaa tv:ssä, kuinka hän löysi Viikingin kuolleen – ”Ovi oli takalukossa”. <https://www.iltalehti.fi/tv-ja-leffat/a/74e6bfbdb-6fc2-4e26-9ad1-01d73418968e>

Kulttuuritoimitus (13.1.2023) Maailman isoimmaksi mieheksi halunnut lauttasaarelaiskara kasvoi superjulkikseksi – arvioissa Viikinki. <https://kulttuuritoimitus.fi/kritiikit/kritiikit-elokuva/maailman-isoimmaksi-mieheksi-halunnut-lauttasaarelaiskara-kasvoi-superjulkiksekseksi-arvioissa-viikinki/>

Seiska (13.1.2023) Dokumentti: Tony Halmeen avioliitto oli myrskyisä – kaikki huipentui huumehuuruiseen ampumavälikohtaukseen: ”Ajattelin, että kaikki päättyy nyt”. <https://www.seiska.fi/katso/dokumentti-tony-halmeen-avioliitto-oli-myrskyisa-kaikki-huipentui-huumehuuruiseen-ampumavälikohtaukseen-ajattelin-etta-kaikki-paattyy-nyt/180137>

Seura (13.1.2023) Dokumenttielokuva Viikinki kertoo Tony Halmeen värikkäät vaiheet. <https://seura.fi/tv/poiminnat/dokumenttielokuva-viikinki-kertaa-tony-halmeen-varikkaat-vaiheet/>

Yle (13.1.2023) Tony Halme pisti miettimään – vartijoiden ja jengien väkivalta on merkki tyytymättömyydestä, jonka edessä poliitikot ovat avuttomia. <https://yle.fi/aie/a/20-10004069>

Suomen Kuvalehti (24.1.2023) Tony Halmeen vaikutus perussuomalaiseen populismiin. <https://suomenkuvalehti.fi/vallan-mahotonta/tony-halmeen-vaikutus-perussuomalaisiin-ja-suomalaiseen-populismiin/>

Aamuset (27.1.2023) Kolumni: Docventures väisäti ideaa. <https://aamuset.fi/artikkeli/5888106>

Yle (27.1.2023) Tony Viikinki Halme ja kapean mieskuvan kiroit. <https://yle.fi/a/74-20014347>

LÄHTEET

Aalto, Ilana (2018) Miten miehet pissaavat? Miehen mallin käsite poikien kehitystä ja kasvatusta koskevassa keskustelussa 1960-luvulta nykypäiviin. Teoksessa Antti Kivijärvi, Tuija Huuki & Harry Lunabba (toim.) *Poikatutkimus*. Tampere: Vastapaino, 29–51.

Aho, Timo (2010) Lihavuuden biopoliittinen haltuunotto. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(2): 203–209. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117709>

Anderson, Ben (2012) Affect and biopower: towards a politics of life. *Transactions of the Institute of British Geographers* 37(1): 28–43. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2011.00441.x>

Arter, David (2010) The breakthrough of another West European populist radical right party? The case of the True Finns. *Government and Opposition* 45(4): 484–504. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2010.01321.x>

Brunila, Kristiina, Harni, Esko, Saari, Antti & Ylöstalo, Hanna (2021) Terapeuttien vallan käsitteellisiä näkökulmia ja historiallisia kehityskulkuja. Teoksessa Kristiina Brunila, Esko Harni, Antti Saari & Hanna Ylöstalo (toim.) *Terapeuttien valta: Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännittäviä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 13–30.

Fairclough, Norman (2015) *Language and Power*. Third edition. London: Routledge.

Foucault, Michel (2003) *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège De France, 1975–76*. New York: Picador.

Hearn, Jeff & Lattu, Emmi (2002) The recent development of Finnish studies on men: A selective review and a critique of a neglected field. *NORA* 10(1), 49–60. <https://doi.org/10.1080/080387402317533880>

Heinonen, Jari (2007) Työläisiltä pojille: Kolmen miessukupolven työkokemuksia. Teoksessa Anu-Hanna Anttila & Anu Suoranta (toim.) *Pärijäämisen ajat – horjuvat työt*. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 77–112. <http://hdl.handle.net/10138/16503>

Helén, Ilpo (2016) *Elämän politiikat: Yhteiskuntatutkimus Foucault'n jälkeen*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Hilden-Paajanen, Tarja (2005) *Pahojen poikien piiri: Joensuun skinien epäilty rikollisuus 1995–1998*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-6186-X>

Jokinen, Arto (2019) *Isänmaan miehet: Maskuliinisuus, kansakunta ja väkivalta suomalaisessa sotakirjallisuudessa*. Toim. Markku Soikkeli & Ville Kivimäki. Tampere: Vastapaino.

- Julkunen, Lauri (2021) *Kynällä ja Sanalla: Yrjö Karilas poikien kasvattajana 1910–1960-luvuilla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-39-8926-2>
- Jungar, Ann-Cathrine (2016) From the mainstream to the margin? The radicalisation of the True Finns. Teoksessa Tjitske Akkerman, Sarah L. de Lange & Matthijs Rooduijn (toim.) *Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Into the Mainstream?* London: Routledge, 113–143. <https://doi.org/10.4324/9781315687988>
- Koivunen, Anu (2012) Mies ja ääni. Teoksessa Anu Koivunen (toim.) *Maailman paras maa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 193–212.
- Kovala, Urpo & Pöysä, Jyrki (2018) The ‘jytky’ of the Finns party: or, how to take advantage of masculinity in populist politics. Teoksessa Urpo Kovala, Emilia Palonen, Maria Ruotsalainen & Tuija Saresma (toim.) *Populism on the Loose*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 161–175. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-39-7401-5>
- Kuisma, Mikko (2013) “Good” and “bad” immigrants: The economic nationalism of the True Finns’ immigration discourse. Teoksessa Umut Korkut, Gregg Bucken-Knapp, Aidan McGarry, Jonas Hinnefors & Helen Drake (toim.) *The Discourses and Politics of Migration in Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 93–108. <https://doi.org/10.1057/9781137310903>
- Kuisma, Mikko & Nygård, Mikael (2017) Immigration, integration and the Finns Party: Issue ownership by coincidence or by stealth? Teoksessa Pontus Odmalm & Eve Hepburn (toim.) *The European Mainstream and the Populist Radical Right*. London: Routledge, 71–89. <https://doi.org/10.4324/9781315199757-4>
- Lahelma, Elina (2014) Troubling discourses on gender and education. *Educational Research* 56(2), 171–183. <http://doi.org/10.1080/00131881.2014.898913>
- Lincoln, Louisa (2023) 50 Years of NPR: Collective memory, anniversary journalism & public media. *Journalism Studies* 24(12), 1575–1593. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2023.2230316>
- Malm, Karla, Åberg, Erica, Gröhn, Jaana & Wadunombi, Malissa (2023) Huolipuheesta kohti huolenpitoa? Tiemiehet tulkinallisissa kamppailuissa. Teoksessa Sofia Laine, Eila Kauppinen, Karla Malm & Tommi Hoikkala (toim.) *Nuoruus korona-ajan kaupungissa: Tutkimus nuorten vapaa-ajasta, jalkautuvasta nuorisotyöstä ja huolikasaumista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 222–248.
- Mattlar, Markus (2008) *Protesti, viitsi vai äärioikeiston nousu? Tony Halmeen vaalivoitto ja radikaali oikeistopopulismi suomalaisessa politiikan journalismissa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:juu-200806165474>
- Messerschmidt, James W. (2018) *Hegemonic Masculinity: Formulation, Reformulation, and Amplification*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Mohr, Sebastian (2019) The biopolitics of masculinity (studies). *NORMA* 14(4), 199–205. <https://doi.org/10.1080/18902138.2019.1689473>
- Mäki-Kuutti, Anna-Maria (2020) *Terveyskuri mediayhteiskunnassa: Populaari terveysviestintä toimijuuden ja hallinnan kenttänä*. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1709-6>
- Nesbitt-Larking, Paul (2022) Constructing narratives of masculinity: Online followers of Jordan B. Peterson. *Psychology of Men & Masculinities* 23(3), 309–320. <https://doi.org/10.1037/men0000394>
- Nieminen, Jiri (2010) Hegemoninen maskuliinisuus Suomen poliittisessä järjestelmässä ja politiikan tutkimuksessa – eli Alexander Stubbin seikkailut kontrolliyhteiskunnassa. *Politiikka* 52(1), 33–43.
- Olsson, Josefin & Lauri, Johanna (2022) The fantasy of the new man: norm-critique, vulnerability and victimhood. *NORMA* 17(4), 236–251. <https://doi.org/10.1080/18902138.2022.2075666>
- Palonen, Emilia (2020) Populismiin muoto, diskursiivisuus ja retoriikka: analyysin soinnalaisuudesta. *Politiikka* 62(2), 125–145. <https://doi.org/10.37452/politiikka.89431>
- Perho, Sini (2000) The racist youth subculture: The case of the ‘little skinheads’ of Joensuu. *YOUNG* 8(3), 17–36. <https://doi.org/10.1177/11033088000800302>
- Rose, Nikolas (2007) *The Politics of Life Itself: Biomedicine, Power, and Subjectivity in the Twenty-First Century*. Princeton: Princeton University Press.
- Salojärvi, Virpi (2020) Populistiset miesjohtajat ja performatiivisuus: Timo Soinin, Hugo Chávezin ja Donald J. Trumpin hahmot journalistisissa kuvissa. *Media & viestintä* 43(4), 366–384. <https://doi.org/10.23983/mv.100621>
- Saresma, Tuija (2020) Vihan sfäärit: valkoisten heteromiesten affektiivinen mobilisaatio sosiaalisessa mediassa. Teoksessa Jenni Rinne, Anna Kajander & Riina Haanpää (toim.) *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Helsinki: Ethnos, 196–243. <https://doi.org/10.31885/9789526850962>
- Siltala, Juha (1995) Väkiältä toimintakyvyn takeena. *Nuorisotutkimus* 13(1), 23–31.
- Siltala, Juha (2020) Nuoret henkilökohtaisen toivon ja yleisen näköalattomuuden ristivedossa. Teoksessa Lotta Haikkola & Sami Myllyniemi (toim.) *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 111–133.
- Venäläinen, Satu (2022) Nobody cares for men anymore: Affective-discursive practices around men’s victimisation across online and offline contexts. *European Journal of Cultural Studies* 25(4), 1228–1245. <https://doi.org/10.1177/13675494211021097>
- Virmasalo, Ilkka (2002) *Perhe, työttömyys ja lama*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-39-1301-5>
- Waling, Andrea (2019) Problematising ‘toxic’ and ‘healthy’ masculinity for addressing gender inequalities. *Australian Feminist Studies* 34(101), 362–375. <https://doi.org/10.1080/08164649.2019.1679021>
- Wetherell, Margaret, McCreanor, Tim, McConville, Alex, Moewaka Barnes, Helen & le Grice, Jade (2015) Settling space and covering the nation: Some conceptual considerations in analysing affect and discourse. *Emotion, Space and Society* 16, 56–64. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2015.07.005>
- Ylä-Anttila, Tuukka (2017) *The Populist Toolkit: Finnish Populism in Action 2007–2016*. Helsinki: University of Helsinki. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-51-3274-1>

FT Henri Hyvönen työskentelee tutkijatohtorina Itä-Suomen yliopistossa yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunnassa *Tekoälyohjautuva alustahoiva: Tasa-arvoisen ja osallistavan työn laadun edistäminen pitkäaikaisoidossa* -hankkeessa, jota rahoittaa Suomen Akatemia. Hänen tutkimuksellisia mielenkiinnonkohteitaan ovat miesten harjoittama hoiva, miesten ruumiillisuus ja terveyskäyttäytyminen sekä miehiin ja mieheyteen kohdistuva biopoliittinen hallinta. Artikkelin kirjoittamisen mahdollisti Koneen Säätiö (202103931).

Onko työväenluokan poliittinen jakautuminen nyky-Suomessa myös maku- ja elämäntyylikysymys?

Semi Purhonen, Riie Heikkilä, Jarmo Kallunki & Sara Sivonen

Oikeistopopulismin nousu on tehnyt kysymyksen työväenluokan jakautuneisuudesta uudelleen ajankohtaiseksi. Suomalaisessakin työväenluokassa voidaan nähdä erottuvan yhtäältä poliittisesti osallistuvat ja osallistumattomat ryhmät, toisaalta perinteisen vasemmistolaisesti suuntautunut ja oikeistopopulistisesti suuntautunut ryhmä. Jos työväenluokka on tällä tavoin poliittisesti jakautunut, eroavatko sen osaryhmät toisistaan myös kulttuurisesti? Onko työväenluokan poliittinen jakautuminen myös maku- ja elämäntyylikysymys?

Suomea kuvataan usein kulttuurisesti homogeeniseksi yhteiskunnaksi, mutta kulttuurisosiologinen tutkimus on jo pitkään osoittanut, että suomalaiset elämäntyyliyt jäsentyvät sosiaalisia jakoja mukailevaan hierarkiaan (esim. Toivianen 1970; Eskola 1976; Purhonen ym. 2014). Suomi ei siis ole poikkeuksellinen

”makudemokratia”, vaan elämäntyylliset ja kulttuuriset hierarkiat noudattavat samankaltaisia säännönmukaisuuksia kuin muissakin länsimaissa. Poliittisten jakolinjojen osaltakaan Suomi ei ole poikkeus, sillä esimerkiksi monen muun länsimaan tapaan oikeistopopulistiset puolueet ja liikkeet ovat olleet nostees-

sa, ja näiden puolueiden kannatuksesta merkittävä osa on tullut työväenluokasta (esim. Gidron & Hall 2017; Salo & Rydgren 2021; Tiihonen 2021).

Viimeaikaisessa kulttuurisosiologisessa tutkimuksessa on – politiikan tutkimuksen tapaan, mutta hieman eri painoituksin – kiinnitetty enenevästi huo-

miota poliittisten ja elämäntyyliin liittyvien kulttuuristen jakolinjojen yhteyksiin (esim. DellaPosta, Shi & Macy 2015; Flemmen, Jarness & Rosenlund 2022; Sivonen & Purhonen 2021). Keskeinen tutkimushavainto on ollut, että liberaalit poliittiset kannat (esim. vähemmistöjen oikeuksiin ja kansainvälisyyteen suojeasti suhtautuminen) ovat yhteydessä elämäntyylliseen kulttuurimyönteisyyteen, jota voi mitata esimerkiksi kulttuurisen osallistumisen runsaudella ja maun laaja-alaisuudella niin korkea- kuin populaarikulttuurinkin piirissä; konservatiiviset ja kansallismielisyyteen taipuvat poliittiset kannat yhdistyvät sen sijaan vähäisempään kulttuuriosallistumiseen, joskus jopa eräänlaiseen taide- ja kulttuurivastaisuuteen (esim. Rawlings & Childress 2024; Sivonen & Purhonen 2021). Vaikka aiheen tutkimus on lisääntynyt, juuri työväenluokkaan keskittyvä analyysi on ollut toistaiseksi vähäistä. Kysymys työväenluokan poliittisesta ja kulttuurisesta jakautumisesta sekä näiden jakolinjojen yhteyksistä on erityisen kiinnostava ajassa, jota leimaa yhtäältä perinteisen vasemmisto-oikeisto-jaon heikkeneminen (Inglehart 1997) – vaikkei luokkaaänestämisen eli henkilön yhteiskuntaluokan ja äänestetyt poliittisen puolueen vastaavuus työväenluokassa ole tietenkään täysin kadonnut (Evans & Tilley 2017;

Tiihonen 2021) – sekä toisaalta niin sanottu uusi politiikka (Harrits ym. 2010) tai eri sosiaalisia taustoja ja ominaisuuksia kiistanalaisesti politisoiva ”identiteettipoliittikka” (Saarinen 2022). Uusi politiikka viittaa laajalti jaettuun näkemykseen, jonka mukaan siinä missä aiemmin tärkeimmät poliittiset jakolinjat koskivat tulonjakoa ja yhteiskunnallista asemaa materiaalisina kysymyksinä, nykyisin niiden rinnalle tai jopa keskeisimmäksi ovat nousseet kulttuuriset arvo-orientaatiot tai sosiokulttuuriset jakolinjat (Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass 2020; Norris & Inglehart 2019). Kulttuurisosiologien esittämä kysymys poliittisten orientaatioiden yhteyksistä elämäntyyliin menee kuitenkin pidemmälle kulttuurin merkityksen tähdentämisessä kuin tavanomainen näkemys jälkimateriaalisten arvojen tärkeydestä poliittisena jakolinjana: onko politiikasta tullut aiempaa enemmän arvokysymysten lisäksi myös elämäntyyli- ja makukysymys?

Tutkimme tässä artikkelissa, eroavatko suomalaisen työväenluokan poliittiset osaryhmät toisistaan kulttuurisilta elämäntyyteiltään. Käytämme aineistonamme vuosina 2007 ja 2018 Suomessa kerättyä kyselyaineistoa, joka on siitä harvinainen, että se sisältää tietoa vastaajien yhteiskunnallisesta luokkaselestä, poliittisista orientaatioista ku-

ten puoluekannatuksesta sekä elämäntyyllisistä kulttuuriorientaatioista. Erotamme aineistosta koulutustason ja ammatin perusteella työväenluokkaiset vastaajat ja tarkastelemme lähemmin työväenluokan kolmea osaryhmää: (1) sosiaalidemokraattien kannattajia, (2) perussuomalaisen kannattajia ja (3) niitä, jotka ilmoittavat todennäköisesti jättävänsä äänestämättä ja joita kutsumme artikkelissa poliittisesti indifferenteiksi. Kolmijako myötäilee viimeaikaisia tutkimuksia työväenluokan poliittisesta jakautumisesta Suomessa ja kansainvälisesti tähdentäessään perinteisen vasemmiston kannattajien ja oikeistopopulistien kannattajien eroa (esim. Salo & Rydgren 2021; Spruyt, Keppens & van Droogenbroeck 2016; Tiihonen 2021). Lisäksi se nostaa tarkasteluun poliittisesti indifferentit eräänlaisena verrokki-ryhmänä kulttuurisosiologiassa viime vuosina keskustelua herättäneeseen vähän osallistuvaan ja ”passiivisena” näyttäytyvään ryhmään, joka on usein myös kaikkein heikoimmassa sosiaalisessa asemassa (Bennett ym. 2009; Heikkilä 2022). Tutkimusasetelmamme, joka korostaa työväenluokan sisäisen jakautumisen mahdollisuutta ja pyrkii selvittämään, onko poliittinen jakautuminen yhteneväistä elämäntyyllisen jakautumisen kanssa, asettuu kriittiseen suhteeseen kulttuurisosiologian valtavirran

kanssa. Siinä työväenluokka näyttäytyy usein vähäisten resurssien ja autonomian leimaamana, lähtökohtaisesti yhtenäisenä joukkona, joka toimii lähinnä ”negatiivisena vertailukohtana” ylempien yhteiskuntaluokkien elämäntyyleille (Bourdieu 1984, 57).

Artikkeli rakentuu seuraavasti: seuraavassa osiossa esitämme katsauksen siitä, miten työväenluokan poliittisten ja kulttuuristen tekijöiden yhteyksiä on tutkiskirjallisuudessa tarkasteltu. Tämän jälkeen esittelemme aineistomme ja menetelmämme, jota seuraavassa osiossa esitämme analyysimme tulokset. Johtopäätösosiossa palaamme keskustelemaan tuloksista poliittista polarisatiota ja elämäntyylien kerrostumista käsittelevän tutkimuskirjallisuuden valossa.

Työväenluokka ja kulttuuristen ja poliittisten jakojen yhteenkietoutuneisuus

Miksi ylipäänsä tutkia työväenluokan sisäisiä kulttuurisia ja poliittisia jakoja? Työväenluokan kulttuuria ja sen (vääjäämättä) poliittista luonnetta – mukaan lukien sen sisäisten jakolinjojen ja fraktioiden mahdollisuus (esim. Williams 1981, 74) – voidaan pitää nimenomaan kulttuurintutkimuksen alalle jopa määritelmällisen tärkeänä kysymyksenä (Dworkin

1997). Eritoten näin oli alan brittiläisissä varhaisissa töissä Richard Hoggartista E. P. Thompsoniin ja Raymond Williamsiin (esimerkkinä sisäpiiriläisen jälkikäteisreflektiosta ks. Hall 1992, 11–74), mutta työväenluokan kulttuuri ja politiikka säilyivät keskeisinä teemoina Birminghamin Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen institutionalisoitumisen jälkeenkin (esim. Clarke, Critcher & Johnson 1979). Tämä tausta näkyy myös suomalaisessa kulttuurintutkimuksessa ja sen piirissä käydyissä luokkakulttuureja luotaavissa keskusteluissa (esim. Anttila ym. 2016; Ojajarvi & Koikkalainen 2008). Lopulta kyse on kuitenkin kulttuurintutkimustakin laajemmasta ja klassisesta, koko modernin ajan yhteiskuntien poliittisia voimasuhteita koskevasta avainkysymyksestä – mikä on työväenluokan poliittinen suunta ja kuinka yhtenäinen se on? Tämän keskeisen kysymyksen on nähty antaneen leimansa 1900-luvun yhteiskuntatieteille (ks. esim. Lipset 1960, 97–176). Fasismien ja kommunismin kaltaisten ideologioiden tosiasiallisesti kaaduttua teollisissa länsimaissa elintason noustessa 1950- ja 1960-luvuilla tutkijoita alkoi puhuttaa esimerkiksi työväenluokan kääntyminen myös oikeistopuolueiden äänestäjiksi (Parkin 1967) ja ylipäänsä luokkaan äänestämisen liudentuminen (Franklin, Mackie & Valen 1992). Nämä tee-

mat ovat yhä ajankohtaisia. Suomessa nykyisten matalan sosioekonomisen aseman ryhmien poliittista arvokarttaa luonnehtii siirtymä oikealle (Grönlund & Strandberg 2023; Kantola ym. 2022).

Monet tutkijat ovat etsineet näille trendeille nimenomaan kulttuurisia selityksiä. Esimerkiksi hollantilaisessa tutkimuksessa havaittiin, että ne työväenluokkaiset äänestäjät, joilla on enemmän kulttuurista pääomaa, äänestävät edelleen vasemmistopuolueita, mutta ne työväenluokkaiset äänestäjät, joilla kulttuuripääomaa on vähemmän, äänestävät herkemmin konservatiivisia oikeistopuolueita (Achterberg & Houtman 2006). Keskeinen työväenluokan sisällä kulkeva jakolinja on nähty nimenomaan perinteisten sosiaalidemokraattisten ja toisaalta uusina haastajina esiintyvien oikeistopopulististen suuntausten välillä (Gest 2016; Salo & Rydgren 2021).

Kulttuurin ja politiikan yhteenkietoutumista kartoittavissa tutkimuksissa piirtyy kahtalainen kuva: runsas kulttuurinen pääoma ja korkeakulttuurinen orientaatio esimerkiksi aktiivisen kulttuuriosallistumisen muodossa yhdistyy liberaaleihin asenteisiin, vähäinen kulttuurinen pääoma puolestaan on yhteydessä arvokonservatiivisuuteen (DiMaggio 1996; Flemmen, Jarne & Rosenlund 2022; Purhonen, Le-

guina & Heikkilä 2021; Sivonen & Heikkilä 2024; Sivonen & Purhonen 2021). Kulttuurinen pääoma näyttää liittyvän konkreettisesti poliittisiin asenteisiin: museokävijät ovat poliittisesti liberaalimpia kuin ei-kävijät (DiMaggio 1996), modernista ja abstraktista taiteesta pitävillä on keskimääräistä liberaalimmat arvot (van Eijck 2012), ja laaja mediankäyttö yhdistyy liberaaleihin asenteisiin (Heikkilä, Leguina & Purhonen 2022). Realistisesta taiteesta pitäminen jopa ennusti Brexitin kannatusta Iossa-Britanniassa (Carl, Richards & Heath 2019). Tämä jako on erällä tavalla nähtävissä jo ranskalais sosiologi Pierre Bourdieun ajattelussa (ks. myös Gaxie 1978): kulttuurinen pääoma antaa edellytyksiä poliittiselle osallistumiselle, kiinnostuneisuudelle ja kompetenssille, ja tarkemmin ottaen kulttuurisen pääoman painottuminen ennustaa vasemmistolaista ja taloudellisen pääoman painottuminen oikeistolaista äänestämistä (Bourdieu 1984). Bourdieun aineistot tunnetusti kuvaavat 1960-luvun Ranskaa, mutta perustendenssit yksilön pääomien ja poliittisen orientaation suhteista ovat saaneet laajaa tukea viime vuosinakin myös Pohjoismaissa, Suomea myöten (Flemmen, Jarness & Rosenlund 2022; Harrits ym. 2010; Sivonen & Purhonen 2021).

Toinen tärkeä jakolinja työväenluokassa kulkee poliittisesti osallistuvien ja

ei-osallistuvien välillä. Tämä ero ilmenee laajasti esimerkiksi Britanniassa vasta 2000-luvulla, kun yhä useampi työväenluokkainen ei enää äänestä lainkaan (Evans & Tilley 2017). Suomessa poliittisissa vaaleissa äänestäminen liittyy sosiaaliseen asemaan: korkeasti koulutetut äänestävät vaaleissa ahkerimmin (Grönlund & Strandberg 2023; Wass & Borg 2016). Äänestämisennokeus liittyy koulutuksen ohella muihinkin sosioekonomisiin tekijöihin, esimerkiksi korkeaan tulotasoon ja toimihenkilöasemaan, ja nämä erot vaikuttavat 2000-luvulla voimistuneen (Lahtinen 2019). Yleisen näköalattomuuden kasvun ohella työväenluokan vähentynyttä äänestämistä on selitetty esimerkiksi sillä, etteivät perinteiset työväenluokkaiset puolueet enää onnistu edustamaan vanhaa kannattajajoukkoaan, ja kun muutkaan puolueet eivät kykene tarjoamaan mielekästä poliittista vaihtoehtoa, moni jättää kokonaan äänestämättä (Evans & Tilley 2017).

Tiedämme tutkimuksen perusteella, että matala sosioekonominen asema – niin työväenluokaksi (esim. Rydgren 2013) kuin matalaksi sosiaalisesti statukseksi (esim. Gidron & Hall 2017) käsitteellistettynä – yhdistyy oikeistopopulististen puolueiden äänestämiseen ja ajatukseen siitä, että työväenluokan sosiaalinen status on kaventunut ja hei-

kentynyt (Im ym. 2023). Suuri määrä viimeaikaista tutkimuksia onkin muotoillut, että työväenluokan mielenmaiseksi on 2000-luvulle tultaessa kokenut harppauksen ”arvokkaasta” menneisyydestä nykyhetkeen, jossa työväenluokka kokee itsensä petetyksi. Tämän ajatuksen mukaan taustalla ovat suuret rakenteelliset muutokset: osa klassisesta työväenluokasta on pettynyt tai radikalisoitunutkin, kun ammattiyhdistysliikkeen kulta-ajan jälkeinen aikakausi on vienyt työn ja sitä kautta yhteyden yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja osallisuuteen (esim. Gest 2016). Yhdysvaltalais sosiologi Arlie Hochschild (2016) on tulkinnut, että amerikkalaisen valkoisen työväenluokan kääntymisessä kohti poliittista konservatiivisuutta on kyse katkeruudesta ja pettymyksestä, jota tunnetaan oman taloudellisen aseman ja statuksen heikentyessä. Globalisaatiokehitys on nähty keskeisenä yhteiskunta jakavana polarisoivana tekijänä, kun kansa jakautuu kosmopoliittisiin ”voittajiin” ja toisaalta ”häviäjiin” – joista moni on työväenluokkaisessa asemassa (Kriisi ym. 2006). Samankaltaisia tulkintoja on esitetty myös Suomesta (Kantola ym. 2022).

Jos rakennemuutokset ovatkin ravistelleet työväenluokkaa, tutkijat ovat esittäneet, että arvoihin perustuvat eronteot olisivat viime vuosikymmeninä nousseet

uudenlaiseksi valuutaksi rajallisten kulttuuristen resurssien rinnalle: jos ihmisellä on vain vähän kulttuurisia resursseja, hän voi osoittaa arvoaan esimerkiksi alleviivaamalla nuhteettomuuttaan tai luottavuuttaan (Jarness, Flemmen & Rosenlund 2019; Lamont 2000). Kanada-laissosiologi Michèle Lamont (2018) on muotoillut, että uusliberaalia aikaamme leimaa kulttuurisen ”arvon” osoittamisen tarve: työväenluokalle se on muita ryhmiä vaikeampaa, mikä puolestaan työntää heidät yhä kauemmas yhteiskunnan kulttuurisesta omistajuudesta ja tekee todennäköisemmäksi sen, että arvoihin perustuvat ”moraaliset rajanvedot”, kuten Lamont niitä kutsuu, voisivat työntyä kulttuuristen asenteiden rinnalle. Tämä kytkeytyy myös äänestämiseen, sillä yksilön kokemus kunnioituksen puutteesta ja sosiaalisesta syrjäytymisestä lisää todennäköisyyttä kannattaa populistipuolueita tai jättää kokonaan äänestämättä (Gidron & Hall 2020).

Kaikkiaan tutkimusta leimaa konsensus siitä, että politiikka ja kulttuuriset eronteot ovat lähestymässä toisiaan. Tässä voidaan erottaa toisistaan yhtäältä ”kulttuurin politisoituminen” eli se, kuinka aikaisemmin neutraalimmin nähdyt elämäntyylit ja maut tulkitaan poliittisesti motivoituneiksi valinnoiksi (esim. DellaPosta, Shi & Macy 2015;

Rawlings & Childress 2024), ja toisaalta ”politiikan kulturalisoituminen” eli se, kuinka kulttuuriset arvo-orientaatiot ja elämäntyyliä nähään entistä tärkeämpänä osana politiikkaa (esim. Norris & Inglehart 2019). Näiden tutkimustraditioiden rinnalla, mutta harvoin niiden kanssa suorassa vuoropuhelussa, työväenluokkaa on alettu tulkita jälleen ennen kaikkea poliittisena ja kulttuurisena identiteettinä (Evans, Stubager & Langsæther 2022; Hochschild 2016; Skeggs 2004).

Uutta tutkimuksellista ymmärrystä työväenluokan poliittisten jakojen kulttuurisista piirteistä tarvitaan etenkin kulttuurisosiologian tutkimuskentän näkökulmasta, jota on jo pitkään hallinnut Bourdieun (1984) ajattelu ja hänen käsitteensä, jotka tarjoavat vain rajallisen tarttumapinnan työväenluokan kulttuuriin ja työväenluokan sisäisten erojen tunnistamiseen. Ensinnäkin Bourdieu pitkälti sivuuttaa alempien yhteiskuntaluokkien kulttuurin vain statushierarkian merkityksistä tyhjänä alapäänä tai erilaisina ”puutteina” ylempien yhteiskuntaluokkien kulttuuriin nähden. Toiseksi häneltä jäävät siksi näkemättä niin työväenluokan oma, rikas kulttuuri kuin sen piirissä tehdyt eronteotkin. Työväenluokka ei saa Bourdieun *Distinction*-teoksessa edes menetelmällisellä tasolla samanlaista kohtelua kuin ylem-

mät luokat, minkä vuoksi Bourdieun kuvausta työväenluokan kulttuurista voi pitää puutteellisena (esim. Bennett 2011).

Työväenluokan sisäisten ja potentiaalisesti moniulotteisten – sekä kulttuuristen että poliittisten – jakojen tutkiminen haastaa siis jo itsessään keskeisellä tavalla Bourdieun (1984) mallin, joka painottaa työväenluokan määräävänä ominaisuutena resurssien yleistä niukkuutta ja sulkee siten pois pääomamuotojen suhteellisen painoarvon mukaisen horisontaalisen vaihtelun. Tarkentamalla tutkimuskohdettamme pelkkään työväenluokkaan tulemme useimpiin aikaisempiin tutkimuksiin nähden erityisellä tavalla standardoineeksi tutkittaviemme pääomien määrän vaikutukset, samalla sulkien pois alituisen vertailuasetelman työväenluokan ja keskiluokan väliltä. Voimme analyysissämme toki silti ottaa huomioon työväenluokkaisten tutkittaviemme sosiaalisia taustatekijöitä (kuten iän, sukupuolen tai tulotason). Rajautuminen työväenluokkaan auttaa yhtä kaikki terävöittämään sen tarkastelemista, onko työväenluokan eri poliittisten ryhmien välillä myös kulttuurisia elämäntyylieroja – ja jos on, millaisia ne ovat ja palautuvatko elämäntyyliorientaatioiden ja poliittisten orientaatioiden yhteydet poliittisten osaryhmien sosiaalisten taustatekijöiden eroihin vai ovatko yhteydet niistä riippumattomia.

Tutkimusasetelma työväenluokan poliittisten osaryhmien elämäntyylien analyysiin

Tutkimuksessamme keskitytään työväenluokkaiseen suomalaisiin ja työväenluokan sisäisten poliittisten ja kulttuuristen jakolinjojen yhteyksiin, mikä asettaa useita vaatimuksia aineistolle. Aineiston on oltava tapausmäärältään riittävän suuri, jotta rajautuminen työväenluokkaiseen vastaajiin sallii mielekkäät tilastolliset analyysit. Lisäksi aineiston on sisällettävä riittävästi tietoa vastaajan luokka-aseman sekä poliittisten ja elämäntyyllisten orientaatioiden määrittämiseen. Aineistomme koostuu Tilastokeskuksen vuosina 2007 (N = 1388; vastausprosentti 46,3) ja 2018 (N = 1425; vastausprosentti 40,7) keräämistä kansallisesti Suomea edustavista (Ahvenanmaa pois lukien), tässä käytettävien kysymysten suhteen lähes identtisistä lomakekyselyaineistoista. Käytämme aineistoja riittävän tapausmäärän turvataksemme yhdistettynä, mutta otamme analyysissamme aineistonkeruuvuoden huomioon omana muuttujanaan, jotta tiedämme, onko tarkastelemissamme muuttujissa tapahtunut muutoksia mainittujen vuosien välillä. Kyselyissä tiedusteltiin vastaajilta laajalti heidän vapaa-ajanviettotapojaan sekä kulttuurisia mieltymyksiään, tieto-

jaan ja asenteitaan. Toisaalta kyselyissä tiedusteltiin vastaajien aikoimuksia äänestää vaaleissa sekä heidän puoluekantaansa ja luokkasamastumistaan. Lisäksi aineisto sisältää laajan valikoiman vastaajien sosiodemografisia tietoja. Aineistoissa olevia vastausvinoumia korjataan kuvailevissa analyysissä painoker-toimella. Aineistoja on kuvattu tarkemmin toisaalla (esim. Kallunki 2023; Purhonen ym. 2014) ja aineistot kysymyslomakkeineen, joista käyvät ilmi alkupe- räiset kysymysmuodot vastausvaihtoehtoineen, ovat avoimesti saatavilla Tietoarkistosta (FSD2953 ja FSD3820).

Työväenluokan määritelmä ja poliittiset osaryhmät

Yhteiskuntaluokkia on aiemmissa tutkimuksissa määritelty lukemattomin tavoin, jotka perustuvat erilaisiin kriteereihin (esim. ammatin, koulutuksen tai subjektiivisen kokemuksen mukaiset määritelmät) ja vaihtelevat siinä, kuinka laveasti tai kapeasti luokat rajataan (esim. Crompton 2008). Työväenluokka voidaan kapeimmillaan määritellä vain tietyissä manuaalisissa työtehtävissä toimiviksi, kun taas laveimmillaan määritelmä voi kattaa muut paitsi korkeakoulutetut työntekijät (King 2019). Tutkimuksessamme työväenluokka määritellään verraten laveasti

ammatin ja koulutusasteen avulla, jotta analyysimme tapausmäärä säilyy riittävän suurena (samankaltaisesta määritelmästä ks. esim. Lamont 2000). Työväenluokkaan kuuluvat analyysissamme vastaajat, joiden ammattiluokka on kansainvälisessä ISCO-08-luokituksessa (ks. Tilastokeskus 2011) välillä 4–9 ja joilla on enintään opistotasoinen koulutus.¹ Tällä tavoin määriteltynä työväenluokan suuruus aineistosta on 45,2 prosenttia (N=1272).

Työväenluokan sisäiset poliittiset osaryhmät muodostettiin poliittisissa vaaleissa äänestämistä ja puoluekannasta mitanneiden kysymysten avulla: vastaajilta kysyttiin ensiksi, äänestävätkö he yleensä poliittisissa vaaleissa vai eivät, ja tämän jälkeen, mitä puoluetta he luultavasti äänestäisivät, jos eduskuntavaalit olisivat huomenna. Tämän tutkimuksen tarkoituksiin määriteltiin kolme poliittista ryhmää: sosiaalidemokraattinen, oikeistopopulistinen ja poliittisesti indifferentti ryhmä. Sosiaalidemokraattisesti suuntautuneiksi määriteltiin ne vastaajat, jotka valitsivat puoluekannaa tiedustelleessa kysymyksessä kaikkien eduskuntapuolueiden (sekä muiden vastausvaihtoehtojen, ”jokin muu puolue”, ”en osaa sanoa” ja ”en äänestäisi”) joukosta Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP), ja oikeistopopulismiin suuntautuneiksi ne, jotka

samassa kysymyksessä valitsivat Perussuomalaiset (PS). Poliittisesti indifferentiksi määriteltiin ne vastaajat, jotka ilmoittivat aluksi, etteivät äänestä yleensä vaaleissa ja jotka eivät myöskään ilmaiseet seuraavassa kysymyksessä tiedusteltua puoluekantaa. Koska valtaosa työväenluokkaisista vastaajista määrittyy poliittisesti aktiivisiksi erotuksena indifferenteistä ja koska aktiivisista monet kannattavat muitakin puolueita kuin sosiaalidemokraatteja tai perussuomalaisia, tässä käytettävän aineiston kooksi rajautui $N=480$.²

Sosiaalista profilia koskevat muuttajat

Sosiodemografisina taustamuuttujina käytämme analyysissämme luokka-aseman määrittämiseen käytettävien koulutusasteen ja ammatin lisäksi vastaajan sukupuolta (nainen/mies), ikää (jatkuva muuttuja), henkilökohtaista (netto)tulotasoa (kuukausiansiot 10-luokkaisella euromääräisellä strukturoidulla kysymyksellä tiedusteltuna, josta lasketaan keskiarvo) sekä asuinalueetta (neliluokkainen muuttuja, joka pelkistettiin kaupunki- ja maaseutumaisilla alueilla asuvat erottelevaksi). Näiden kaikkien tekijöiden on havaittu olevan yhteydessä kulttuuriseen elämäntyyliin nyky-Suomessa (esim. Purhonen ym. 2014). Niiden lisäksi käytämme taustamuuttujana

luokkasamastumista, sillä tuoreen suomalaisen tutkimuksen mukaan nimenomaan työväenluokan kohdalla luokkasamastumisella on suuri merkitys poliittisen suuntautumisen kannalta (Tiihonen 2021). Luokkasamastumista kysyttiin alun perin seitsemällä vastausvaihtoehdolla, mutta käytämme muuttujasta neliluokkaista versiota (ks. taulukko 1), koska tarkastelemistamme vastaajista kukaan ei samastunut yläluokkaan ja koska yhdistämme toisiinsa yhtäältä eri keskiluokan ”tasoihin” samastuvat (alempi keskiluokka, keskiluokka, ylempi keskiluokka) ja toisaalta (pienen vastausmäärän vuoksi) ”alaluokkaan” ja ”johonkin muuhun luokkaan” samastuvat.

Aluksi on hyödyllistä tarkastella määrittelemämme työväenluokan kolmen poliittisen ryhmän koostumusta sosiodemografisten muuttujien, luokkasamastumisen sekä aineistonkeruuvuoden mukaan (ks. taulukko 1).

Taulukosta 1 nähdään, että sosiaalidemokraattien kannattajat ovat iäkkäimpiä ja poliittisesti indifferentit nuorimpia. Luokkasamastumisen kannalta sosiaalidemokraattien ja perussuomalaisten kannattajat eivät eroa juurikaan toisistaan, mutta indifferentit eroavat selkeästi näistä ryhmistä suuremmalla ”ei samastu mihinkään luokkaan”-osuudella ja vähäisemmällä osuudella työväenluokkaan samastuvia. Sukupuolen, hen-

kilökohtaisten nettotulojen ja asuinalueen näkökulmasta perussuomalaisten kannattajissa on hieman enemmän miehiä, korkeatuloisia ja maalla asuvia kuin muissa ryhmissä, mutta nämä erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Perussuomalaisten kannattajia oli enemmän jälkimmäisenä aineistonkeruuvuonna. Analyysimme tapausmäärien kannalta ei ole erityisen onnekasta, että molemmilla aineistonkeruuhetkellä perussuomalaisten kannatus – joka on vaihdellut voimakkaasti koko 2000-luvun – on ollut melko matalaa. Aineistojemme puoluekannatusluvut vastaavat kuitenkin molempien keruuajankohtien tilanteita, vuoden 2007 osalta eduskuntavaalitulosia ja vuoden 2018 osalta mielipidemittauksia (Sivonen & Purhonen 2021, 361; myös Grönlund & Sandberg 2023). Perussuomalaisten kohdalla tulee myös huomioida, että puolue hajosi kahtia vuonna 2017. Hajoamisen jälkeen syntynyt puolue, Sininen tulevaisuus, yritti erottautua perussuomalaisista irtisanoutumalla rasismista ja vetoamalla varsinkin yrittäjiin ja keskiluokkaiseen äänestäjiin (Mickelsson 2021, 331). Puolueen kannatus vuoden 2019 eduskuntavaaleissa oli vain prosentin suuruinen (Tilastokeskus 2019), eikä uusi puolue siis onnistunut vakuuttamaan aiemmin perussuomalaisia äänestäneitä. Sinisen tulevaisuuden kannatus on myös vuonna

Taulukko 1. Työväenluokan poliittisten osaryhmien sosiaalinen profiili (%).

	SDP:n kannattajat	PS:n kannattajat	Poliittisesti indifferentit	Yhteensä (N)
Kaikki	49,3	22,4	28,2	100 (480)
Sukupuoli				
Nainen	46,4	34,6	39,7	41,9 (201)
Mies	53,6	65,4	60,3	58,1 (279)
Yhteensä (N)	100 (237)	100 (107)	100 (136)	100 (480)
Ikä (ka, vuosia)***	53,57	43,83	40,10	47,58
Henkilökohtaiset nettotulot kuukaudessa (ka, euroja)	1730	1855	1664	1740
Asuialue				
Kaupunkimainen	68,1	58,3	66,2	65,3 (313)
Maaseutumainen	31,9	41,7	33,8	34,7 (166)
Yhteensä (N)	100 (235)	100 (108)	100 (136)	100 (479)
Luokkasamastuminen***				
Keskiluokka	34,6	34,3	25,2	31,9 (153)
Työväenluokka	52,3	47,2	35,6	46,5 (223)
Jokin muu luokka	2,5	5,6	8,9	5,0 (24)
Ei samastu mihinkään luokkaan	10,5	13,0	30,4	16,7 (80)
Yhteensä (N)	100 (237)	100 (108)	100 (135)	100 (480)
Aineistonkeruuvuosi**				
2007	54,4	37,0	45,6	48,0 (231)
2018	45,6	63,0	54,4	52,0 (250)
Yhteensä (N)	100 (237)	100 (108)	100 (136)	100 (480)

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ (ryhmien välisten erojen tilastollinen merkitsevyys prosenttijakaumissa Khi-2 testin ja keskiarvoissa F-testin mukaan).

2018 kerätyssä aineistossamme hyvin matala (1,6 %) eikä siten merkityksellinen artikkelimme tutkimustehtävän kannalta.

Kulttuuriset elämäntyyliuuttajat

Kulttuurisia elämäntyyliä koskevissa tutkimuksissa tarkastellaan tyypillisesti makua, tietämystä, osallistumista ja asenteita (esim. Bennett ym. 2009; Bourdieu 1984; Purhonen ym. 2014). Tässä artikkelissa käytettävät elämäntyyliuuttajat rakennettiin nojaten vahvasti aikaisempaan tutkimukseen.

Kulttuurista makua mitattiin musiikkimaun avulla: kyselyssä vastaajalle esitettiin 13 musiikkilajia rockista oopperaan ja kotimaisista iskelmistä elektroniseen tanssimusiikkiin, ja vastaajaa pyydettiin ilmaisemaan kunkin lajin kohdalla missä määrin hän pitää lajista (Likert-asteikko; ks. Purhonen, Gronow & Rahkonen 2010; Purhonen ym. 2014). Näistä kysymyksistä muodostettiin ensinnäkin musiikkimaun laaja-alaisuutta mittaava muuttuja laskemalla, kuinka monesta lajista vastaaja ilmoitti pitävänsä (joko ”erittäin paljon” tai ”jonkin verran”). Musiikkimaun laaja-alaisuus on klassinen ns. kulttuurisen kaikkiruokaisuuden mittari: laaja makurepertuaari on tyypillinen korkean sosioekonomisen aseman ryhmille, kun taas

työväenluokan maun on havaittu olevan kapeampaa (Peterson & Kern 1996; Purhonen, Gronow & Rahkonen 2010). Toiseksi maun suvaitsevaisuutta mitattiin laskemalla, kuinka monen musiikkilajin kohdalla vastaaja ilmoitti inhoavansa sitä (joko ”erittäin paljon” tai ”jonkin verran”). Jo Bourdieu (1984) korosti inhoamisen merkitystä maun rakentumisessa, ja sittemmin musiikinlajien inhoamisen on osoitettu olevan tärkeä symbolisen ulossulkemisen muoto (Bryson 1996; Lindblom 2022).

Kulttuurista tietämystä (Lareau 2015) puolestaan mitattiin sillä, kuinka monta elokuvaohjaajaa vastaaja tuntee yhdestätoista hänelle esitetystä vaihtoehdosta. Kysymys tiedusteli, onko vastaaja kiinnostunut katsomaan mainittujen elokuvaohjaajien elokuvia, mutta vastausvaihtoehdot (”erittäin kiinnostunut”, ”saatan katsoa”, ”en luultavasti katso”, ”en tunne ohjaajaa”) kertovat myös tietämyksestä, sillä kolme ensimmäistä merkitsevät vastaajan tunnistavan kysytyn ohjaajan, kun taas viimeinen vaihtoehto sitä, että vastaaja ei tunnista ohjaajaa. Elokuvat katsottiin yleisen populaarikulttuurisen tietämyksen kartoittamisen kannalta sopivaksi kulttuurinalaksi, sillä sen yleisöpohja on laaja, ja kyselyn ohjaajalista sisälsi kaikkein suosituimpien elokuvien tekijöitä Steven Spielbergistä Ingmar Bergmaniin ja Aki Kauris-

mäestä Auli Mantilaan (ks. Purhonen ym. 2014, 141–144).

Kulttuurista osallistumista, jota pidetään sosiaalisesti arvostettuna ja jolla on todettu olevan myös hyvinvointivaikutuksia (ks. Heikkilä 2022), mitattiin kolmella muuttujalla: korkeakulttuurisella osallistumisella, populaarikulttuurisella osallistumisella ja mediankäytön monipuolisuudella. Korkeakulttuurinen osallistuminen on summamuuttuja (Cronbachin alfa: 0,78), joka mittaa vastaajan käymistä oopperassa, klassisen musiikin konserteissa, jazz-konserteissa, teatterissa, taidegallerioissa ja museossa. Vastaavasti populaarikulttuuriin osallistuminen on summamuuttuja (Cronbachin alfa: 0,82), joka mittaa elokuvateatterissa, rock-konserteissa, illallisravintoloissa, pubeissa, karaokessa ja yökerhoissa käymistä. Korkea- ja populaarikulttuurisen osallistumisen on havaittu tavoittavan suomalaisten kodin ulkopuolisen kulttuuriosallistumisen olennainen jakautuminen kahdelle ulottuvuudelle (Purhonen ym. 2014; Sivonen & Purhonen 2021). Mediankäytön monipuolisuus puolestaan mittaa viiden eri median alan – television, sanoma- ja aikakauslehtien, internetin käytön ja kirjojen lukemisen – käyttötottumusten avulla yksilön mediarepertuaarin laajuutta, jonka on aiemmissa tutkimuksissa havaittu jakavan suomalaisia (Heik-

kilä, Leguina & Purhonen 2022). Mediankäytön monipuolisuutta kuvaava, vaihteluvälin 0–10 omaava muuttuja rakennettiin seuraavista osatekijöistä: katselee säännöllisesti YLE 1 tai MTV 3 -televisiokanavia (enintään 2 pistettä); lukee säännöllisesti *Iltalehteä* tai *Ilta-Sanomia*, jotain maakunta- tai paikallislehteä, *Pirkkaa*, *Yhteishyvää*, *Seuraa* tai *Apu*-lehteä (enintään 3 pistettä); käyttää internetiä uutisten tai urheilun seuraamiseen tai tiedon etsimiseen (enintään 3 pistettä); on lukenut teoksen *Jäniksen vuosi* tai *Da Vinci-koodi* (enintään 2 pistettä).

Kulttuurisia asenteita mitataan kolmella Likert-asteikollisella mielipidekysymyksellä, jotka kartoittavat, missä määrin vastaajat ovat samaa tai eri mieltä niiden kanssa (analyysissämme olemme kääntäneet asteikot siten, että suurempi arvo merkitsee suurempaa samanmielisyyttä). Näitä asenneväittämiä on käytetty aiemmissa tutkimuksissa (Bennett ym. 2009; Purhonen ym. 2014) mittaamaan kokemusta kulttuurisista hierarkioista. Ensimmäinen väittämä ”minun täytyisi tietää enemmän taiteesta ja klassisesta musiikista nauttiakseni niistä täysin” kuvaa tunnetta – tai sen myöntämistä – että vastaaja on symbolisesti alisteisessa asemassa suhteessa ns. korkeakulttuuriin (ks. Daenekindt 2019), kun taas seuraava väittämä ”vanha hienosteleva

Taulukko 2. Kulttuurisia elämäntyyliä kuvaavien mittareiden tunnusluvut.

	N	Vaihteluväli	Keskiarvo	Keskiahajonta
Musiikkimaun laajuus: pidettyjen genrejen määrä	475	0–13	4,58	2,41
Musiikkimaun suvaitsevaisuus: inhottujen genrejen määrä	475	0–12	3,53	3,00
Kulttuurinen tietämys: tunnettujen elokuvaohjaajien määrä	476	0–11	7,75	2,50
Osallistuminen: kodin ulkopuolinen korkeakulttuuri	480	0–12	2,61	2,35
Osallistuminen: kodin ulkopuolinen populaarikulttuuri	480	0–12	5,58	3,39
Osallistuminen: mediankäytön monipuolisuus	480	0–10	3,82	1,89
Kulttuurinen asenne 1: ”Minun täytyisi tietää enemmän...”	467	1–5	3,19	1,31
Kulttuurinen asenne 2: ”Vanha hienosteleva taidemaku...”	467	1–5	3,41	1,00
Kulttuurinen asenne 3: ”Verovaroin rahoitettu taide ei...”	468	1–5	3,37	1,18

taidemaku ei ole nykyisinkään hävinnyt mihinkään” ei sisällä ajatusta oman aseman alisteisuudesta. Kolmas väittämä mittaa antielitististä tuntemusta – ”verovaroin rahoitettu taide ei ole tosiasiasuunnattu tavallisille ihmisille” – jossa ei ole lainkaan kyse oman aseman alisteisuudesta vaan päinvastoin kärkevästä, ”populistisen työkalupakin” (Ylä-Anttila 2017) mukaisesta näkemyksestä, joka asettaa vastakkain taiteen julkisen tuen ja ”tavallisen kansan” edut (ks. DiMaggio,

Nag & Blei 2013; Norris & Inglehart 2019). Kaikkien kulttuuristen elämäntyyliomuuttujien tunnusluvut on esitetty taulukossa 2.

Menetelmät

Tarkastelemme suomalaisen työväenluokan poliittisten osaryhmien ja elämäntyyli-indikaattoreiden välisiä yhteyksiä sekä yksinkertaisen keskiarvovertailun että monimuuttujamallinnuk-

sen avulla. Vakioimattomien keskiarvojen vertailu kertoo, eroavatko työväenluokan poliittiset osaryhmät toisistaan kulttuurisesti ja ovatko erot tilastollisesti merkitseviä. Koska erot voivat liittyä myös poliittisten osaryhmien erilaisiin sosiaalisiin koostumuksiin (ks. taulukko 1), käytämme monimuuttujamenetelmää, jossa voimme tarkastella yhteyksiä vakioimalla sosiodemografisten tekijöiden, luokkasamastumisen ja aineistonkeruuvuoden vaikutukset. Tässä analyysimenetelmämme on yleinen lineaarinen regressiomallinnus (*General linear model*, GLM), joka mahdollistaa sekä jatkuvien että laatueroasteikollisten muuttujien sisällyttämisen analyysiin sekä keskeisten tulosten havainnollisen tarkastelun keskiarvojen avulla. Esitämässämme kuvioissa raportoimme siten vakioimattomien keskiarvojen rinnalla GLM-malleista estimoidut marginaalikeskiarvot (*Estimated marginal means*, EMM), jotka kuvaavat poliittisten ryhmien keskivastausta eri elämäntyyli-indikaattorien kohdalla kun muiden muuttujien vaikutus on huomioitu. GLM ei salli painokertoimien käyttöä, joten analyysit tehdään painottamattomalle aineistolle.

Monimuuttujamallinnuksissa vakioitavina muuttujina käytetään edellä taulukossa 1 esiteltyjä muuttujia. Lisäksi testataan poliittisen osaryhmän ja

aineistonkeruuvuoden yhdysvaikutus, jotta varmistetaan siitä, etteivät keskeiset tuloksemme poliittisten osaryhmien kulttuurisista eroista vaihtelee vuosien välillä (toisin sanoen interaktiivitermien tulee olla tilastollisesti ei-merkitseviä ja voimakkuudeltaan vähäisiä).

Monimuuttuja-analysiamme koskien on huomionarvoista, että pyrki-
myksemme ei ole löytää mahdollisimman selitysvoimaisia malleja elämäntyyli-indikaattoreille, vaan ainoastaan tutkia, missä määrin havaitut yhteydet poliittisten osaryhmien ja elämäntyyli-indikaattoreiden välillä säilyvät tai vakioituvat pois, kun analyysissä huomioidaan erot poliittisten ryhmien sosiaalisessa koostumuksessa. Niin ikään tarkoituksemme ei ole esittää ”kausaalista mallia” poliittisen orientaation ja elämäntyyli-tekijöiden suhteista, niin että ajattelisimme elämäntyyli-tekijöiden olevan alisteisia ja ”selitettävissä” poliittisilla ryhmillä, tai toisin päin. Poliittisten ja kulttuuristen orientaatioiden välinen yhteys on kausaalisesti kaksisuuntainen (Flemmen, Jarness & Rosenlund 2022; Purhonen, Leguina & Heikkilä 2021). Vakioinnin mahdollistavissa monimuuttujamenetelmissä on kuitenkin niiden luonteen vuoksi välttämätöntä valita, kumpia muuttujia käsittelee ”selitettävänä” ja kumpia ”selittävinä”, ja siksi analyysissämme elämäntyyli-indikaat-

torit ovat selitettäviä, kun taas poliittiset osaryhmät selittäviä (sosiodemografisten tekijöiden, luokkasamastumisen ja aineiston keruuvuoden ohella).

Tulokset – Työväenluokan poliittinen jako on myös elämäntyyllinen jako

Kun suomalaisen työväenluokan kulttuurisia elämäntyyliä tarkastellaan kolmen poliittisen osaryhmän mukaan, havaitaan erojen olevan vakioimattomilla keskiarvoilla tarkasteltuna selväpiirteisiä ja tilastollisesti merkitseviä kaikkien yhdeksän elämäntyyli-indikaattorin osalta (tarkat tiedot tilastollisine testeineen liitteessä 1, verkossa).

Sosiaalidemokraattien kannattajat eroavat useimmiten merkitsevästi muista ryhmistä, erityisesti poliittisesti indifferentistä ryhmästä, mutta monessa tapauksessa myös perussuomalaisten kannattajista. Perussuomalaisten kannattajien ja poliittisesti indifferenttien välinen ero on kauttaaltaan pienempi, ja vain kahden indikaattorin tapauksessa tilastollisesti merkitsevä. Sosiaalidemokraattien kannattajilla on laajin ja suvaitsevaisin musiikkimaku, he osallistuvat kodin ulkopuoliseen korkeakulttuuriin ja käyttävät mediaa muita monipuolisemmin. Myös kulttuurisilta asenteiltaan sosiaalidemokraattien kannattajat eroavat muista ryhmistä.

Perussuomalaisten kannattajat ovat poliittisesti indifferentteihin verrattuna musiikkimaultaan laaja-alaisempia mutta selektiivisempiä: he raportoivat eniten inhottuja musiikkigenrejä. Perussuomalaisten kannattajat osallistuvat muita ryhmiä enemmän kodin ulkopuoliseen populaarikulttuuriin. Kulttuurisilta asenteiltaan perussuomalaisten kannattajat ovat muutoin hyvin lähellä poliittisesti indifferenttejä, mutta viimeisestä asenneväittämästä, jonka mukaan ”verovaroin rahoitettu taide ei ole tosiasiaa suunnattu tavallisille ihmisille”, he ovat muita ryhmiä useammin samaa mieltä.

Poliittisesti indifferentteillä on puolestaan musiikin eri lajityypeillä mitattuna suppein musiikkimaku ja tunnettujen elokuvaohjaajien määrällä mitattuna vähäisin kulttuurinen tietämys, ja he käyttävät mediaa yksipuolisimmin. Poliittisesti indifferentti osaryhmä osallistuu kolmesta ryhmästä harvimminkin kodin ulkopuoliseen korkeakulttuuriin, mutta populaarikulttuurinen aktiivisuus on ryhmällä kuitenkin hieman suurempaa kuin sosiaalidemokraattien kannattajilla.

Kuviot 1–3 raportoivat näiden vakioimattomien keskiarvojen lisäksi GLM:n tuottamat marginaalikeskiarvot, jotka ilmaisevat työväenluokan poliittisten osaryhmien keskiarvot kullakin elämäntyyli-indikaattorilla, kun tausta-

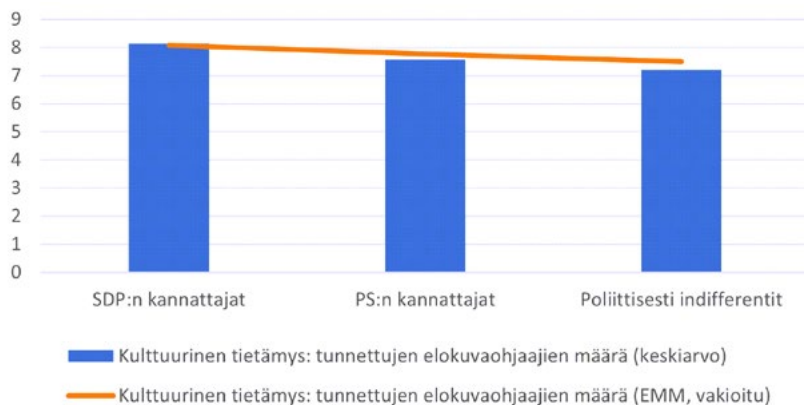
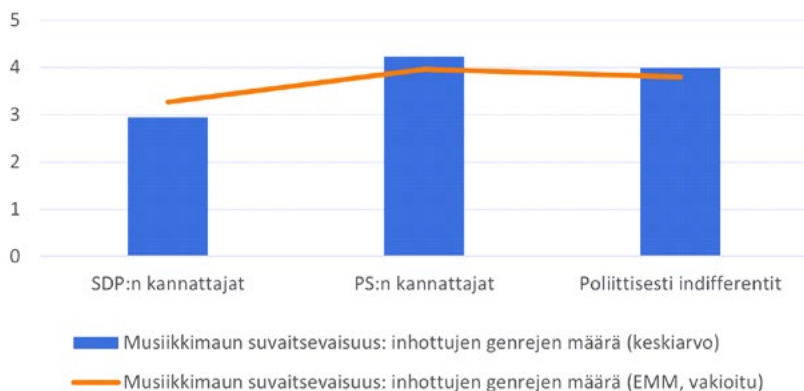
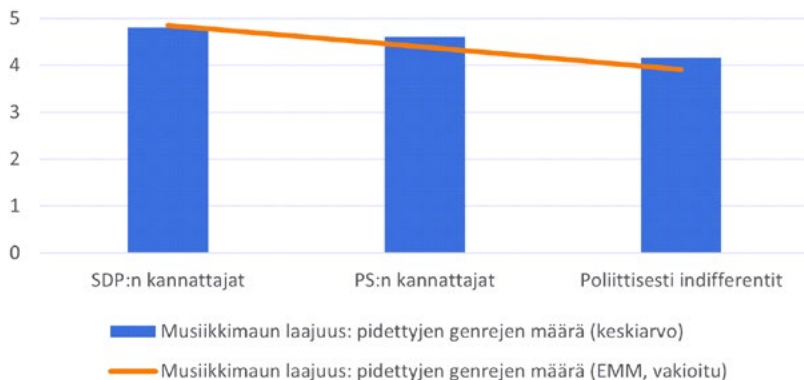
muuttajat (ks. taulukko 1) ja siten poliittisten osaryhmien poikkeavat sosiaaliset profiilit on vakioitu. Kuvioista 1–3 siis nähdään, missä määrin vakioimattomat keskiarvot ja vakioidut marginaalikeskiarvot poikkeavat toisistaan: jos marginaalikeskiarvojen erot ovat pienempiä kuin vakioimattomien keskiarvojen, liittyy muutos poliittisten osaryhmien erilaisiin sosiaalisiin koostumuksiin. Varsinaiset regressiotaulukot, jotka raportoivat kaikkien analyysiin mukaan valittujen muuttujien yhteydet elämäntyyli-indikaattoreihin, esitetään artikkelin liitteenä (liite 1, taulukot 2–4)³. Regressiotaulukoiden osalta tärkeä havainto on, että poliittisen osaryhmän yhteys elämäntyyli-indikaattoreihin ei ole yhdenkään yhdeksän indikaattorin kohdalla erilainen aineistonkeruuvuosien välillä. Poliittisen osaryhmän ja vuoden yhdysvaikutus on toisin sanoen kauttaaltaan ei-merkittävä ja suuruusluokaltaan mitätön. Se tarkoittaa, että kahdelta ajankohdalta kerätyn aineiston käyttäminen yhdistettynä on perusteltua, ja tuloksia voi tulkita poliittisten osaryhmien, myös aineistonkeruuvuosien 2007 ja 2018 välillä hajonneen perussuomalaisen puolueen, erojen osalta ilman tarvetta kiinnittää huomiota aineistonkeruuvuoteen.

Kuviossa 1 esitetään työväenluokan poliittisten osaryhmien musiikkimaun

laajuutta, musiikkimaun suvaitsevaisuutta ja kulttuurista tietämystä koskevat keskiarvot sekä vakioidut marginaalikeskiarvot. Kuvioista nähdään, että marginaalikeskiarvojen mukaiset erot poliittisten osaryhmien välillä ovat kauttaaltaan hieman pienempiä kuin vakioimattomien keskiarvojen erot; poliittisten osaryhmien erot siis ”tasaantuvat”, kun niiden erilaiset sosiaaliset profiilit otetaan huomioon. Selvin muutos tahtuu musiikkimaun suvaitsevaisuudessa: marginaalikeskiarvoilla mitaten vähiten eri musiikkigenrejä inhonneiden sosiaalidemokraattien kannattajien ja eniten eri musiikkigenrejä inhonneiden perussuomalaisten kannattajien välinen ero on olennaisesti kapeampi kuin vakioimattomilla keskiarvoilla mitaten. Ryhmien väliset erot musiikkimaun suvaitsevaisuudessa eivät enää vakiointien jälkeen ole tilastollisesti merkitseviä. Sosiaalidemokraattien ja perussuomalaisten kannattajien selvä ero inhottujen musiikkigenrejen vakioimattomissa keskiarvoissa liittyy siis muun muassa siihen, että sosiaalidemokraattien kannattajat ovat perussuomalaisten kannattajia useammin iäkkäitä ja kaupunkilaisia (ks. taulukko 1), mikä kokonaisuudessaan liittyy vähäiseen musiikkigenreinhojen määrään (ks. liite 1, taulukko 2). Perussuomalaisten kannattajissa puolestaan painottuvat nuoremmat ja maalla

asuvat – molemmat tekijöitä, jotka ovat yhteydessä musiikkimaun vähäiseen suvaitsevaisuuteen. Kaikki erot poliittisten osaryhmien välillä eivät kuitenkaan häviä: taustamuuttujien vakioinnin jälkeenkin poliittisesti indifferenteilla on tilastollisesti merkitsevästi suppeampi musiikkimaku (vähemmän pidettyjä musiikkigenrejä) kuin sosiaalidemokraattien kannattajilla.

Kuvio 2 esittää työväenluokan poliittisten osaryhmien erot vastaavalla tavalla korkea- ja populaarikulttuurisen osallistumisen ja mediankäytön monipuolisuuden osalta. Kokonaistulkinta vastaa samaa kuin edellä maun ja kulttuurisen tietämyksen kohdalla, paitsi että vakioinnit aiheuttavat vielä selvempää erojen tasaantumista, etenkin korkeakulttuurisen ja populaarikulttuurisen osallistumisen tapauksissa. Korkeakulttuurisen osallistumisen kohdalla sosiaalidemokraattien kannattajat ovat selvästi aktiivisin ryhmä, ja sosiaalisen profiilin vakioiminen (ennen muuta korkeakulttuurisen osallistumisen kanssa positii-visesti yhteydessä olevat ikä ja kaupunkilaisuus) kaventaa eroa, mutta sen jälkeenkin ero etenkin poliittisesti indifferentiin ryhmään on huomattava. Populaarikulttuurisen osallistumisen kohdalla sosiaalisen profiilin vakiointi leikkaa sekä perussuomalaisten kannattajien että poliittisesti indifferentiin kohdalla

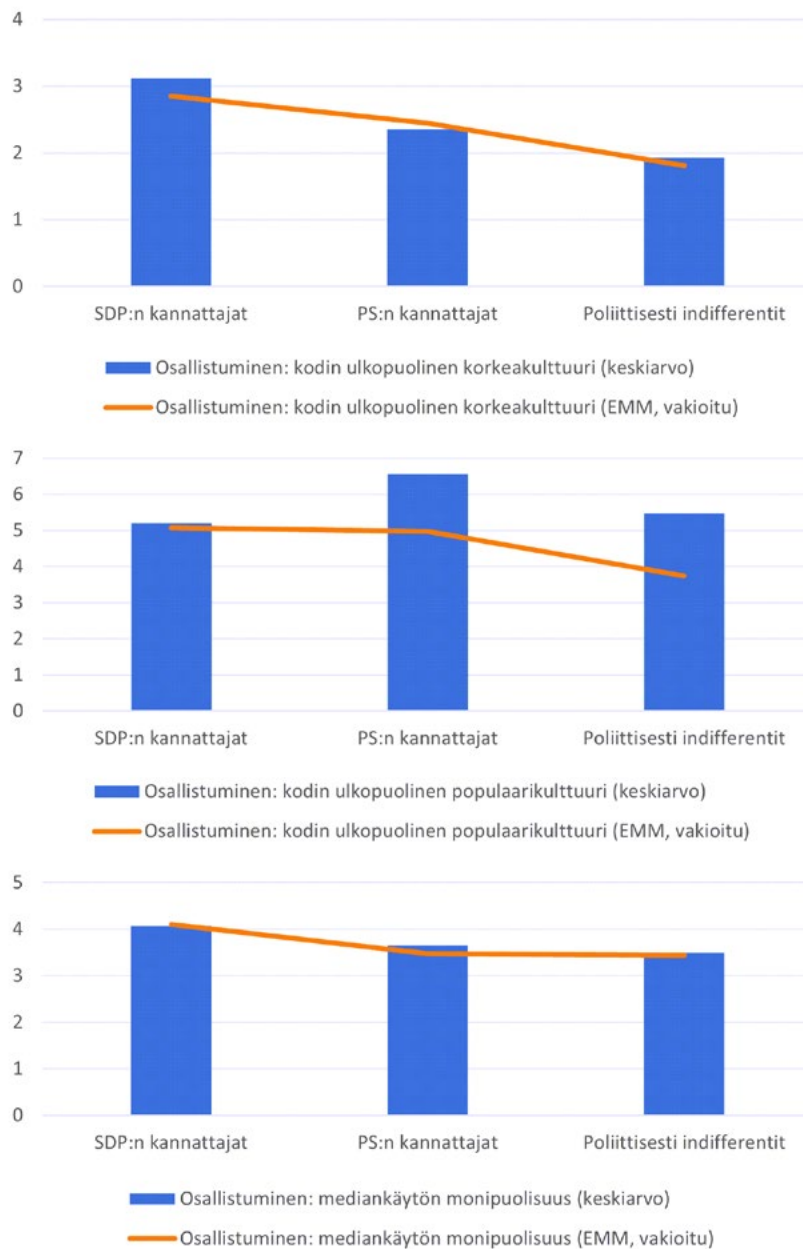
Kuvio 1. Työväenluokan poliittisten osaryhmien musiikkimaun laajuus, musiikkimaun suvaitsevaisuus ja kulttuurinen tietämys elokuvaohjaajien tuntemuksella mitattuna. Vakioimattomat keskiarvot ja vakioitunut marginaalikeskiarvo (huomaa paneelien toisistaan poikkeavat skaalat).

sosiaalidemokraattien kannattajia korkeamman aktiivisuuden pois: perussuomalaisten kannattajien ja poliittisesti indifferenttien sosiaalidemokraattien kannattajia korkeampi populaarikulttuurinen aktiivisuus liittyy siis ryhmien nuorempaan ikään (ks. taulukko 1) – nuori ikä on ylivoimainen populaarikulttuurisen aktiivisuuden ennustaja (ks. liite 1, taulukko 3). Vakioitu marginaalikeskiarvo jopa osoittaa, että erilainen ikäprofiili sulkeistaen poliittisesti indifferentti ryhmä näyttäytyy sosiaalidemokraattien kannattajia vähemmän populaarikulttuurisesti osallistuvana ryhmänä. Mediankäytön monipuolisuuden eroihin vakioinneilla on vain pieni vaikutus, ja sosiaalidemokraattien kannattajat eroavat vakiointien jälkeenkin perussuomalaisten kannattajista ja poliittisesti indifferenteistä (joiden välillä ei ole eroa) suuremmalla monipuolisuudellaan.

Kuviossa 3 esitetään samaa periaatetta noudattaen työväenluokan poliittisten osaryhmien erot kolmen kulttuurisen asenneväittämän osalta. Kahden ensimmäisen väittämän kohdalla poliit-

Kuvio 2. Työväenluokan poliittisten osaryhmien kodin ulkopuoliseen korkeakulttuuriin ja populaarikulttuuriin osallistumisen määrä sekä mediankäytön monipuolisuus. Vakioimattomat keskiarvot ja vakioidut marginaalikeskiarvot (huomaa paneelien toisistaan poikkeavat skaalat).

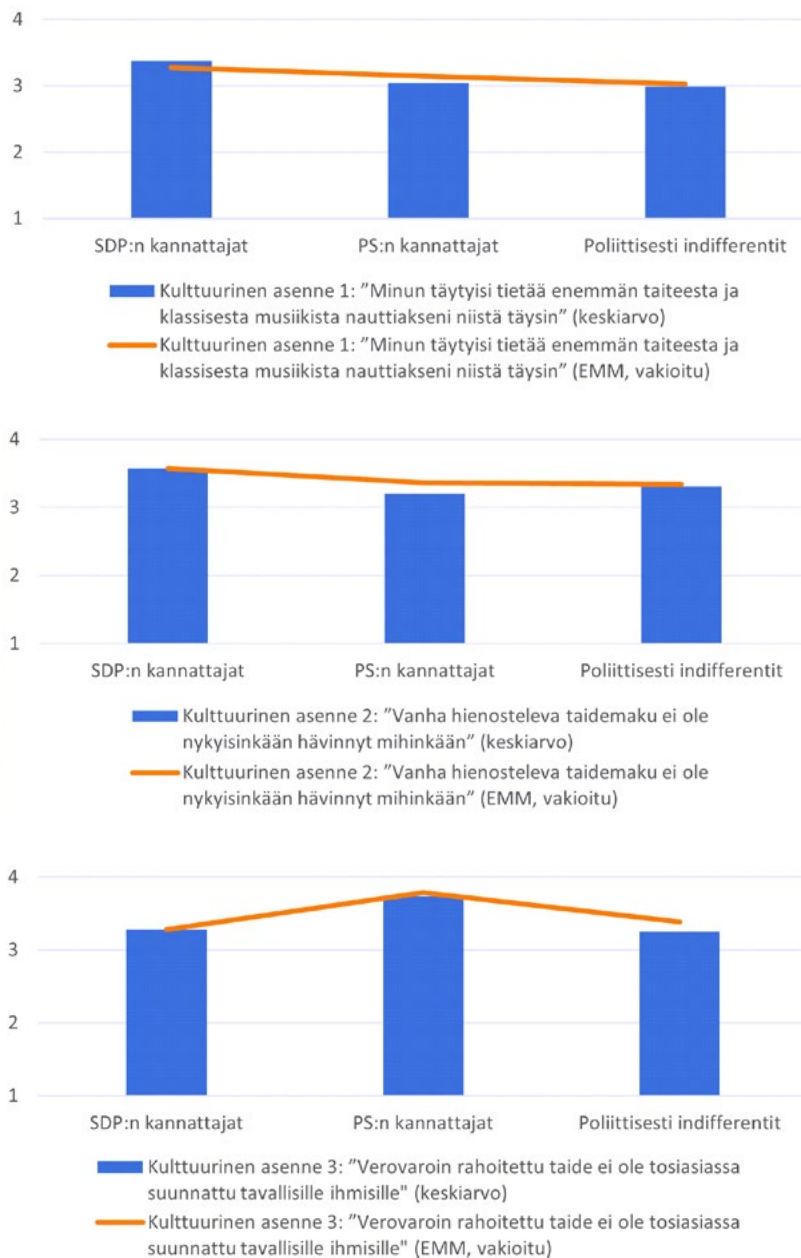
tisten osaryhmien sosiaalisen profiilin vakiointi hävittää ryhmien väliset tilastollisesti merkitsevät erot. Vaikka vakioimattomilla keskiarvoilla mitaten sosiaalidemokraattien kannattajat ovat muita useammin samaa mieltä väitteestä ”Minun täytyisi tietää enemmän taiteesta ja klassisesta musiikista nauttiakseni niistä täysin” ja perussuomalaisten kannattajat muita harvemmin samaa mieltä väitteestä ”Vanha hienosteleva taidemaku ei ole nykyisinkään hävinnyt mihinkään”, tämä liittyy osaryhmien erilaisiin sosiaalisiin profiileihin. Sen sijaan kolmannen väitteen ”Verovaroin rahoitettu taide ei ole tosiasiaa suunnattu tavallisille ihmisille” suhteen perussuomalaisten kannattajat ovat selkeästi enemmän samaa mieltä kuin muut silloinkin, kun tarkastellaan vakioituja marginaalikeskiarvoja. Näin siis siitä huolimatta, että muiden tekijöiden ohella vakiointi huomioi väitteen kanssa samanmielisyyteen keskeisesti liittyvän maaseutumaisen asuinalueen (ks. liite 1, taulukko 4). Perussuomalaisten kannattajien muita yleisempi samanmielisyyys väitteen kanssa

Kuvio 3. Työväenluokan poliittisten osaryhmien kulttuuria koskevat asenteet. Vakioimattomat keskiarvot ja vakioidut marginaalikeskiarvot.

ei siis tyhjene siihen, että he asuvat muita useammin maaseudulla (ks. taulukko 1). Tätä perussuomalaisten kannattajien mielipidettä lukuun ottamatta poliittisten osaryhmien erot kulttuuria koskevien asenneväittämien suhteen ovat kuitenkin pieniä.

Kun tuloksia tarkastelee kokonaisuutena, käy ilmi, että sosiaalidemokraattien kannattajat ja perussuomalaisten kannattajat eivät eroa sosiaalisten profiilien vakiointien jälkeen tilastollisesti merkittävästi toisistaan kuin yhdellä elämäntyyli-indikaattorilla, viimeiseksi tarkastellulla ”tavalliset ihmiset” ja ”verovaroin rahoitetun taiteen” vastakkain asettavalla asenneväittämällä. Sosiaalidemokraattien kannattajien ja poliittisesti indifferentin ryhmän väliset elämäntyyli-erot pitivät paremmin pintansa vakioinneista huolimatta, kun taas perussuomalaisten kannattajien ja poliittisesti indifferenttien välillä eroja oli alun alkaenkin vähemmän. Analyysimme siis osoitti, että työväenluokan kolme poliittista osaryhmää eroavat toisistaan kaikilla tarkastelluilla elämäntyyli-indikaattoreilla, mutta että erot liittyvät valtaosin osaryhmien erilaisiin sosiaalisiin profiileihin, esimerkiksi ikään. Se, että aluksi ha-

vaitut keskiarvoerot vakioituvat monissa tapauksissa pois ei silti tietenkään tarkoita, ettei poliittisten osaryhmien välillä olisi elämäntyylieroja. Vakiointi antaa vain lisätietoa siitä, miksi eroja esiintyy. Esimerkkinä käy jälleen sosiaalidemokraattien ja perussuomalaisten kannattajien ero musiikin lajien inhoamisessa, joka on perussuomalaisten kannattajilla selvästi yleisempää. Ero liittyy kannattajaryhmien erilaisiin sosiaalisiin profiileihin; siihen, että perussuomalaisten kannattajien profiili painottuu maalla asuviin ja nuoriin ikäluokkiin, joissa musiikki-inhot ovat yleisempiä kuin sosiaalidemokraattien kannattajia luonnehtivilla vanhempien ikäryhmien ja kaupunkimaisesti asuvien profiileilla. Se, että elämäntyyliero paikantuu ryhmien erilaisiin sosiaalisiin profiileihin ei siis muuta sitä, että perussuomalaisten kannattajat ilmaisevat sosiaalidemokraattien kannattajia enemmän musiikki-inhoja. Sen sijaan väittämä, että verovaroin rahoitettua taidetta ei ole suunnattu ”tavallisille ihmisille” näyttää olevan suuremmin juuri perussuomalaisten kannattamista luonnehtiva piirre – siinä missä esimerkiksi vähäinen kulttuurinen osallistuminen näyttää poliittisesti indifferentin osaryhmän luonteenomaiselta ominaisuudelta – sillä tarkastelumme ei anna niille muita, ryhmien sosiaaliseen valikoitumiseen liittyviä selityksiä.

Johdopäätökset ja keskustelua

Tässä artikkelissa tutkimme, eroavatko suomalaisen työväenluokan poliittiset osaryhmät toisistaan kulttuuristen, elämäntyyliin liittyvien orientaatioiden mukaan. Olemme tässä mielessä palanneet yhteen kulttuurintutkimuksen klasisisista ydinkysymyksistä: työväenluokan kulttuuriin ja sen poliittiseen luonteeseen. Kaikkiaan voidaan todeta, että työväenluokan tarkastelu kolmen osaryhmän avulla – sosiaalidemokraattien kannattajien, perussuomalaisten kannattajien ja poliittisesti indifferenttien – oli mielekästä, sillä ryhmien väliltä löytyi elämäntyyllisesti merkityksellisiä eroja. Useimmat tarkastellut elämäntyyli-indikaattorit jäsenyivät niin, että sosiaalidemokraattien kannattajat ja poliittisesti indifferentit ovat eräänlaisia ääripäitä, ja perussuomalaisten kannattajat sijoittuvat heidän väliinsä.

Keskeiset tutkimustuloksemme tiivistyvät seuraaviin havaintoihin: Sosiaalidemokraattien kannattajat ovat avoimin ja kulttuurimyönteisin ryhmä oikeastaan kaikilla Bourdieun (1984) ”kulttuuristen käytäntöjen” tasolla: heillä on laajin ja suvaitsevaisin maku, laajin kulttuurinen tietämys sekä laajin korkeakulttuurinen osallistuminen ja mediankäytön repertuaari. Perussuomalaisten kannattajat puo-

lestaan erottuvat sosiaalidemokraattien kannattajista hieman kapeamman ja selektiivisemmän makunsa sekä vähäisemmän korkeakulttuurisen osallistumisensa ja mediankäyttönsä myötä. Nämä erot sosiaalidemokraattien ja perussuomalaisten kannattajien välillä liittyvät kuitenkin ryhmien erilaisiin sosiaalisiin profiileihin, ennen muuta ikään ja asuinalueeseen. Perussuomalaisten kannattajat ovat myös vähiten avoimia perinteistä kanonisoitua kulttuuria kohtaan. Poliittisesti indifferentteillä puolestaan on suppein maku ja vähäisin kulttuurinen osallistuminen, joten poliittinen osallistumattomuus näyttää kytkeytyvän kulttuuriseen osallistumattomuuteen.

Vaikka havaitsemamme poliittisten ryhmien elämäntyylliset erot eivät ole suuruusluokaltaan erityisen voimakkaita, on niiden valossa Suomessakin nähdäksemme syytä puhua työväenluokan kulttuureista monikossa, olettamatta työväenluokan olevan kulttuurisesti homogeeninen. Vaikka samankaltaisia tutkimuksia nimenomaan työväenluokan sisäisten poliittisten jakojen yhteyksistä elämäntyyllisiin eroihin ei ole tietääksemme aiemmin tehty edes kansainvälisesti, suomalaisen työväenluokan sisäiset erot ainakin osittain muistuttavat kiinnostavasti aiempien tutkimusten tunnistamia eroja poliittisten orienta-

tioiden ja elämäntyylien yhteyksistä, vaikka niissä olisikin tutkittu myös muita luokkia kuin työväenluokkaa (esim. Flemmen, Jarness & Rosenlund 2022; Rawlings & Childress 2024). Etenkin sosiaalidemokraattien kannattajat näytettyvät suhteellisen aktiivisina ja sallivina, ja he ovat kiinteästi tekemisissä vakiintuneen kulttuurin kanssa. Heillä voi siten tulkita olevan – yleensä vain keskiluokalle tunnusomaisena pidettyä – ”kulttuurista hyvää tahtoa” (Bourdieu 1984, 385). Perussuomalaisten kannattajat ovat varsin aktiivisia populaarikulttuurin suhteen, mutta he eroavat muista työväenluokkaisista osaryhmistä, erityisesti sosiaalidemokraattien kannattajista, eräänlaisella uhmakkaalla eliitinvasaisuudellaan, joka saa ilmaisunsa myös negatiivisena suhtautumisena vakiintuneisiin taideinstituutioihin (ks. Heikkilä 2022). Poliittisesti indifferentti osaryhmä heijastaa puolestaan sitä osallistumista ja yhteiskunnallista osallisuutta koskevaa tutkimushavaintoa, että oikeastaan kaikenlainen – sekä kulttuurinen, arkinen että poliittinen – osallistuminen näyttää kasautuvan samoille, tyypillisesti muita korkeampien resurssien ryhmille (Heikkilä & Lindblom 2023). Toisaalta poliittinen indifferentti ei välttämättä ole vain passiivista ei-tekemistä: matalimmissa sosioekonomisissa ryhmässä yhteiskunnallinen osallistumatto-

muus, esimerkiksi äänestämättä jättäminen, voi olla eräänlainen protesti etäiseltä ja omaa elämää kohtaan vihamieliseltä tuntuva yhteiskuntaa vastaan (esim. Kantola ym. 2022).

Tässä valossa ainoastaan sosiaalidemokraatteja kannattavan työväenluokaisen osaryhmän voi tulkita uskovan vakiintuneeseen korkeakulttuuriin ja kekevan jonkinlaista omistajuutta suhteessa siihen; perussuomalaisten kannattajat ja poliittisesti indifferentit ovat kauempana siitä sekä konkreettisten kulttuuristen käytäntöjen että asenteiden tasolla. Tässä on yhtäläisyyksiä siihen, mitä Skeggs (2004) tarkoittaa sanoessaan, että työväenluokassa vallitsee kokonaan omanlaisensa arvojärjestys, jota hallitseva symbolinen järjestelmä ei oikeastaan edes tunnista. Tuloksiamme voi tulkita tästä näkökulmasta pidemmällekin, sillä näyttää siltä, että perussuomalaisten kannattajat ja poliittisesti indifferentit rakentavat tämän ”erilaisen arvojärjestyksen” kumpikin omalla tavallaan: ensin mainittu ryhmä suhtautuu vakiintuneeseen kulttuuriin uhmakkaasti, jälkimmäinen välinpitämättömästi.

Tutkimuksemme rajoitteet liittyvät ensisijassa käytettyihin aineistoihin. Suurempi aineisto, joka olisi kerätty vain yhdeltä aikapisteeltä ja jossa olisi etenkin tarkastelluissa poliittisissa osaryhmissä enemmän vastaajia, antaisi mahdollisuu-

den kunnianhimoisempaan analyysiin. Omine rajoitteineen käyttämämme aineisto toimi kuitenkin tyydyttävästi. Toteutetun kaltainen tutkimusasetelma vaatii käytetyn aineiston muuttujavaliokoilta niin paljon, ettei aineistoja, jotka analyysin mahdollistaisivat tässä käytettyä paremmin, ole tietääksemme olemassa ainakaan Suomea koskien. Myöskään suuret monikansalliset, vuosittain toteutettavat kyselyaineistojen keuruohjelmat, jotka voivat sisältää riittävästi muuttujat luokka-aseman ja puoluekannatuksen mittaamiseksi, eivät tyypillisesti sisällä tarpeeksi tai lainkaan vadiittavia elämäntyyliuuttujia.

Tarkastelussamme keskeisten poliittisten osaryhmien rajaus motivoituu aiemman tutkimuksen näkemyksiin siitä, mikä on kiinnostavinta ja tärkeintä; yhtäältä politiikantutkimuksen näkemyksiin perinteisen sosiaalidemokraattisen vasemmiston ja oikeistopopulistien kannattajien välisestä erosta, toisaalta kulttuurisosiologian näkemyksiin vähän osallistuvien indifferenttien ja muiden välisestä erosta. Analyysi uhkaa muodostua liian kompleksiseksi, jos se ulotetaan kattamaan muidenkin puolueiden kannattajia, jotka ovat kuitenkin yksittäisinä ryhminä verraten pieniä. Kolmen tarkasteluun valitun poliittisen osaryhmän rajallinen koko liittyy siihen, että merkittävä osa työväen-

luokkaisiksi luokittellemistamme vastaajista ei valinnut puoluetta kirjallisuudessa esitettävän perusjaottelun mukaisesti sosiaalidemokraattien tai perussuomalaisten piiristä (vrt. Salo & Rydgren 2021). Tämä voi yhtäältä kuvata sitä, kuinka työväenluokka ei enää halua äänestää entiseen tapaan perinteisesti etujaan ajavia puolueita, kuten sosiaalidemokraatteja (Achterberg & Houtman 2006). Toisaalta tuloksemme siitä, että suuri osa vastaajistamme äänestäisi muita puolueita kuin sosiaalidemokraatteja, sopii hyvin yhteen aiemman tutkimuksen kanssa luokkaaäänestämisen heikkenemisestä, joka koskettaa erityisesti työväenluokkaa (ks. Flemmen, Jarness & Rosenlund 2022; Tiuhonen 2021). Kun työväenluokkainen identiteetti ja asema hämärtyy, se myös menettää merkitystään äänestyspäätöksissä (esim. Evans & Tilley 2017).

Lopulta aineistoamme voi pitää rajoittuneena myös sen edustavuuden suhteen, sillä vaikka aineistomme onkin yleisin kriteerein ”kansallisesti edustava”, voidaan epäillä, että nimenomaan tiettyjen tässä analyysissämme tarkasteltujen osaryhmien kohdalla vastauskato on epätasaisesti kasautunut. Työväenluokka on tyypillisesti aliedustettuna tässä käytetyn kaltaisten kyselyiden vastaajissa, sillä korkeakoulutettujen vastauskato on matalasti koulutet-

tuja pienempää, etenkin nuoremmissa ikäluokissa – tässä ei ole mitään erikoista, ja ongelmaa voidaan teknisesti korjata ja kontrolloida tiettyyn rajaan asti. Ongelmallisempaa sen sijaan on, että mitä useammin jokin ryhmä on marginaalisuutensa tai vaikean tavoitettavuutensa vuoksi kyselyaineistoissa aliedustettu vastauskadon takia, sitä harvemmin sen vastaajiksi valikoituneet yksilöt mahdollisesti ovat tyypillisiä kyseisen ryhmän edustajia. Analyysissämme etenkin kaksi työväenluokan poliittista osaryhmää voidaan nähdä tältä kannalta ongelmallisina. Tunnetusti populistiset liikkeet usein suhtautuvat kyseenalaistavasti ja jopa vihanielisesti tieteseen ja asiantuntijatietoon (Norris & Inglehart 2019; Mede & Schäfer 2020) ja populistista oikeistoa kannattavat ovat muita epäluuloisempia ja uhmakkaampia paitsi tiedettä, tutkimusta ja yliopistoja (Varpula 2023; Saarinen, Koivula & Keipi 2020), myös kulttuuria kohtaan (Heikkilä 2022).

Näin kulttuuria ja vapaa-aikaa koskevaan akateemiseen kyselyyn osallistuvien populistista oikeistoa kannattavien vastaajien voi olettaa olevan asenteiltaan ”kulttuurimyönteisempiä” kuin samaan ryhmään kuuluvat vastaamatta jättävät. Sama pätee vielä suoremmin poliittisesti indifferentiksi kutsumaamme osaryhmään. Sikäli kun tämän ryhmän

tunnuspiirre on osallistumattomuus, kyselyyn vastanneiden ”indifferenttien” voi ajatella olevan jopa jollain tavoin poikkeuksellisia ryhmänsä edustajia. Ongelma on tutkimusasetelmалlemme ja aineistollemme ratkaisematon, mutta siitä seuraa, että kyselytutkimukset voivat tavoittaa vain eräänlaisen alarajan tällaisten vastaajaryhmien ominaisuuksista ja näkemyksistä. Toisin sanoen: analyysimme väistämättä systemaattisesti aliarvioi näiden ryhmien mahdollista kulttuurinvastaisuutta (oikeistopopulistien kannattajat) tai passiivisuutta (poliittisesti indifferentit). Työväenluokan sisäiset jaot ovat luultavasti siten kauttaaltaan selväpiirteisempiä ja merkittävämpiä kuin tuloksemme ehdottavat.

Lopuksi yhdyimme myös siihen monien tutkijoiden esittämään huoleen, että monia elämäntyyliä ja kulttuuriosallistumista mittaavia kyselytutkimuksia luonnehtii keskiluokkainen vinouma (Flemmen, Jarness & Rosenlund 2018). Korkeakulttuuriin liittyvät kysymykset saattavat olla kaukana ainakin joidenkin työväenluokkaisten vastaajien arjesta ja herättää välinpitämättömyyttä, jopa uhmaa (Heikkilä 2022) – seurauksena voi pahimmillaan olla, ettei suurilla, kansallisesti edustavillakaan kyselyillä tavoiteta ”oikeaa” työväenkulttuuria. Voidaan kysyä, laaditaanko kyselyt liian vahvasti juuri osallistujien näkökulmas-

ta: tällöin osallistumattomuus voidaan herkästi kääntää ratkaisua vaativaksi ”haasteeksi” (Stevenson 2019). Kun vielä huomioidaan, että työväenluokkaiset vastaajat ovat tyypillisesti aliedustettui- na kyselyaineistojen vastaajissa, jatko- tutkimuksen asetelmia on ehkä syytä etsiä ennen kaikkea laadullisten lähesty- mistapojen joukosta. Erityisesti haastat- telut saattaisivat olla luonteva tapa pääs- tä käsiksi työväenluokan eri fraktioiden elämäntyyliä koskeviin mielenmaise- miin ja auttaa purkamaan tutkijoiden ja tutkittavien välille helposti syntyvää hie- rarkiaa (Lamont & Swidler 2014).

Kaikkiaan analyysimme on avaus, joka pyrkii avartamaan kulttuurisocio- logian näköalaa kohti työväenluokan si- säisiä jakoja – jotka ovat samaan aikaan sekä poliittisia että kulttuurisia, ja usein molempia yhtä aikaa. Tutkimustulok- semme, ja toivottavasti myös tulevat, en- tistä kattavampiin aineistoihin perustu- vat analyysit, kyseenalaistavat nykyisin vaikutusvaltaiset ajatukset työväenluo- kasta homogeenisenä monoliittina, jota on käsitelty usein pelkästä vähäisten re- surssien näkökulmasta ilman mahdolli- suutta horisontaalisiin, luokan sisäisiin eroihin, ja olennaisesti vain negatiivise- na peilinä ylempien luokkien kulttuuri- sille ominaisuuksille.

VIITTEET

1. Ammattitieto perustuu alun perin avo- vastauksina kyselyissä vastaajilta tiedustel- tuihin ammatteihin, jotka on koodattu ISCO-08-luokituksen kolminumerotasolle. Työväenluokkaan sisällyttämämme työnteki- järyhmät, joissa työskentelyltä edellytetty taitotaso on neliportaisella asteikolla korkein- taan 2, kuuluvat luokituksessa seuraaviin päätasoluokkiin (Tilastokeskus 2011): 4 Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät, 5 Palvelu- ja myyntityöntekijät, 6 Maan- viljelijät, metsätyöntekijät ym., 7 Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät, 8 Prosessi- ja kuljetustyöntekijät ja 9 Muut työntekijät. Koulutustieto perustuu kahteen eri moni- valintakysymykseen, joilla on tiedusteltu vastaajien perus- ja ammatillista koulu- tusta. Näistä on muodostettu kansainvälisen ISCED-11-luokituksen kanssa yhteensopiva koulutustasomuuttuja, joka erottelee vastaajat perusasteen koulutetuista tutkijakoulutus- teen koulutettuihin (Tilastokeskus 2016). Koulutusta koskevan kriteerimme suhteen teemme poikkeuksen koskien yhteisluok- kaa 4 Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät, joiden kohdalla opistotason koulutuksen saaneet on jätetty työväenluokkamuuttu- jamme ulkopuolelle, sillä muutoin ryhmän voi nähdä olevan jo liian lähellä keskiluokkaa. Kiitämme käsikirjoitukseemme vertaisarvioi- jaa viimeksi mainitusta ehdotuksesta.
2. Nämä työväenluokan kolme poliittista osa- ryhmää eivät eroa tilastollisesti merkitsevästi toisistaan työväenluokan määritelmämme ensimmäisen, ammattiasemaa koskevan kriteerin suhteen vaan jakautuvat verraten samankaltaisesti ISCED-08-luokkiin 4–9. Määritelmämme täydentävän, koulutusta koskevan kriteerin osalta poliittiset osa- ryhmät eroavat toisistaan ($p < 0.05$) siten, että poliittisesti indifferentissä ryhmässä on vähemmän opistoasteen suorittaneita kuin sosiaalidemokraattien tai perussuomalaisen kannattajissa.
3. Tekstissä mainitut liitteet löytyvät tämän arti- kkelin verkkoversiosta Journal.fi-palvelusta: <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/>

TUTKIMUSAINEISTOT

Purhonen, Semi (2024) *Kulttuuri ja vapaa-aika Suomessa 2018*. Sähköinen tietoaaineisto. Versio 1.0. Tampereen yliopisto. Jakaja: Yhteiskunta- tieteellinen tietoaarkisto. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3820>

Purhonen, Semi & Rahkonen, Keijo (2018) *Kult-*

tuuri ja vapaa-aika Suomessa 2007. Sähköinen tietoaaineisto. Versio 2.0. Helsingin yliopisto. Jakaja: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2953>

LÄHTEET

Achterberg, Peter & Houtman, Dick (2006) Why do so many people vote “unnaturally”? A cultural explanation for voting behaviour. *European Journal of Political Research* 45(1), 75–92. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2005.00291.x>

Anttila, Anu-Hanna, Kauranen, Ralf, Launis, Kati & Ojajarvi, Jussi (2016) (toim.) *Luokan ääni ja hiljaisuus: yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Bennett, Tony (2011) Culture, choice, neces- sity: A political critique of Bourdieu’s aesthetic. *Poetics* 39, 530–546. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2011.09.001>

Bennett, Tony, Savage, Mike, Silva, Elizabeth, Warde, Alan, Gayo-Cal, Modesto & Wright, David (2009) *Culture, Class, Distinction*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203930571>

Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Wass, Hanna (2020) Johdanto: mikä politiikan ilmas- tonmuutos? Teoksessa Sami Borg, Elina Kestilä- Kekkonen & Hanna Wass (toim.) *Poliittikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Helsinki: Oikeusministeriö, 45–65. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7>

Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.

Bryson, Bethany (1996) “Anything but heavy metal”: Symbolic exclusion and musical dislikes. *American Sociological Review* 61(5), 884–899. <https://doi.org/10.2307/2096459>

Carl, Noah, Richards, Lindsay & Heath, Anthony (2019) Preference for realistic art predicts sup- port for Brexit. *British Journal of Sociology* 70(4), 1128–1134. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12489>

Clarke, John, Critcher, Chas & Johnson, Richard (1979) (toim.) *Working-Class Culture: Studies in History and Theory*. London: Hutchinson.

Crompton, Rosemary (2008) *Class and Stratifica- tion*. Cambridge: Polity.

Daenekindt, Stijn (2019) Out of tune: How people understand social exclusion at concerts. *Poetics* 74, 101341. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2018.12.002>

- DellaPosta, Daniel, Shi, Yongren & Macy, Michael (2015) Why do liberals drink lattes? *American Journal of Sociology* 120(5), 1473–1511. <https://doi.org/10.1086/681254>
- DiMaggio, Paul (1996) Are art-museum visitors different from other people? The relationship between attendance and social and political attitudes in the United States. *Poetics* 24(2), 161–180. [https://doi.org/10.1016/S0304-422X\(96\)00008-3](https://doi.org/10.1016/S0304-422X(96)00008-3)
- DiMaggio, Paul, Nag, Manish & Blei, David M. (2013) Exploiting affinities between topic modeling and the sociological perspective on culture: Application to newspaper coverage of U.S. government arts funding. *Poetics* 41(6), 570–606. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2013.08.004>
- Dworkin, Dennis (1997) *Cultural Marxism in Postwar Britain: History, the New Left, and the Origins of Cultural Studies*. Durham: Duke University Press.
- Eskola, Katarina (1976) *Suomalaisten kulttuuri-harrastukset*. Helsinki: Valtion taidehallinnon julkaisuja no. 7.
- Evans, Geoffrey, Stubager, Rune & Langsæther, Peter Egge (2022) The conditional politics of class identity: Class origins, identity and political attitudes in comparative perspective. *West European Politics* 45(6), 1178–1205. <https://doi.org/10.1080/01402382.2022.2039980>
- Evans, Geoffrey & Tilley, James (2017) *The New Politics of Class: The Political Exclusion of the British Working Class*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198755573.001.0001>
- Flemmen, Magne Paalgard, Jarness, Vegard & Rosenlund, Lennart (2018) Social space and cultural class divisions: The forms of capital and contemporary lifestyle differentiation. *British Journal of Sociology* 69(1), 124–153. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12295>
- Flemmen, Magne Paalgard, Jarness, Vegard & Rosenlund, Lennart (2022) Intersections of class, lifestyle and politics: New observations from Norway. *Berliner Journal Für Soziologie* 32(2), 243–277. <https://doi.org/10.1007/s11609-022-00472-y>
- Franklin, Mark, Mackie, Tom & Valen, Henry (1992) (toim.) *Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gaxie, Daniel (1978) *Le cens caché: Inégalités culturelles et ségrégation politique*. Paris: Seuil. <https://doi.org/10.3917/lsrel.gaxie.1978.01>
- Gest, Justin (2016) *The New Minority: White Working Class Politics in an Age of Immigration and Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Gidron, Noam & Hall, Peter A. (2017) The politics of social status: economic and cultural roots of the populist right. *British Journal of Sociology* 68(S1), 57–84. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12319>
- Gidron, Noam & Hall, Peter A. (2020) Populism as a problem of social integration. *Comparative Political Studies* 53(7), 1027–1059. <https://doi.org/10.1177/00101414019879947>
- Grönlund, Kimmo & Strandberg, Kim (2023) (toim.) *Finland Turned Right: Voting and Public Opinion in the Parliamentary Election of 2023*. Åbo: The Social Science Research Institute, Åbo Akademi University. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-4300-4>
- Hall, Stuart (1992) *Kulttuurin ja politiikan murrokset*. Toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa & Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino.
- Harrits, Gitte Sommer, Prieur, Annick, Rosenlund, Lennart & Skjøtt-Larsen, Jakob (2010) Class and politics in Denmark: Are both old and new politics structured by class? *Scandinavian Political Studies* 33(1), 1–27. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.2008.00232.x>
- Heikkilä, Riie (2022) *Understanding Cultural Non-Participation in an Egalitarian Context*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-18865-7>
- Heikkilä, Riie, Leguina, Adrian & Purhonen, Semi (2022) The stratification of media usage in Finland, 2007–2018: Signs of socio-political polarization? *New Media & Society* 24(5), 1053–1075. <https://doi.org/10.1177/1461444820971612>
- Heikkilä, Riie & Lindblom, Taru (2023) Overlaps and accumulations: The anatomy of cultural non-participation in Finland, 2007 to 2018. *Journal of Consumer Culture* 23(1), 122–145. <https://doi.org/10.1177/14695405211062052>
- Hochschild, Arlie Russell (2016) *Strangers in Their Own Land: Anger and Mourning on the American Right*. New York: The New Press.
- Im, Zhen Jie, Wass, Hanna, Kantola, Anu & Kauppinen, Timo M. (2023) With status decline in sight, voters turn radical right: How do experience and expectation of status decline shape electoral behaviour? *European Political Science Review* 15(1), 116–135. <https://doi.org/10.1017/S1755773922000406>
- Inglehart, Ronald (1997) *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv10vm2ns>
- Jarness, Vegard, Flemmen, Magne Paalgard & Rosenlund, Lennart (2019) From class politics to classed politics. *Sociology* 53(5), 879–899. <https://doi.org/10.1177/0038038519838740>
- Kallunki, Jarmo (2023) *The Intergenerational Transmission of Socially Stratified Lifestyles*. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2899-3>
- Kantola, Anu, Aaltonen, Sanna, Haikkola, Lotta, Junnilainen, Lotta, Luhtakallio, Eeva, Patana, Pauliina, Timonen, Joonas & Tuominen, Pekka (2022) *Kahdeksan kuplan Suomi: Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat*. Helsinki: Gaudeamus.
- King, Colby (2019) Counting the working class for working-class studies: Comparing three occupation-based definitions. *Journal of Working-Class Studies* 4(1), 116–146. <https://doi.org/10.13001/jwcs.v4i1.6197>
- Kriesi, Hanspeter, Grande, Edgar, Lachat, Romain, Dolezal, Martin, Bornschier, Simon & Frey, Timotheos (2006) Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared. *European Journal of Political Research* 45(6), 921–956. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00644.x>
- Lahtinen, Hannu (2019) *Socioeconomic Differences in Electoral Participation: Insights from the Finnish Administrative Registers*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3406-6>
- Lamont, Michèle (2000) *The Dignity of Working Men: Morality and the Boundaries of Race, Class, and Immigration*. New York: Russell Sage Foundation. <https://doi.org/10.2307/j.ctvk12rpt>
- Lamont, Michèle (2018) Addressing recognition gaps: Destigmatization and the reduction of inequality. *American Sociological Review* 83(3), 419–444. <https://doi.org/10.1177/0003122418773775>
- Lamont, Michèle & Swidler, Ann (2014) Methodological pluralism and the possibilities and limits of interviewing. *Qualitative Sociology* 37, 153–171. <https://doi.org/10.1007/s11333-014-9274-z>
- Lareau, Annette (2015) Cultural knowledge and social inequality. *American Sociological Review* 80(1), 1–27. <https://doi.org/10.1177/0003122414565814>
- Lindblom, Taru (2022) Growing openness or creeping intolerance? Cultural taste orientations and tolerant social attitudes in Finland, 2007–2018. *Poetics* 93 (Part B), 101663. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101663>

- Lipset, Seymour Martin (1960) *Political Man: The Social Bases of Politics*. New York: Doubleday.
- Mede, Niels & Schäfer, Mike (2020) Science-related populism: Conceptualizing populist demands toward science. *Public Understanding of Science* 29(5), 473–491. <https://doi.org/10.1177/0963662520924259>
- Mickelsson, Rauli (2021) *Suomen puolueet: vapauden ajasta maailmantuskaan*. Kolmas laitos. Tampere: Vastapaino.
- Norris, Pippa & Inglehart, Ronald (2019) *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108595841>
- Ojajärvi, Jussi & Koikkalainen, Riitta (2008) Luokkatutkimusta – nyt! Pääkirjoitus Luokkatemanumeroon. *Kulttuurintutkimus* 25(4), 1–2.
- Parkin, Frank (1967) Working-class conservatives: A theory of political deviance. *British Journal of Sociology* 18(3), 278–290. <https://doi.org/10.2307/588640>
- Peterson, Richard A. & Kern, Roger M. (1996) Changing highbrow taste: From snob to omnivore. *American Sociological Review* 61(5), 900–907. <https://doi.org/10.2307/2096460>
- Purhonen, Semi, Gronow, Jukka, Heikkilä, Riie, Kahma, Nina, Rahkonen, Keijo & Toikka, Arho (2014) *Suomalainen maku: Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Purhonen, Semi, Gronow, Jukka & Rahkonen, Keijo (2010) Nordic democracy of taste? Cultural omnivorousness in musical and literary taste preferences in Finland. *Poetics* 38(3), 266–298. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2010.03.003>
- Purhonen, Semi, Leguina, Adrian & Heikkilä, Riie (2021) The space of media usage in Finland, 2007 and 2018: The impact of online activities on its structure and its association with socio-political divisions. *Nordicom Review* 42(S3), 111–128. <https://doi.org/10.2478/nor-2021-0029>
- Rawlings, Craig & Childress, Clayton (2024) The polarization of popular culture: Tracing the size, shape, and depth of the “oil spill”. *Social Forces* 102(4), 1582–1607. <https://doi.org/10.1093/sf/soad150>
- Rydgren, Jens (2013) (toim.) *Class Politics and the Radical Right*. London: Routledge.
- Saarinen, Arttu (2022) *Vastakkainasettelujen aika: poliittinen polarisaatio ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarinen, Arttu, Koivula, Aki, & Keipi, Teo (2020) Political trust, political party preference and trust in knowledge-based institutions. *International Journal of Sociology and Social Policy* 40(1/2), 154–168. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-06-2019-0113>
- Salo, Sanna & Rydgren, Jens (2021) *The Battle Over Working-Class Voters: How Social Democracy Has Responded to the Populist Radical Right in the Nordic Countries*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003049234>
- Sivonen, Sara & Heikkilä, Riie (2024) Exploring the limits and boundaries between cultural practices and political values in contemporary Finland. *European Journal of Cultural and Political Sociology* 11(1), 101–23. <https://doi.org/10.1080/23254823.2024.2302600>
- Sivonen, Sara & Purhonen, Semi (2021) Poliittikka ja kulttuuriosallistuminen: puoluekan- ta, konservatiivisuus sekä korkea- ja populaari- kulttuurinen osallistuminen Suomessa. *Sociologia* 58(4), 355–380.
- Skeggs, Beverley (2004) *Class, Self, Culture*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315016177>
- Spruyt, Bram, Keppens, Gil & van Droogenbroeck, Filip (2016) Who supports populism and what attracts people to it? *Political Research Quarterly* 69(2), 335–346. <https://doi.org/10.1177/1065912916639138>
- Stevenson, David (2019) The cultural non-participant: Critical logics and discursive subject identities. *Arts and the Market* 9(1), 50–64. <https://doi.org/10.1108/AAM-01-2019-0002>
- Tiihonen, Aino (2021) *The Mechanisms of Class-Party Ties among the Finnish Working-Class Voters in the 21st Century Finland*. Tampere: Tampereen Yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2135-2>
- Tilastokeskus (2011) Ammattiluokitus 2010. <https://stat.fi/fi/luokitukset/ammatti/> (Tarkistettu elokuussa 2024)
- Tilastokeskus (2016) Kansallinen koulutusaste 2016. <https://stat.fi/fi/luokitukset/koulutusaste/> (Tarkistettu elokuussa 2024)
- Tilastokeskus (2019) Eduskuntavaalit 2019 (verkkojulkaisu). Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus. https://www.stat.fi/til/evaa/2019/evaa_2019_2019-04-24_tie_001_fi.html (Tarkistettu kesäkuussa 2024)
- Toiviainen, Seppo (1970) *Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset ristiriidat: Musikologisten osakulttuurien sosiologista tarkastelua*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- van Eijck, Koen (2012) The impact of religious identity and social orientations on visual arts appreciation. *European Sociological Review* 28(3), 394–407. <https://doi.org/10.1093/esr/jcr006>
- Varpula, Vesa (2023) *Tiedebarometri 2022*. Sähköinen tietoaaineisto. Versio 1.0 (2023-06-19). Tieteen tiedotus ry. Jakaja: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3785>
- Wass, Hanna & Borg, Sami (2016) Yhdenvertaisuus äänestyskopissa: äänestysaktiivisuus vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Kimmo Grönlund & Hanna Wass (toim.) *Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 177–199. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-517-1>
- Williams, Raymond (1981) *Culture*. London: Fontana.
- Ylä-Anttila, Tuukka (2017) *The Populist Toolkit: Finnish Populism in Action 2007–2016*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3274-1>

VTI Semi Purhonen on sosiologian professori Tampereen yliopistossa, jossa hän johtaa tutkimusryhmää Tampere Group for Sociology of Culture (<https://research.tuni.fi/dynamics>).

VTI Riie Heikkilä on sosiologian dosentti ja apurahatutkija Tampereen yliopistossa. Hänen tuoreimpiin julkaisuihinsa lukeutuu *Understanding Cultural Non-Participation in an Egalitarian Context* (Palgrave Macmillan 2022).

YTI Jarmo Kallunki on tutkijatohtori Tampereen yliopistossa. Hänen väitöskirjansa *The Intergenerational Transmission of Socially Stratified Lifestyles* (Tampereen yliopisto 2023) käsittelee kulttuurista reproduktiota Suomessa.

YTM Sara Sivonen on väitöskirjatutkija Tampereen yliopistossa. Hän viimeistelee sosiologian alan väitöskirjaansa kulttuurin ja politiikan välisistä yhteyksistä.

Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta ”Työväenluokan kulttuurit 2020-luvulla: fragmentaatio, reproduktio, rajat, poliittikka” (projekti-numero 346784).

Inklusiivinen mediajulkisuus kompastuu hankaliin aiheisiin

Osallistumisen esteet ja mahdollisuudet

Maarit Mäkinen & Mari Pienimäki

Nykyisessä median kyllästävässä kulttuurissa ja yhteiskunnassa, jossa median vaikutus on keskeinen, on ilmeinen tarve moniäänisyydelle ja kansalaisten näkemysten kuulemiselle. Mediajulkisuudessa osa näkemyksistä voi kuitenkin jäädä kuulematta ja vaille osallistumisen mahdollisuuksia. Erityisesti hankalat tai kiistanalaiset aiheet tuovat esiin moniäänisen mediakulttuurin haasteet. Valtavirrasta poikkeavia näkökulmia voi olla vaikeaa saada mukaan mediajulkisuuteen.

Kansalaisten rooli nykyisessä media-kulttuurissa on samanaikaisesti laajentunut ja kapetunut. Sosiaalinen media on mahdollistanut monimuotoisen julkaisu-toiminnan, mutta yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen merkityksissä kansalaisten rooliksi on jäänyt etupäässä politiikan esityk-

siä seuraava yleisön rooli. Media koetaan tärkeäksi vaikutusvallan lähteeksi esimerkiksi politiikan ja kansalais-toiminnan alueilla (Reunanen & Kune-lius 2021, 35–58). Media voi mahdollistaa kansalaisten näkemysten kuulumi-sen, mikä on olennainen osa osallistu-van demokratian toteutumista ja kan-

salaisten yhteiskunnallista toimijuutta (esim. Servaes 2016; 2001, 16).

Digitaalisten julkaisualueiden ja sosiaalisen median nousu journalisti-sen median rinnalle on monipuolista-nut ja monimutkaistanut käsitystäm-me tiedonvälityksestä sekä median ja yleisön suhteista. Uusien digitaalisten

viestintävälineiden kansalaisia valtautava voima on erityisesti niihin sisältyvä mahdollisuus ottaa aktiivinen rooli mediajulkisuuteen osallistujana (Chun & Lee 2022). Muuttunut mediaympäristö tuo kuitenkin haasteita julkiselle keskustelulle ja kansalaisten viestinnällisille oikeuksille (Reunanen & Herkman 2020; Horowitz ym. 2019). Haasteita tuottavat niin mediarytysten ansaintalogiikka kuin eri toimijoiden erilaiset tavoitteet.

Internet ja sosiaalinen media tarjoavat kansalaisille julkisen tilan näkemysten jakamiselle ja yhdenvertaiselle keskustelulle, mikä on tutkimuksissa todettu vaikuttavaa osallisuutta vahvistavaksi (Nah & Chung 2020; Rodriguez 2001). Se on ollut myös merkittävä kansalaisten mobilisoija autoritaarisesti johdetuissa maissa, kuten Iranissa ja Venäjällä, joissa mielenilmausten leviämistä on estetty rajoittamalla kansalaisten pääsyä sosiaalisen median alustoille (Pennanen 2022; Alieva ym. 2022). Esimerkiksi Venäjällä kansalaisten verkkosivustot haastavat hallituksen hyväksymien tiedotusvälineiden aseman ja jotkut niistä näyttäytyvät oppositioasenteena poliittista järjestelmää kohtaan. Korkean luottamuksen demokratioissa, kuten Suomessa, suhtautuminen sosiaalisen median julkisuuteen on kahtalainen. Samalla kun näemme miten kansalaiset nousevat sen avulla autoritaarisia hallintoja

vastaan tai miten yhteisöjen verkostoista voi tulla merkittäviä tiedon ja asiantuntijuuden tuottamisen paikkoja, esitämme huolestamme sen mahdollistamasta valheellisen tiedon leviämisestä ja demokratian uhkakuvista.

Vaikka suomalaisilla on varsin korkea luottamus uutismediaan, kritiikkiä on osoitettu kansalaisten mielipiteiden vähäiseen huomioimiseen (Simonen ym. 2021; Tilastokeskus 2022; Väliiveronon 2022). OECD:n suomalaista kansalaisyhteiskuntaa koskevan selvityksen mukaan niiden ihmisten osuus, jotka uskovat vaikutusmahdollisuuksiinsa on pieni verrattuna muihin korkean luottamuksen maihin. OECD:n raportti suosittelee yhdenvertaista mielipiteiden huomioon ottamista sekä laajempaa vuoropuhelua kansalaisten kanssa. (OECD 2021.)

COVID-19-pandemian aikaan Suomen hallitus pyrki rakentamaan osallistavaa kriisinkestävyyttä kansalaistoimijoiden kanssa, mikä toteutettiin erilaisina viestintäkampanjoina ja somevaikutajien viestinvälitykseen rekrytoimisena. Koronapandemian ajan poikkeuksellista viestintää arvioineet viestinnän asiantuntijat ovat korostaneet osallistavan ja moniäänisen vuorovaikutuksen merkitystä, jotka eivät kaikilta osin toteutuneet (Kantanen & Koskela 2022). Pandemian aikaan toteutetut Erätauko-

säätiön keskustelutilaisuudet osoittivat kuitenkin tarpeen kansalaisten huolten ja näkemysten kuulemiselle (Henttonen 2022).

Viime aikoina on tuotu esiin kansalaisten viestinnällisiä oikeuksia koskevat näkökulmat, jolloin keskeinen kysymys on, turvataanko ne lailla vai ymmärretäänkö ne enemmän ihanteina (Horowitz ym. 2019, 14–15). Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) ja Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskuksen (Cupore) selvityksen mukaan yhdenvertaisen viestintä- ja mediakulttuurin edistäminen edellyttää muun muassa moniäänisyyden lisäämistä ja mediakulttuurissa toimivien asenteiden tarkastelua. Selvityksen mukaan median representaatioihin tulisi kiinnittää enemmän huomiota: ”mediassa tulisi aktiivisesti miettiä, kenelle ja kenen näkökulmasta sisältö on tuotettu, ketkä jäävät näkyvämmiksi ja millaisissa rooleissa erilaisista taustoista tulevat ihmiset esitetään” (Kanerva ym. 2022, 31).

Tässä artikkelissa pyrimme tuomaan esiin moniäänisyyttä kunnioittavan mediakulttuurin mahdollisuuksia ja esteitä kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta, mikä on jäänyt viimeaikaisen median ja kulttuurintutkimuksen marginaaliin. Inklusiivisuudella viittaamme kansalaiset laajalti mukaansa sisällyttävään mediakulttuuriin, joka on keskustelevalta,

erilaisuutta ja moninaisuutta hyväksyvää sekä ihmisarvoa ja yhdenvertaisuutta kunnioittavaa (Penman & Turnbull 2012). Inklusiivisuus kuuluu olennaisena osana demokraattisesti toimivaan yhteiskuntaan, jossa erilaisista taustoista tulevat ihmiset näkemyksineen otetaan päätöksenteossa huomioon. Kysymme, mitä mahdollisuuksia kansalaisilla on osallistua mediajulkisuuteen myös valtavirrasta eroavilla ja kriittisillä näkemyksillä, ja mitä rajoituksia tämä kansalaisaktiivisuuden muoto kohtaa. Kutsumme näitä hankaliin aiheisiin liittyviksi näkökulmiksi, joiden mukaan ottaminen mediajulkisuuteen voi olla haastavaa. Hankaliksi aiheiksi on aiemmin tunnistettu esimerkiksi ympäristöaiheet ja ilmastonmuutos. Tilanteessa vaikuttaa sosiaalisesti rakennettu ja ylläpidetty hiljaisuus (*socially constructed silence*), jonka taustalla voi olla vaikeaksi koettuja tunteita ja ongelmallisia valtakenteita. Ihmiset eivät välttämättä edes huomaa vaikenevansa tietyistä aiheista. Kun yksilö ei halua asettua toisinajattelijaksi, tilanne näyttää ymmärrettävänä. Samalla kyseessä on kuitenkin eettisesti ongelmallinen ja yhteiskunnallista osallistumista ja kehitystä jarruttava ilmiö. (Pihkala 2017.)

Mediakulttuurilla tarkoitamme yhteiskunnan lisääntynyttä mediavälitteisyyttä, jossa median asema on ko-

rostunut ihmisten viestinnällisissä käytännöissä sekä merkityksenantojen ja kokemusten muodostumisessa. Mediakulttuuri on osa arkea, jossa media vaikuttaa kansalaisten ilmaisuun ja osallistumisen mahdollisuuksiin, ja myös siihen millaisia tulkintoja yhteiskunnasta tehdään. (Pienimäki & Kotilainen 2021.) Mediajulkisuudella osana mediakulttuuria viittaamme sekä valta(virta)median (*mainstream media*) journalistiseen julkisuuteen että kansalaisten tuottamaan mediajulkisuuteen esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Ankkuroidumme tutkimusperinteeseen, jossa huomion kohteena ovat osallisuuden mediakulttuuri ja sen kansalaisten vaikuttavaa osallistumista edistävät vaikutukset. Tarkastelemme mediakulttuuria yhteiskuntatieteissä, varsinkin viestinnän ja mediakasvatuksen tutkimuksessa käytyjen osallistumista, osallisuutta ja inklusiivisuutta koskevien näkökulmien valossa ja kiinnitämme huomiomme kansalaisten näkemysten mukaan ottamiseen.

Osallisuuden mediakulttuuri

Osallisuuden tutkimuksessa keskeisenä on yleensä yksilön osallisuuden kokemus ja mahdollisuudet. Kansalaisten osallisuutta ja aktiivista osallistumista yhteiskunnan toimintaan ja keskuste-

luihin tutkitaan eri aloilla vaihtelevista tulokulmista. Sosiaalipolitiikassa osallisuus käsitetään usein sosiaalisena oikeutena hyvinvointiin ja valtion tukemiin palveluihin (Isola ym. 2017). Yhteiskuntatieteissä osallisuus kuvaa kansalaisten mahdollisuuksia olla täysivaltaisesti mukana yhteisössään ja yhteiskunnassa (esim. Delanty 2000; Mäkinen 2009, 37–39). Käyttäytymistieteissä osallisuuteen liittyy vahvasti yksilön kokemuksellinen ulottuvuus sekä sitä mahdollistavat tekijät. Osalliseksi itsensä tunteva ihminen kokee voivansa vaikuttaa elämäänsä, elinympäristöönsä ja yhteiskuntaan. (esim. Leeman ym. 2021.)

Viestinnän tutkimuksessa osallisuutta tarkastellaan nykyisin digitalisoituneessa ja verkostoituneessa yhteiskunnassa, jossa medialla on keskeinen rooli. Digitalisoituminen on tuonut kansalaisille uusia osallisuuden ja osallistumisen paikkoja, mutta samalla haasteita niin palveluihin ja alustoille pääsyssä kuin julkisiin keskusteluihin osallistumisessa. Mediatutkija Henry Jenkins (2009) kuvailee osallisuuden kulttuuria (*participatory culture*), jossa kansalaiset toimivat aktiivisina tiedon tuottajina ja jakajina toisin kuin kulutuskulttuurissa. Osallisuuden mediakulttuuri on luonteeltaan yhteisöllistä, verkostoituvaa ja joukkoistettua ongelmanratkaisua toteuttavaa. Siinä ihmiset parhaim-

millaan kohtaavat toisensa tasa-arvoisesti ja voivat ilmaista näkemyksiään vapaasti ja turvallisesti. Viestinnän tutkija Nico Carpentierin (2011, 67–68) mukaan kansalaisten mediaosallistumisessa on kaksi toisiinsa kietoutunutta ulottuvuutta. Mediaan osallistuminen (*participation in media*) tarkoittaa omien mediasisältöjen tekemistä ja esimerkiksi osallistumista mediatilojen sisältöjen tuotantoon. Kansalaiset voivat myös osallistua median välityksellä (*participation through media*) julkiseen keskusteluun ja esittää näkemyksensä erilaisissa julkisissa tiloissa, kuten sosiaalisen median palveluissa.

Kansalaisten osallistuva toimijuus mediakulttuurissa ja julkisuudessa käsittää laajan tutkimusalueen osallistuvasta journalismista kansalaisten omaehtoiseen mediatuotantoon. Osallistuvaa journalismia on toteutettu esimerkiksi kansalaisjournalismi-hankkeissa, joissa kansalaiset on kutsuttu yhteistyöhön ammattijournalistien kanssa (Rosen 2008; Ahva 2010). Viime vuosina kansalaisten näkemysten mukaan ottamista journalistisissa sisällöissä on tutkittu esimerkiksi moniäänisyyden ja dialogisuuden näkökulmista (Ylikoski 2023; Heikka 2021). Kansalaisten omaehtoista ja osallistuvaa mediatuotantoa (*participatory media*) edustavat esimerkiksi yhteisömediat, vertaismediat sekä kansalais-

mediat, joita ei yleensä toteuteta ammattijournalismin ohjaamina tai edes journalistista sisältöä tavoittelevina, vaan niiden päämäärät liittyvät yhteisöjen ja kansalaisten vaikuttavan osallisuuden vahvistamiseen (Jenkins 2007; Gillmor 2004). Kansalaismediat (*civic media*) voivat toimia esimerkiksi radiokanavina, lehtinä, verkkojulkaisuina, blogeina tai vaikkapa karttasovelluksina (Mäkinen 2008). Julkaisutoiminnan kautta ihmiset voivat ilmaista näkemyksiään, jäsentää ajatuksiaan ja muodostaa mielipiteitään (esim. Zuckerman 2013).

Viime vuosikymmenen aikana erityisesti sosiaalisen median tarjoama julkinen tila on alettu nähdä yhä enemmän vastakkaisten ja ristiriitaisten keskustelujen areenana, joka aiheuttaa keskustelujen fragmentoitumista ja polarisoitumista (Cammaerts 2008). Monet mediatutkijat ovat kiinnittäneet huomionsa vihapuheeseen, vastamediaan ja kansalaisten kykyihin erottaa luotettavat mediasisällöt (Valaskivi ym. 2023; Pyrhönen & Bauvois 2019; Tuomola 2022; Haasio ym. 2017; Pöytäri ym. 2013). Lisääntynyt ärhäkkyys sosiaalisessa mediassa on tuonut paineita puuttua verkkokeskusteluihin, ja useat media-alustat ovat lisänneet keskustelupalstojensa moderointia tai sulkeneet ne kokonaan (Ekholm & Karhula 2015). Tutkimuksen painopiste näyttäisi tehneen käännöksen kansalais-

ten omaehtoisen julkaisemisen vaikuttavaa osallistumista painottavista tutkimuksista ilmaisunvapauden haittapuolien kuten disinformaation levittämisen ja sosiaalisen median pimeän puolen tutkimuksiin (esim. Farkas & Schou 2020). Kansalaisten osallistuvan mediakulttuurin mahdollisuuksien tutkimus on näin jäänyt julkaisemisen lieveilmiöiden kuten disinformaation ja valtamediaa vastustavan vastajulkisuuden tutkimuksen varjoon. Vaikuttavan yhteiskunnallisen osallistumisen ja julkisen keskustelun tarve ei ole kuitenkaan kadonnut (esim. Harju 2024).

Kohti inklusiivista mediakulttuuria

Inklusiivisen mediakulttuurin tutkimus on osa mediatutkimukseen sisältyvää osallisuuden ja osallistumisen tutkimusta. Inklusiivisuus on erityinen lähestymistapa tai näkökulma tarkastella osallisuutta. Inklusiivisuuden tutkimus kohdistuu enemmän yksilön ulkopuolisiin tekijöihin, kuten yhteiskunnan rakenteisiin, ilmapiiriin ja käytäntöihin, jotka vaikuttavat osallisuuden ja osallistumisen toteutumiseen. Tässä artikkelissa lähestymme kansalaisten osallistumista mediajulkisuuteen inklusiivisuuden näkökulmasta, jossa huomio kohdistuu moniäänisyyden mahdollistaviin tekijöihin mediakulttuurissa.

Monilla tieteenaloilla tulokulma osallisuuden ja osallistumisen kysymyksiin on yhä enemmän inklusiivinen (Penman & Turnbull 2012). Inklusion käsitettä tarkastelleen Robert Oxoby (2009) mukaan sosiaalisen inklusion ja eksklusion käsitteiden käytöstä ei ole selvää yksimielisyyttä. Hän avaa niiden eroja kuvailemalla eriäviä tutkimuskohteita ja lähestymistapoja. Eksklusiivinen tulokulma on fokusoinut esimerkiksi köyhyyteen ja työttömyyteen, jolloin huomio on ollut pitkälti yksilön haasteiden ongelmallisuudessa ja niissä tukemisessa. Inklusion kohdalla puhe on liittynyt esimerkiksi kansalaisten pääsyyn sosiaaliin ja poliittisiin instituutioihin sekä mahdollisuuksiin osallistua keskusteluun ja päätöksentekoon. Inklusiivisessa lähestymisessä kriittinen huomio kohdentuu yhteiskunnan rakenteisiin, valtahierarkioihin ja käytäntöihin (Labonte 2004, 117). Kyse on yhdenvertaisuudesta, demokratias- ta ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta (Kanerva ym. 2022; Moberg & Savolainen 2015).

Mediajulkisuutta on tutkittu kitsaasti yhteiskunnallisen inklusion näkökulmasta. Tutkimukset ovat kohdistuneet enimmäkseen digitaaliseen inklusioon: miten digitaalinen teknologia ja sosiaalinen media kykenevät avaamaan yhteneväisen pääsyn julkisiin palvelui-

hin ja erilaisiin yhteisöihin (esim. Kaur & Saukko 2022; Manzoor & Vimarlund 2018). Tekninen pääsy mediaan ei kuitenkaan vielä sisällä mahdollisuutta saada ääntänsä kuuluviin, eli tilaisuutta osallistua esimerkiksi valtavirtamedian sisältöjen valintaan, yhteiskunnallisiin keskusteluihin tai päätöksentekoprosesseihin (esim. Carpentier 2011; Lin & Kant 2021; Penman & Turnbull 2012; Verdegem 2011). Mediakasvatuksen tutkimuksissa on tarkasteltu sitä, miten tukea kansalaisten osallistumista sekä moninaisuutta syleilevää mediakulttuuria (esim. Bozdağ 2022; Pienimäki & Kotilainen 2021).

Mediatutkijoiden Jacqui Ewart ja Colletten Snowden (2012, 61–62) mukaan mediaa on lähestytty tutkimuksissa etupäässä sosiaalisen ulossulkemisen tulokulmasta, jolloin on paikannettu eksklusion paikkoja ja tiloja, joissa inklusiota olisi edistettävä. He kehoittavat arvioimaan sitä, miten sosiaalisessa inklusiossa on onnistuttu, ja millaiset tekijät, kuten käytännöt, koettelevat sitä. Tulkitsemme inklusion tavoitteena mahdollistaa kansalaisten laajemman mukaantulon, ja samalla ymmärtää ulossulkemisiä tuottavia kehyksiä. Tutkimuksemme kohdistuu näin ollen siihen, miten yhteiskunnan rakenteet ja käytännöt (Labonte 2004, 17) sekä median alustat, säännöt ja käytännöt mah-

dollistavat tai vaikeuttavat kansalaisten osallistumista mediaan tai sen välityksellä. Tavoitteemme on kartoittaa ja tunnistaa inklusion esteitä ja mahdollistajia mediakulttuurissa.

Artikkelimme pohjaa inklusiivisen ja osallistuvan mediakulttuurin tutkimukseen. Mediajulkisuuden tarkastelu tästä tulokulmasta on tärkeää, jotta sitä voitaisiin kehittää kansalaisten yhdenvertaisuutta ja erilaisia näkemyksiä mukaan ottavaan suuntaan. Näkökulmasamme painottuu osallisuuden ja omaehtoisen osallistumisen mahdollistuminen mediassa ja sen välityksellä, ei osallistaminen kuten journalistivetoisissa hankkeissa. Tulokulmassamme kansalaiset nähdään ensisijaisesti mediatutkija Jan Servaesin (2001, 16–17) tapaan kyvykkäinä, itsenäisinä ja yhteistyökykyisinä.

Tavoitteemme on selvittää inklusiivista mediakulttuuria rajoittavia ja mahdollistavia tekijöitä kansalaisyhteiskunnasta nousevista näkökulmista. Inklusiivisen mediakulttuurin jäsentämisellä pyrimme osaltamme edistämään mukaan ottavaa ja erilaisia näkemyksiä kunnioittavaa mediajulkisuutta sekä keskustelukulttuuria.

Inklusiivisen mediakulttuurin analyysikehikko ja hankalat aiheet

Artikkeli on osa dialogista ja moniäänistä mediaa kehittävää *Reilu media. Vaien-tamisesta kunnioittavaan moniäänisyyteen* -tutkimushanketta (2021–2024). Inklusiivisuuden mahdollisuuksien ja esteiden selvittämiseksi kutsuimme haastatteluihin tutkimushankkeen moniäänistä mediaa kehittäviin toimittajien ja aktiivisten kansalaisten työpajoihin ja keskustelutilaisuuteen osallistuneita henkilöitä. Kutsuimme työpajoihin ja haastateltaviksi henkilöitä, jotka pyrkivät osallistumaan mediajulkisuuteen kriittisillä tai problemaattisilla terveysaiheita koskevilla näkemyksillä ja niihin liittyvällä tiedolla. Haastateltavien tavoitteena oli saada äänensä kuuluville aiheissa, jotka he kokevat erilaisia näkökulmia kampaaviksi, mutta jollain tavoin mediajulkisuuden ulos sulkemiksi. Haastatteluilta halusimme selvittää, millaisia mahdollisuuksia kansalaisilla on osallistua mediajulkisuuteen myös hankaliksi koetuilla aiheilla, ja mitä rajoituksia tämä kansalaisosallistumisen muoto kohtaa.

Hankaliksi aiheiksi valitsimme ajan-kohtaisen koronapandemian hallinnan sekä vaihtoehtoiset ja täydentävät hoitomuodot eli CAM-hoidot (*Complementary and Alternative Medicine*). Koronapandemia on aiheena hankala, sillä pan-

demian alkaessa siihen liittyvää tutkittua tietoa ei ollut, ja uutta tietoa saatiin hitaasti. Julkisuudessa esiintyi monenlaista informaatiota, tietoa ja näkemyksiä. Tässä tilanteessa kansalaiset pyrkivät erilaisten ja ristiriitaistenkin tietojen keskellä muodostamaan omia näkemyksiään. CAM-hoidot ovat puolestaan hankala aihe, sillä se sisältää laajan kirjon erilaisia hoitomuotoja manipulatiivisista hoidoista lisäravinteisiin ja energiahoitoihin sekä terveydenhoitojärjestelmiä kiinalaisesta lääketieteestä intialaiseen ayurvedaan ja Saksassa kehittyneeseen homeopatiaan. CAM on kansainvälisessä tutkimuksessa käytetty nimitys joukolle hoitomuotoja, joita ei pidetä valtavirtalääkinnän osana eikä niitä ole integroitu terveydenhoitojärjestelmään (Vuolanto ym. 2020, 44). Muutamat hoitomuodot ovat Valviran nimekesuojamia ammatteja, kuten akupunktio ja kiropraktiikka. Osaan niistä liittyy lääketieteellistä tutkimusta ja kliinisiä kokeita. Osa voidaan pitää näyttöön perustuvina, mutta osaan liittyy hyvin vähän, jos lainkaan mitään tutkimusta. (mts., 45–46; Pyykkönen ym. 2023.) CAM-hoitosten moninaisuus tekee alan ja sen tutkimuskentän ymmärtämisestä hankalaa.

Tutkimusta varten haastattelemamme henkilöt edustavat aktiivisesti mediajulkisuutta seuraavia ja siihen osallistumaan pyrkiviä kansalaisia, jotka ovat

kokeneet median erilaisia näkemyksiä rajoittavana tai ulos sulkevana. Osa haastatelluista oli pohtinut erityisesti pandemia-ajan moniäänisyyden puutteita mediajulkisuudessa, ja osa esitti huolensa CAM-hoitoihin liittyvien mediasisältöjen yksipuolisuudesta. Kutsuimme haastateltaviksi eri aloilla työskenteleviä kansalaisia, mutta myös CAM-hoitosten ammattilaisia ja asiantuntijoita, joilla oli taustanaan pitkä ura ja jotka olivat seuranneet alan medianäkyvyyttä jo vuosikymmenten ajan. Haastateltavat olivat julkaisseet jonkin verran terveysaiheisiin, kuten vaihtoehtoihin hoitomuotoihin, liittyviä sisältöjä yhdistysten julkaisuissa, journalistisissa medioissa ja sosiaalisessa mediassa.

Aineistoon sisältyy yksilohaastatteluita (2021–2022) sekä tutkimushankkeen järjestämä keskustelu pandemian käsittelystä mediassa (24.3.2022). Haastatteluihin osallistui kymmenen henkilöä, kuusi naista ja neljä miestä eri puolilta Suomea. Keskusteluun osallistui yhdeksän henkilöä, viisi naista ja neljä miestä. Haastattelut olivat kestoaltaan 40–90 minuuttia ja keskustelu 105 minuuttia. Aineistoon sisältyy yhteensä seitsemäntoista osallistujaa, koska kaksi keskusteluun osallistuvaa olivat mukana myös yksilohaastatteluissa. Artikkelissa haastatteluaineistolla viitataan yksilohaastatteluihin ja keskusteluun. Suostu-

mukset tutkimukseen pyydettiin suullisesti tai sähköpostitse. Hankalien aiheiden käsittelyyn liittyvien kokemusten takia osa haastatelluista suhtautui haastattelupyyntöön epäluuloisesti, mikä kuitenkin karsiutui tutkijoiden pyrkinessä avoimeen ja luottamusta herättävään lähestymistapaan. Haastateltuja informoitiin tutkimuksen tarkoituksesta, aiheiston turvallisesta käsittelystä ja tulosten julkaisemisesta heidän anonymiteettiansuojatena.

Koska tavoitteemme oli jäsentää mediakulttuurin inklusiivisuutta aiempaa tutkimusta moniulotteisemmin, rakensimme haastatteluaineiston alustavan luennan sekä viestinnän ja mediatutkimuksen kirjallisuuden (esim. Carpentier 2011; Doliwa & Purkarthofer 2021; Penman & Turnbull 2012) viitoittamana analyysikehikon. Kehikon suunnittelun lähtökohtana toimi kasvatustieteissä esitetty sosiaalisen inklusion käsitys ja nelijaottelu (Moberg & Savolainen 2015, 82–85). Mediakulttuuriin soveltaen jäsensimme neljä inklusiivisuuden ulottuvuutta kansalaisten osallistumisen ja osallisuuden tarkasteluun: (1) yhteiskunnallinen konteksti, (2) median alustat ja käytännöt, (3) pääsy mediaan sekä (4) sosiokulttuurinen ilmapiiri. Jaotelumme on analyttinen tutkimuksen väline, ja rakennetut ulottuvuudet kietoutuvat monesti toisiinsa.

(1) Yhteiskunnallinen konteksti on ensimmäinen inklusiivisuutta mahdollistava tai sitä rajoittava ulottuvuus (ks. myös Labonte 2014). Siihen kuuluvat yhteiskunnalliset rakenteet, kuten lait, säädökset ja vallitsevat toiminnalliset käytännöt sekä kulttuuri (ks. myös Ashley 2020, 4). Autoritaarisen tai poikkeustilassa toimivan valtion konteksti voi estää tämän inklusiivisuuden ulottuvuuden toteutumisen. Suomalaisen demokraattisen järjestelmän ympäristössä kansalaisyhteiskunnan osallistuminen nähdään keskeisenä, ja sitä pyritään tukemaan myös hallinnollisilla toimilla. Yhteiskunnallisen ulottuvuuden inklusiivisuutta mahdollistavia tekijöitä ovat esimerkiksi sananvapaus, ihmisarvon kunnioittaminen ja kansalaisten yhdenvertaisuus.

(2) Alustat ja käytännöt -ulottuvuudella kuvaamme seuraavaa mediakulttuurin inklusiivisuutta mahdollistavaa askelmaa. Alustat ovat valtavirtamedian ja muiden mediajulkaisujen digitaalisia ja painotuotteina julkaistavia alustoja sekä sosiaalisen median julkaisualustoja. Valtavirtamedia asettaa omat ehtonsa alustan käytölle, mikä sisältää esimerkiksi journalististen ohjeiden vaatimukset (ks. JSN 2023). Sosiaalisen median alustat ovat niitä hallinnoivien yritysten ja organisaatioiden ohjeistamia. Julkaisualustojen käytännöt muodostuvat se-

kä alustoja hallinnoivien tahojen määrittelemänä että niissä julkaisevien toimittajien ja sisällöntuottajien toimintatapojen muovaamina.

(3) Mediaan pääsyn ulottuvuuden käsitämme kansalaisten teknisenä pääsynä mediasisältöjen vastaanottamiseen ja tuottamiseen. Vastaanottaminen merkitsee pääsyä erilaisiin tiedonlähteisiin ilman rajoituksia, kuten taidollisia, tiedollisia tai mediaorganisaatioiden asettamia esteitä. Pääsy mediasisältöjen tuottamiseen sisältää mahdollisuudet mielipiteiden ja omien mediasisältöjen esittämiseen sekä yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumiseen. Tuottaminen mahdollistuu esimerkiksi sanomalehden mielipidekirjoituksena, blogikirjoituksilla tai sosiaalisen median keskusteluihin osallistumalla. Se voi tarkoittaa myös osallistumista valtavirtamedian tuottamista sisällöistä koskevaan päätöksentekoon (esim. Carpentier 2011).

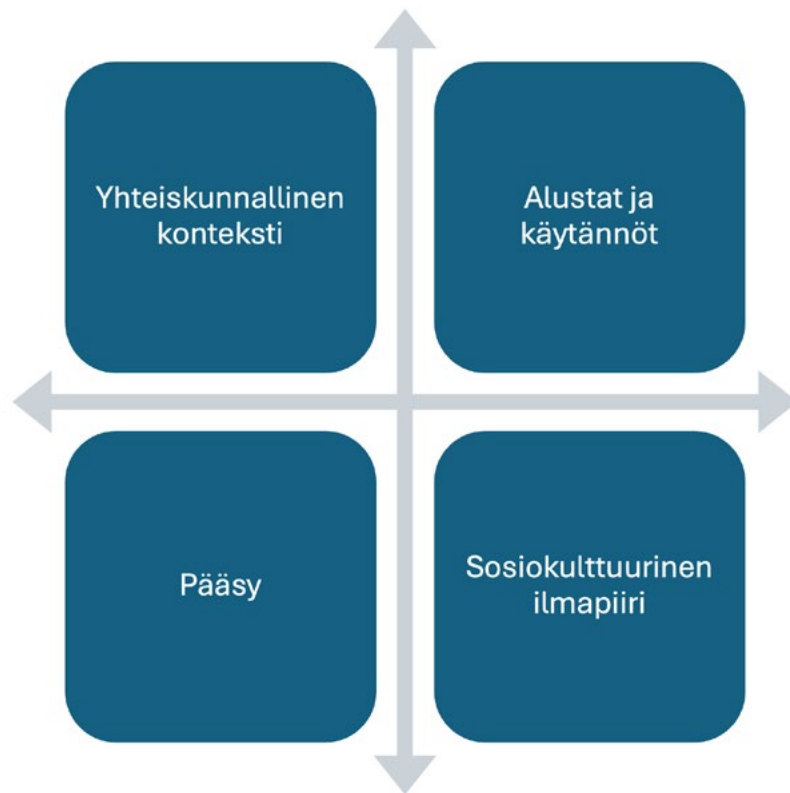
(4) Sosiokulttuurisen ilmapiirin ulottuvuus merkitsee ajatusrakenteita, tunnelmastoja ja vuorovaikutusta media-alustan tarjoajien ja kansalaisten kesken. Tämä ulottuvuus voi rakentaa ja ylläpitää myönteisiä inklusiivisia yhteisöjä ja yhteiskuntaa – tai estää niiden syntyä luoden esimerkiksi osattomuuden kokemusta. Sosiokulttuurinen ilmapiiri vaikuttaa myös kansalaisten keskinäisessä

vuorovaikutuksessa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi mediasisältöjä tuottavien kansalaisten kokemaa kannustusta tai kritiikkiä. Inklusiivisuutta estävät ajatusrakenteet voivat merkitä esimerkiksi *me ja ne* -tyyppistä tunneilmastoa, joka heikentää yhteistyön mahdollisuuksia ja ajaa ihmisiä omiin leireihinsä (Brandsma 2017).

Haastatteluaineiston sisällönanalyysissä (esim. Tuomi & Sarajärvi 2009) luokittelimme mediakulttuurin inklusiivisuutta estäviä ja mahdollistavia tekijöitä edellä kuvailtuihin neljään ulottuvuuteen. Seuraavaksi tunnistimme ja ryhmittelimme ulottuvuuksien sisällä ilmeneviä inklusiivisuutta mahdollistavia ja vaikeuttavia tekijöitä sekä niihin liittyviä kokemuksia, jotka koettelevat haastateltavien kokemusta inklusiivisuudesta. Tavoitteemme oli tunnistaa kansalaisten näkökulmasta keskeisimpiä inklusiivisen mediakulttuurin mahdollisuuksia ja esteitä hankalissa terveysaiheissa, sekä kuvailla mistä inklusiivinen mediakulttuuri rakentuu.

Tutkimuksen tulokset kertovat vastakkainasettelusta ja ulos sulkemisesta

Edellä kuvatun analysointikehikon avulla saatoimme nostaa esiin aineistosta mediakulttuurin inklusiivisuutta mah-

Olemme jakaneet mediakulttuurin inklusiivisuutta estävät ja mahdollistavat tekijät neljään ulottuvuuteen.]

dollistavia ja sitä vaikeuttavia tai estäviä tekijöitä. Inklusiivisuuden ulottuvuudet olivat monesti kytköksissä toisiinsa, joten kehikko toimi enemmän inklusiivisuuden esteiden ja edellytysten kartoittajana kuin erottelijana.

Inklusiivisuuden mahdollisuudet yhteiskunnallisessa kontekstissa

Inklusiivisen mediakulttuurin yhteiskunnallisen kontekstin ulottuvuuteen sisältyvät valtarakenteet, sananvapaus sekä yhteiskunnallisen keskustelun

ja vaikuttamisen mahdollistuminen. COVID-19-pandemiasta johtuva poikkeusaika vaikuttaa olleen erityisen haasteellinen pandemiaa koskevissa aiheissa, mutta yhteiskunnan rakenteet ja käytännöt vaikuttavat muidenkin hankalien aiheiden ja näkemysten esittämiseen mediajulkisuudessa.

Haastatteluaineistomme kertoo, että valtavirtamedia ja erityisesti julkisen palvelun media koetaan yhteiskuntamme näyteikkunana, joka kertoo yleisistä tai vakiintuneista ajattelutavoista, ja jolla on siten valtaa ihmisten ajatteluun. Samasta syystä erilaisten ihmisten ja näkemysten mukaan ottaminen keskusteluun koetaan tärkeäksi yhteiskunnallisen moniäänisyyden ja inklusiivisuuden kannalta. Useiden haastatteltujen mukaan moniäänisyys ei kuitenkaan toteudu, vaan he kuvasivat valtamediaa monologiseksi ja yksiaäniseksi. CAM-hoitoja tutkinut asiantuntija viittasi muualla Euroopassa käytävään moninäkökulmaisempaan keskusteluun eri hoitomuodoista, ja totesi, että Suomessa: ”valtamedia ei ole nykyisin juurikaan valmis kuulemaan ja antamaan ääntä muille näkemyksille kuin vallitseville ja virallisille” (ID 7).

Haastatteluissa kysymys yhteiskunnalliseen keskusteluun mukaan ottamisesta johti monesti pohdintoihin valtarakenteista sekä niihin kytkeytyvistä ta-

loudellisista vaikuttimista. Mediajulkisuutta saatettiin kuvata siihen kietoutuneiden taloudellisten ja poliittisten vaikuttimien pelikenttänä, jossa yleisön pitäisi olla kriittinen kaikkea kohtaan. CAM-hoitoihin perehtyneiden haastatteltujen kritiikki kohdistui esimerkiksi taustavaikuttimien valtaan, kuten tutkimusta rahoittavaan lääketeollisuuteen sekä lääkäreiden ammattijärjestön asiantuntijarooliin vaihtoehtohoitoja koskevassa mediakeskustelussa.

Useat haastatteltavat pohtivat taloudellispoliittisten intressien mahdollista vaikutusta näkökulmien vaimentamiseen. Haastatteluissa nimettiin vaimentamiseksi erityisesti tilanteet, joissa tutkitulle tiedolle tai tutkijoille ei annettu mahdollisuutta kertoa valtavirrasta eroavista tutkimustuloksista. Terveysalan järjestöä edustava haastatteltava kertoi esimerkiksi tilanteesta, jossa viranomaiset olivat kieltäneet järjestöä julkaisemasta viitauksia vitamiinitutkimuksiin.

”[virallinen taho] puuttui siihen, että Helsingin yliopiston C-vitamiinitutkimuksia ei saa julkaista, - - oli saatu hyviä tuloksia tämmösissä just influenssassa ja muissa tämmösissä vakavissa keuhkosairauksissa. Ja D-vitamiinitutkimukset kiellettiin, - - Tätä oli ihan ennenkuulumatonta, että meidän viranomaiset lähti kieltämään Helsingin yliopiston tutkimuksia.” (ID 13.)

Haastatteltavat kuvasivat yleisesti valtavirtamedian julkisuutta yksiaäniseksi, jolloin vain tiettyyn ajattelutapaan sopivia näkemyksiä kelpuutetaan mediajulkisuuteen. Muutamat arvelivat, että yksiaänisellä journalismilla myötäillään poliittista linjaa. CAM-hoitoihin perehtyneen haastattellun mukaan ongelmana on, että valtavirtamedia pyrkii olemaan ainoa oikeassa oleva, ja nimittää muuta mediasisältöä vääräksi, jota on karsittava. Hän pohti, ”miksi ihmisen terveydelle olennaista tietoa sensuroidaan, ja miksi isojen yritysten toimintaa tukeva terveysinformaatio on se oikea” (ID 8).

Sensuuri liitettiin usein myös sosiaalisessa mediassa tapahtuvaan ulossulkemiseen. Haastattellut tunnistivat alustojen oikeuden sisällöistä päättämiseen, mutta samalla hämmästelivät syitä sisältöjen poistamiseen menestyvän liiketoiminnan kehyksissä.

Media-alustojen käytännöt vastakkainasetteluja vahvistamassa

Haastatteltavien suhde valtavirtamedian uutisointiin vaikutti kriittiseltä erityisesti hankalissa ja ristiriitaisissa näkemyksissä tai tiedonlähteistä sisältävissä aiheissa. He pohtivat toimitusten tuotantoprosesseja ja tulkitsivat, että toimitusten valinnat ja käytännöt kumpuavat toimittajia ohjaavien päätoimittajien, media-

organisaatioiden ja keskeisten vallanpitäjien linjauksista. Vaikka journalistien ohjeita pidettiin hyvinä toimintaohjeina, monet näkivät niitä myös rikkottavan.

Toimitusten monet valinnat ja käytännöt olivat haastateltujen mielestä johdaneet sisältöjen yksinäisyyteen, joka ilmenee valtavirrasta poikkeavan tiedon tai näkemysten mukaan ottamattomuutena ja marginalisoimisena. Monet kritisoivat sitä, miten valtavirtamedia käyttää informantteina toistuvasti samoja auktoriteetteja, joiden näkemyksille ei edellytetä tieteellisiä lähteitä eikä vaikuteta varmistettavan heidän asiantuntemustaan käsiteltävässä asiassa.

Haastateltavien mukaan valtavirtamedian toimituksellisissa käytännöissä saatetaan päätyä vastakkainasetteluun, jolloin erilaiset näkökulmat näyttäytyvät väärinä ja oikaisua vaativina. Vastakkainasettelu oli koettu tilannetta vääristäväksi ja näkökulmien moninaisuutta vaientavaksi:

”-- se on tän meidän mediaympäristön ongelma, kun halutaan olla tietenkin kriittisiä viranomaisia ja vallankäyttäjiä kohtaan, ja nää meidän tiedotusvälineethän kaivaa niitä ristiriitaisia ääni ja mielellään korostaakin, koska niinhän journalismi toimii. Sen takia tää meille yleisönä näyttää niin hirveen ristiriitaiselta --”(ID 12.)

Haastateltavat kertoivat myös sellaisista eri aiheiden perusteettomista yhteyksistä, jotka oli koettu epäoikeudenmukaiseksi ja asioita vääristäväksi. CAM-hoitoihin perehtyneet haastatellut olivat esimerkiksi kokeneet, että heidät on leimattu ”hörhöiksi” ja yhdistetty hoitoihin liittymättömiin asiayhteyksiin. CAM-alalla työskentelevä haastateltava oli loukkaantunut hoitojen yhdistämisestä Venäjän propagandaan ja sotaan Ukrainassa:

-- sitten kun se yhdistetään tuolla tavalla, niin se on tosi ikävä. --, no nyt on käynnissä tämä Ukraina-juttu, niin sehän ei liity meihin mitenkään, me, jotka tykätään vaihtoehtohoidoista, niin meistähän tosi monet tukee Ukrainaa ja kannattaa rauhanaatetta ylipääntäänkin. Sitten esimerkiksi Yle jakoi sen uutisen sillein, oliko se että ”vaihtoehtohoitoihin innostuneet terveysgurut jakavat Venäjä-propagandaa”. Sehän on ihan hirveätä. Se on älyttömän loukkaavaa” (ID 9). (Kommentti liittyy artikkeliin Hämäläinen & Halamaa 2022)

Haastatellut kertoivat toimitusten valintojen johtaneen väärin tulkintoihin ja ylilyönteihin esimerkiksi jutuissa, joissa koronarokotteista kieltäytyvät oli tulkittu yleisesti rokotevastaisiksi. Koronarokotteen turvallisuutta koskevat huolenaiheet oli monien haastateltujen mieles-

tä lakaistu näkymättömiin, esitetty turhina tai vaarallisina pohdintoina. Valtavirtamedian pandemiaa käsittelevässä jutussa haastateltu henkilö kertoi pettyneensä, että jutusta oli poistettu hänen edustamansa huolenaiheet ja inhimillistävät tekijät:

”Luotiin sellainen kuva, et tarkoitusperät on täysin toiset kuin itse kommunikoin. Haluttiin laittaa mun sanoma tiettyyn kehykseen ja poistaa sieltä se perusta, -- et mä oon aidosti huolisani” (ID 2).

Termien väärinkäyttö tai väärinymmärrys mainittiin yhtenä moniäänisyyttä rajaavana toimituksellisena valintana. CAM-hoitoihin perehtynyt asiantuntija kuvasi, miten ”Yle näyttää käyttävän edelleen yhtä terveysalan ammattikuntaa loukkaavaa termiä ja näin jättää yhden väestöryhmän eli täydentävien hoitojen käyttäjät ulkopuolelle niin, että heidän äänensä ei kuulu ollenkaan, --”(ID 7).

Useimmat haastateltavat käyttivät ajoittain sosiaalisen median julkaisu-alustoja. Niissä julkaisemista saattoivat rajoittaa alustojen käyttöehdot ja heikko käytettävyys. Alustat olivat pandemian aikaan tiukentaneet käyttöehtojaan, ja muutamat haastateltavat kertoivat miten jo tiettyjen sanojen mainitseminen, saattoi johtaa sensurointiin.

Monet haastatelluista olivat kuitenkin käyttäneet verkkomediala julkaisualustana vain yhdistysten sivustojen tai omien blogisivujen päivittämiseen, mikä ei rajoittanut näkökulmien esittämisen mahdollisuuksia.

Mediajulkisuuteen pääsyn rajoitukset

Haastateltavien puheissa toistui vaikeus lisätä moninäkökulmaista keskustelua, joka toisi esiin myös viranomaisviestinnän ohittamaa tutkittua tietoa tai kansalaisten kokemuksia. Haastateltavat olivat harmissaan, että joistakin aiheista kuten pandemian hallinnasta tai vastustuskyvyn tukemisesta ei voi kirjoittaa julkisesti, kuten yleisesti mediajulkisuuden yksinäisyydestä huolestunut haastateltava:

”Outoa et on aiheita, joista ei saa edes yleisönosastossa kirjoittaa. Tämä on mennyt entistä jyrkemmäksi, - -” (ID 4).

Haastateltavien kokemusten mukaan vallitsevasta konsensuksesta poikkeavat näkemykset tai tutkimustulokset eivät kiinnosta valtamediaa, jos ne eivät ole linjassa viranomaistiedon tai tunnettujen auktoriteettien esittämän tiedon kanssa. Esimerkkinä kerrottiin CAM-hoitosten tutkimusta käsittelevästä seminaarista, joka oli kerännyt run-

saasti yleisöä, muttei valtavirtamedian huomiota. Haastateltujen mukaan aiheesta saattavat kiinnostua vain pienet media-alan toimijat, kuten paikallislehdet, erikoislehdet tai muutamat radiokanavat:

”Olen muutamia päätoimittajia yrittänyt haastaa nimenomaan siihen, että saataisiin aitoa keskustelua aikaiseksi, niin se ei mene läpi. ” - - Alue- tai paikallislehdet, ne vielä voivat toimia kutakuinkin vapaasti - -” (ID 8).

Erityisesti CAM-hoitoihin perehtyneiden haastateltavien mukaan myös marginaaliin jääneet tutkimustulokset voidaan sivuttaa valtavirtamediassa. Haastateltu asiantuntija kertoi, miten terveysalan tutkijaakaan ei kelpuuteta julkiseen keskusteluun samanarvoisena asiantuntijana valtavirtalääketieteen edustajan kanssa. Hän hämmästeli, ” - - miten media polkee tieteen avoimuutta ja jopa tutkijoiden mahdollisuutta kertoa valtamediassa täydentäviä hoitoja koskevista tutkimustuloksista - -.” (ID 7).

Tutkimustulosten ja näkökulmien sivuttamista kuvailtiin sensuurina, joka kärjistyi pandemian aikaan ja esti vaihtoehtoisten tutkimustulosten pääsyn julkisuuteen:

” - - mua on kans yllättänyt nää sensuurin määrä, mitä on kokenut, että

kun selvi tutkimustuloksia, niin niitä ei oo saanu missään julkaista. Ja ihmisiä on somekanavilta poistettu, kun ne julkaisee jotain ihan selviä vertaisarvioituja tutkimuksia, jotka on ristiriidassa sen, minkä [valta]media on tuonut esiin, - - miksi nyt sensuroidaan niin valtavasti ja ihan semmosia arvostettuja henkilöitä, joita on pidetty tosi arvossa, niin nyt kun he on eri mieltä, niin nyt heidät sensuroidaan.” (ID 14).

Valtavirtamediassa ulossulkemista kokeneet haastatellut ovat monesti voineet osallistua julkiseen keskusteluun helpommin yhdistysten tai erikoislehtien julkaisuissa sekä sosiaalisen median julkaisualustoilla. Sosiaalisessa mediassa julkaiseminen on kuitenkin ollut altista muiden käyttäjien vihamielisille kommentteille tai alustojen sulkutoimille. Aineistossamme kuvaillaan tilanteita, joissa näkemysten esittäminen on voitu estää niin kutsutun vaientamiskulttuurin tapaisesti. Tämäntyyppinen henkilöiden ”cancelointi” on merkinnyt sosiaalisessa mediassa tapahtunutta tilannetta, jossa tuohtuneet henkilöt ovat pyrkineet vaientamaan henkilön mediajulkisuudesta (ks. Norris 2023). Haastateltu kansalaisaktiivi (ID 1) kertoi keskustelutilaisuudesta, jossa osallistujat peruivat osallistumisensa yhteen henkilöön kohdistuneen ”canceloinnin” seurauksena.

Sosiokulttuurinen ilmapiiri ilmaistemista hiljentämässä

Haastatteluaineistosta nousi selvästi esiin sosiaalipsykologisia inklusiivisuutta estäviä tai häiritseviä tekijöitä. Keskusteluilmapiirin kahtiajaon äärimmäisyys erityisesti korona-aiheessa oli yllättänyt ja hiljentänyt monet haastateltavat:

” - - mikä on ittee yllättänyt niin [huokaise] tavallaan semmonen, että tuntuu että tässä on puhuttu paljon tästä kahtiajaosta. Se on yllättänyt ittee, että toinen puoli on just nää, että automaattisesti, jos sä oot tällä toisella puolella niin sä olet toisten tai vähän eriävä mielipide tai muuta, niin sä olet automaattisesti joko salaliittoteoreetikko tai foliohattu ja sitten on se toinen puoli, joka on taas sitten, sä olet automaattisesti niin kuin lammas, - - on ite vaan just niin kyllästynyt tuohon koko keskusteluun. Kun ite haluais vaan olla siinä keskellä” (ID 17).

Monet haastatellut kertoivat sosiaalisen ilmapiirin vaikuttavan näkemysten esittämisen mahdollisuuksiin. He kokivat, että tietyistä aiheista ei kannata puhua julkisesti, koska se saattaa johtaa epä-mukaviin tilanteisiin. Esimerkiksi työpaikan keskustelukulttuuri oli synnyttänyt tilanteita, joissa muutamat henkilöt olivat joutuneet syytetyiksi julkaisemiensa näkemysten vuoksi. Haastateltu-

jen mukaan seuraukset voivat tarkoittaa kiusanteon kohteeksi joutumista tai jopa työpaikan menettämistä. Keskustelukulttuurin jyrkkemisestä huolestunut haastateltu kertoi yllättyneensä joutuessaan kollegan vihanpurkauksen kohteeksi julkaistuaan koronapassin eriarvoistavaa vaikutusta kuvaavan meemin:

”Twitterissä jaoin meemin ja työkaveri tuli huutamaan ja ehdottomasti vaadittiin et otan sen pois, - - Moneen päivään en tajunnut minkä takia” (ID 4).

Sosiaalinen paine oli johtanut myös kansalaisaloitteen lähettämättä jättämiseen. Terveysalalla toimivan haastatellun mukaan aloitetta kannattaneet eivät uskaltaneet julkaista siinä nimiään:

” - -, kuinka hienoa on, kun ihmiset voivat rohkeasti tehdä jonkun aloitteen, mutta tässä ei voi. Esimerkiksi se aiempi aloite, mikä oli, - - Monet niistä ihmisistä, jotka sen mukana oli, joutui maalittamisen kohteeksi ja niin edelleen. Siitä joutuu maksamaan kovan henkisen ja henkilökohtaisen hinnan” (ID 9).

Asiasisällön kehystäminen julkisuudessa esimerkiksi salaliittoihin on voinut asettaa asian ja ihmisryhmät kehukseen, johon he eivät itse samaistu ja jonka he kokevat herjauksena. Pandemia-ajan mediajulkisuuden vastakkainasettelua

kritisoiva haastateltu kertoi hämmennyneensä ministerin julkisesta näkemyksestä, jossa: ” - - ministeri Antti Kurvinen haukkui suorassa Ylen tv-ohjelmassa syksyllä 21 koronapassiin kielteisesti suhtautuvia kansalaisia foliohaukiksi” (ID 9). (Haastateltu viittaa ohjelmaan Kajander 2021). Negatiivista ja syrjäyttävää kokemusta ovat tuottaneet loukkaavien termien, kuten ”huuhaa”, ”uskomushoidot”, ”puoskarit” ja ”salaliittoteoreetikot” käyttäminen. Negatiivisesti kehytetty mielikuva on silloin koettu solvaamisena ja syrjäyttävänä, mikä on saattanut johtaa loukatuksi itsensä kokevien siirtymiseen yleisistä kansalaisyhteiskunnan keskusteluista omiin piireihin.

Vaikka sosiaalisessa mediassa tilanteet ovat olleet kärjekkäämpiä ja jopa hyökkäviä, valtamedian käyttämät loukkaavat ilmaisut on koettu vakavampina yhteiskunnallisen osallisuuden rajoittamisen kannalta. Haastateltu vaihtoehdohitojen asiantuntija kieltäytyi kutsusta osallistua valtamedian keskusteluohjelmaan loukkaavien termien käytön ja mahdollisen mitätöidyksi joutumisen vuoksi: ”Lopulta en halunnut osallistua ohjelmaan, koska aloin pikkuhiljaa ymmärtää, että minulle oli varattu ohjelmassa huuhaahörhön rooli, jota en kokenut omakseni” (ID 7).

Aktiivinen osallistuminen mediajulkisuuteen oli monille haastatelluille tar-

keää, mutta samalla se koettiin työlääksi taisteluksi, mikä voi hankaloittaa omaa asemaa. Osa haastatelluista oli pyrkinyt oikaisemaan valtavirtamedian julkaisemia sisältöjä, kuten vaihtoehtohoitojen nimeämistä ”huuhaaksi”, mutta olivat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta epäonnistuneet. Monet kertoivat väsyneensä oikaisuyrityksiin ja pyrkimykseen tuoda esiin tärkeiksi kokemiaan aiheita.

Inklusiivisuuden mahdollisuudet

Vaikka tutkimuksen haastatteluissa painottuivat mediajulkisuudesta ulossulkemisen kokemukset ja siihen liittyvät pettymykset, haastateltavat pyrkivät löytämään keinoja äänensä kuulumiselle. Internetin julkaisualustat mahdollistivat parempia osallistumismahdollisuuksia. Verkon kautta ihmisiä voitiin kutsua koolle tilaisuuksiin ja keskusteluihin; ja sitä kautta osallistuttiin kansalaisaloiteisiin ja kannanottoihin. Sosiaalinen media, yhdistyksen julkaisu tai oma blogi mahdollistivat osallistumisen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja myös hankalista aiheista kirjoittamisen.

Erilaisten näkemysten mukaan ottaminen julkisuuden keskusteluihin oli tärkeää kaikille haastatelluille. Monien mielestä vähemmistöjen sekä marginaaliryhmien kuunteleminen kuuluvat val-

Inklusiivisen mediakulttuurin ulottuvuudet	Esteet ja mahdollisuudet valtavirtamediassa	Esteet ja mahdollisuudet sosiaalisessa mediassa
Yhteiskunnallinen konteksti	Esteet: taloudellispoliittisten intressien vaikutus, valitujen auktoriteettien tai viranomaisten myötäily, sensuuri Mahdollistajat: sananvapaus, media vallan vahtikoirana, kriittinen ja tutkiva journalismi, läpinäkyvyys ja avoimuus	Esteet: taloudellispoliittisten intressien vaikutus, sensuuri Mahdollistajat: yhtäläinen sananvapaus
Alustat ja käytännöt	Esteet: yksinäisyys, näkökulmien karsinta ja vastakkainasettelu, väärinymmärrys Mahdollistajat: moniääniset mediasisällöt, erilaisten näkemysten ja tietolähteiden esiin tuominen	Esteet: alustojen huono käytettävyys ja omalakisuus Mahdollistajat: helppo käytettävyys, ammattimaisuus
Pääsy	Esteet: hankalien aiheiden välttely ja kriittisten näkemysten julkaisemisen estäminen Mahdollistajat: täydentävien, vaihtoehtoisten ja kriittisten näkemysten huomioiminen	Esteet: perusteettomat sulkuoimet Mahdollistajat: moniäänisyyttä sallivat julkaisualustat
Sosiokulttuurinen ilmapiiri	Esteet: hankalien aiheiden ja näkemysten mitätöinti, halventaminen ja yhteen niputtaminen Mahdollistajat: moninaisuuden hyväksyminen, dialogisuus	Esteet: kärkevät ja vihamieliset viestit, vastakkainasettelu Mahdollistajat: kommunikointitaidot, dialogisuus

Taulukko 1. Haastatteluaineistosta erottuvia inklusiivista mediakulttuuria estäviä ja mahdollistavia tekijöitä hankalissa aiheissa. Vasemmalla inklusiivisen mediakulttuurin ulottuvuudet, joihin liittyvät löydökset valtavirtamediassa ja sosiaalisessa mediassa.

tamedian ja erityisesti julkisen palvelun median tehtäviin. Aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuvan haastateltavan mielestä valtamedian tulisi ”antaa ääni myös niille vähemmistöille, joilla on valtavirrasta eroavia näkemyksiä” (ID 3). Vaikka useim-

pien haastateltujen asenne valtamediaa kohtaan oli epäilevä ja kriittinen, yhteistyötä haluttiin kehittää. Jonkinlainen yhteistyöelin, kuten kansalaisjulkaisijoista ja ammattijournalisteista koostuva toimikunta, voisi haastateltavien mukaan olla mahdollinen yhdistävä ja

inklusiivisuutta lisäävä toimija. Haastateltu toimittaja toivoi myös enemmän luottamusta siihen, että ”ihmiset halua- vat yleisesti ottaen hyvää” (ID 15).

Sosiaalisen median julkaisualustaa moderoiva haastateltu pohti villinä re- hottavaa julkaisemista, ja ehdotti sen oh- jaamista parempaan suuntaan toimintaa organisoimalla:

Mä näen, että tähän sosiaalisen median keskusteluun, median vastakkainasetteluun, yksi ainut ratkaisu on se, että meidän yhteiskun- ta alkaa hyväksymään, että kansalais- journalisteja on, - - ja on mukana sii- nä kehittämisessä. - -, antaa raamit sil- le, antaa välineet sille, kohti ammatti- maista tuotantoa. Se ei saa olla ohjat- tua silleen, että tästä asiasta sä et saa kirjoittaa. Vaan se pitää olla totuuden- mukaista ja alkaa kehittää sitä. (ID 10.)

Inklusiivisuutta edistäviksi käytännöik- si haastateltavat mainitsivat erityisesti avoimuuden, läpinäkyvyyden ja tiedon- lähteiden todennettavuuden. Haastatel- tavien mukaan inklusiivista mediajulki- suutta tukisivat täydentävien ja vaihtoeh- toisten näkemysten pääsy julkisuuteen ilman niiden leimaamista, mitätöimistä tai niputtamista. Monet peräänkuulutti- vat tutkivan journalismin tyypistä toi- mitustyötä, mikä voisi valottaa eri toimi- joiden taustavaikuttimia ja purkaa näke- myksellistä vastakkainasettelua.

Viestinnällisten oikeuksien pohdintaa

Kansalaisten aktiivista roolia mediakult- tuurissa korostavien tutkimusten näkö- kulmasta analyysistamme nousi esiin kiinnostavia huomioita. Haastateltujen puheissa nousi selkeästi esiin esimerkiksi median tuotantoprosessien ja puolueet- tomuuden pohdinta, mikä oli johtanut tulkintaan erilaisten näkökulmien rajoit- tamisesta ja mediajulkisuuden yksinäni- syydestä. Tuotantoprosessien tuntemus ja puolueettomuuden reflektointi kuulu- vat mediatutkija David Buckinghamin (2003, 54) mukaan medialukutaitoon. Myös uutisiin kohdentuvaa medialuku- taitoa tutkivan Seth Ashleyn mukaan de- mokraattisessa yhteiskunnassa toimivilta kansalaisilta edellytetään disinformaati- on tunnistamisen lisäksi laajempaa ym- määrrystä median tuotannosta ja kulut- tamisesta (Ashley 2020, 4–56). Talou- dellisten tekijöiden ja tuotantoproses- sien vaikutuksen voi olettaa kasvaneen entisestään mediatalojen kilpailussa ja omistajuuden keskittyessä. Tämä voi ol- la haastavaa tunnistaa alustataloudes- sa, jossa mediasisältöihin liittyvät per- sonointi ja algoritmit kätkevät mahdolli- set taloudellispoliittiset kytkennät (esim. Haider & Sundin 2022, 26, 29).

Median puolueettomuuden pohdin- ta liittyi esimerkiksi median tuottamiin

representaatioihin hankalista aiheista ja näkökulmista. Representaatioita voi- daan pitää vallankäytön muotona, jossa esittämällä ihmiset ja asiat valikoiduil- la tavoilla vaikutetaan yleisöjen mieli- kuviin ja ymmärrykseen (esim. Buc- kingham 2003, 55–59). Mediakulttuu- rin moninaisuus sekä näkökulmien run- saus haastavat journalisteja tavoittele- maan laajalti hyväksyttäviä ja silti erityis- ryhmien itsensä hyväksymiä represen- taatioita.

Aiemman tutkimuksen mukaan ny- kyisessä mediaympäristössä valtavirta- mediaa täydentävät ja kritisoivat tulkin- nat ovat tehneet ihmiset tietoisemmiksi tiedon epävarmuuksista ja korostaneet heidän omaa vastuutaan tiedon etsijöi- nä (Matikainen ym. 2020). Haastatte- luaineisto ilmentää sitä, miten medialu- kutaidon harjoittaminen, kuten lähtei- den tarkistaminen, puolueettomuuden pohdinta ja moniäänisemmän keskus- telun tavoittelu, saattaa kuitenkin sulkea ihmiset ulos yleisestä keskustelusta (Hai- der & Sundin 2022, 146). Haastateltavat rinnastuvat jossain määrin uutismedian luottamusta käsittelevän tutkimuksen luonnehtimaan ”epäilevien profiiliin”: epäilevät seuraavat eri viestimiä suunnil- leen yhtä aktiivisesti kuin esimerkiksi uu- tismediaan luottavat tai siihen neutraalis- ti suhtautuvat, mutta he hakevat aktiivi- sesti sille vaihtoehtoja (Reunanen 2022).

Tutkimuksessamme hankalilla aiheilla ja näkökulmilla mediajulkisuuden osallistumaan pyrkiminen oli aiheuttanut monille syrjäytetyksi tulemisen kokemuksia, mikä oli murentanut heidän luottamustaan yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuuksiin sekä mediaan. Luottamuksen menettäminen on voinut johtaa myös epäilevyyteen toimittajien tai tutkijoiden lähestymistilanteissa (ks. myös Vuolanto & Nurmi 2022). Koimme myös lieviä luottamuksen haasteita tutkimuksemme toteuttamisessa, kun keskustelimme eri ryhmien, kuten toimittajien, kansalaisaktiivien ja tutkijoiden kanssa. Vaikka hankkeemme tavoite nähtiin kannatettavana, hankalien aiheiden käsittely oli vaikuttanut monien tunteisiin.

Hankaliin aiheisiin liittyvä moniäänisyys saattaa herättää kysymyksiä siitä, missä määrin kaikkien näkemysten tulee päästä mediajulkisuuteen ja saada äänensä kuuluviin. Viime vuosina Euroopan unioni on laatinut digi- ja datataloudelle asetuksia ja säädöksiä, joista vuoden 2024 digipalvelusäädöksellä säännellään verkossa toimivia alustoja, kuten sosiaalisia verkostoja ja sisällönjakoalustoja. Säädöksen tavoitteena on estää laitonta ja haitallista toimintaa verkossa ja torjua disinformaation leviämistä. Säädöstä puolletaan avoimuutta ja käyttäjän oikeuksia turvaavana toimenä, mut-

ta samalla on aiheellista pohtia, millaisin perustein ja kenen toimesta haitallisia sisältöjä karsitaan, ja voiko tilanne johtaa myös rakentavan ja kulttuurista rikastavan moniäänisyyden heikkenemiseen.

Nähdäksemme moniäänisyyden turvaaminen lain ja julkaisijalle asetetun vastuullisuuden rajoissa on perusteltua demokraattisesti toimivan kansalaisyhteiskunnan ja luottamuksen vahvistamiseksi. Voidaan kysyä, toteutuuko perustuslain turvaama sananvapaus, jos kansalaisten on pelättävä mielipiteen ilmaisun seurauksia. Sananvapauden lisäksi viime aikoina on käyty keskustelua viestinnällisistä oikeuksista, joihin liitetty dialogisuus tasavertaisuuteen perustuvana vuorovaikutteisuutena on edellytys viestinnällisten oikeuksien toteuttamiseksi (Horowitz ym. 2019).

Johtopäätöksiä

Tässä artikkelissa selvitimme inklusiivisen mediakulttuurin esteitä ja mahdollisuuksia hankalissa aiheissa. Tarkoituksena oli johdatella tieteellistä keskustelua kansalaisten moniäänisyyttä kuuntelevan ja erilaisia näkökulmia mukaan ottavan median edellytyksiin, mikä on jäänyt viimeaikaisen tutkimuksen varjoon. Tutkimuksemme ankkuroitui kansalaisten osallistuvan media-toimijuuden tutkimusperinteeseen ja sen yhteiskunnal-

lista osallistumista edistäviin vaikutuksiin. Toisena tulokulmana oli inklusiivinen lähestymistapa, joka pyrki ihmisten yhdenvertaisuuden edistämiseen ja erilaisuuden kunnioittamiseen. Näiden tutkimussuuntien synteessinä tarkastelemme kansalaisten mediaan osallistumista pystyvinä ja yhteistyökykyisinä yhteiskunnan toimijoina.

Tutkimuksessa tunnistimme haastatteluaineistosta inklusiivisen mediajulkisuuden esteitä ja mahdollisuuksia kehittämämme analyysikehikon avulla. Nostimme esiin yhteiskunnalliseen kontekstiin, media-alustojen käytäntöihin, mediaan pääsyyn sekä sosiokulttuuriseen ilmapiiriin liittyviä esteitä. Yhteiskunnallisen kontekstin ulottuvuus sisälsi erityisesti pohdintaa taloudellispoliittisten intressien vaikutuksista. Näiden epäiltiin haittaavan sivuutettujen näkemysten esittämistä sekä rajoitettavan kansalaisten keskusteluun osallistumista. Media-alustojen käytäntöihin liittyvä ulottuvuus näyttäytyi valtavirrasta poikkeavien näkemysten syrjimisenä tai toisiinsa liittymättömien asiayhteyksien kytkentöinä. Mediaan pääsyn ulottuvuus käsitti hankalien aiheiden välttelyä mediaorganisaatiossa sekä sosiaalista mediaa hyödyntäviä henkilöihin kohdistuvia eristämisen käytäntöjä. Pääsy koettiin monesti helpommaksi paikallislehdissä, radiokanavilla ja

sosiaalisessa mediassa. Sosiokulttuuriset inklusiivisuuden esteet sisälsivät emotionaalissävyyistä erilaisten näkemysten tuomitsemista ja mitätöintiä sekä sosiaalisessa mediassa että valtavirtamediaassa, joista jälkimmäinen koettiin vakavampana.

Vaikka haastatteluaineistomme kertoi enemmän inklusioiden esteistä eli eksklusiivisista käytännöistä ja kulttuurista, näiden esteiden ja vaikeuksien tunnistaminen on varmasti hyödyllistä moniäänisen ja inklusiivisen mediakulttuurin kehittämiseksi.

Mediakulttuurin inklusiivisuudella on nähdäksemme tärkeä merkitys yhteiskunnallisen osallisuuden ja luottamuksen mahdollistamisessa. Jos media välittää vain oletettua enemmistön kantaa tai moninäkökulmaisuuuden ohittavia viranomaisnäkökulmia, mahdollisesti merkittävä osa mielipiteistä hautautuu näkyvistä ja hiljaiset hiljenevät yhä herkemmin. Tämä hiljaisuuden spiraalina tunnettu kehityssuunta (Noelle-Neumann & Petersen 2004) johtaa pahimmillaan näkökulmien kapeutumiseen ja demokraattisen keskustelun kuihtumiseen. Useat tutkimukset viittaavat mediajulkisuutemme tilaan, jossa kansalaisten luottamus valtavirtamedian neutraaliin toimintaan on heikentynyt ja vaihtoehtoisten tiedonlähteiden kuluttaminen lisääntynyt (esim. Ojala 2021;

Reunanen 2022) ja joka siten edellyttää moniäänisyyden vahvistamista. Nähdäksemme myös konsensuksesta poikkeavan näkemyksen esittämisen mahdollisuus voi lisätä kansalaisten luottamusta yhteiskuntaan, jossa avoin ja rakentava keskustelu on sallittua.

Tuloksemme vahvistavat näkemyksiä tarpeista kuulla kansalaisten huolia ja näkemyksiä (myös Harju 2024) sekä uudistaa median suhdetta entistä vaativampiin yleisöihin. Vaikka aineistomme on rajallinen ja perustuu haastattelujen kokemuksiin, aineiston sensitivisyys moniäänisyyttä kunnioittavalle mediajulkisuudelle avasi inklusiivisen mediakulttuurin kipupisteitä erityisesti hankalien aiheiden käsittelyssä. Artikkelillamme haluamme nostaa inklusiivisen näkökulman mediajulkisuuden tutkimukseen, mitä pidämme olennaisena moniäänisen ja kunnioittavan mediakulttuurin tutkimuksessa ja kehittämisessä.

LÄHTEET

Ahva, Laura (2018) Osallistuvan journalismin ankkuroivat käytännöt. *Media ja viestintä*, 41(1). <https://doi.org/10.23983/mv.69955>

Alieva, Iuliia, Moffitt, J.D. & Carley Kathleen (2022) How disinformation operations against Russian opposition leader Alexei Navalny influence the international audience on Twitter. In *Social Network Analysis and Mining* 12, 80 (2022). <https://doi.org/10.1007/s13278-022-00908-6>

Ashley, Seth (2020) *News Literacy and Democracy*. Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9780429460227>

Bozdağ, Çiğdem (2022) Inclusive Media Education in the Diverse Classroom: A Participatory Action Research in Germany. *Cogitatio*, 10(4), 305–316.

Brandsma, Bart (2017) *Polarisation: Understanding the dynamics of us versus them*. BB in media. the Netherlands.

Buckingham, David (2003) *Media education. Literacy, learning and contemporary culture*. Cambridge: Polity.

Cammaerts, Bart (2008) Critiques on the participatory potentials of Web 2.0. *Communication, Culture ja Critique*, 1(4), 358–377. <https://doi.org/10.1111/j.1753-9137.2008>

Carpentier, Nico (2011) *Media and Participation. A site of ideological-democratic struggle*. Bristol: Intellect.

Chun, Won Jung & Moon J. Lee (2022) Understanding empowerment process of willingness to speak out on social media: Amplifying effect of supportive communication. *Telematics and Informatics*. Vol 66. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2021.101735>

Delanty, Gerard (2000) *Citizenship in a Global Age*. Society, Culture, Politics. Buckingham: Open University Press.

Doliwa, Urszula & Purkarthofer, Judigh (2021) Community media's role in changing centre-periphery relations through participatory, not-for-profit journalism. *International Journal of Media ja Cultural Politics*, 17(2), 161–182.

Ekholm, Kai ja Päivikki Karhula (2015) Suomalaisen sensuurin vaiheet Kalevalasta verkkoaikaan. Teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.). *Sananvapaus Suomessa*. s. 205–233.

Ewart, Jacqui & Snowden, Collette (2012) The media's role in social inclusion and exclusion. *Media International Australia*, 142(1), 61–63.

Farkas, Johan & Schou, Jannick (2020) Post-Truth Discourses and their Limits: A Democratic Crisis? In: G. Terzis, D. Kloza, E. Kuzelewska and D. Trotter (ed.), *Disinformation and Digital Media as a Challenge for Democracy* (pp. 103–126). Cambridge, UK: Intersentia European Integration and Democracy Series.

Gillmor, Dan (2004) *We the Media. Grassroots Journalism by The People for The People*. O'Reilly Media: Sebastopol CA. USA.

Haasio, Ari, Ojaranta, Anu & Mattila, Markku (2017) *Valheen lähteillä: Valemedian lähteistö ja sen luotettavuus*. Media- ja viestintätieteellinen seura: <https://doi.org/10.23983/mv.67796> <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201803053008>

- Haider, Jutta & Sundin, Olof (2022) *Paradoxes of Media and Information Literacy. The Crisis of Information*. Oxon ja New York: Routledge.
- Hakala, Salli & Ruggiero, Aino (2022) Kriisinkestävään yhteiskuntaan. Julkaisussa Koskela, Merja ja Kantanen, Helena. *Poikkeuksellinen viestintä*. Helsinki: ProCom, 28–48.
- Harju, Auli (2024) *Julkista osallistumista -ja sen tutkimista – kokemassa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3218-1>
- Heinonen, Veera & Vahti, Jukka (2022) Foreword in Seuri, Olli ja Ikkäheimo, Hannu-Pekka (eds.) *Gatekeeping in the Digital Age*. Sitra working paper 25 November.
- Henttonen, Elina (2022) *Poikkeusajan dialogit. Kriisijalan kokemukset ja kansallisen dialogin malli*. Sitran selvityksiä 207: <https://www.sitra.fi/julkaisut/poikkeusajan-dialogit/> (Tarkistettu elokuussa 2024)
- Horowitz, Minna, Nieminen, Hannu, Alén-Savikko, Anette, Ala-Fossi, Marko, Hildén, Jockum, Jääsaari, Johanna, Karppinen, Kari & Lehtisaari, Katja (2019) *Viestintä kuuluu kaikille: kansalaisten viestinnälliset oikeudet ja mahdollisuudet Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hämäläinen, Veli-Pekka & Hallamaa, Teemu (2022) *Sotautaisia kaninkolosta*. <https://yle.fi/uutiset/3-12374536> (Tarkistettu elokuussa 2024)
- Isola, Anna-Maria, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>
- JSN (2023) *Julkisen sanan neuvosto. Journalistin ohjeet*: <https://jsn.fi/journalistin-ohjeet/> (Tarkistettu kesäkuussa 2024)
- Kajander, Riikka (2021) *Ministeri Kurvinen luopuisi koronarajoituksista – ”Yhteiskunta ei voi olla pienen vähemmistön panttivankina”*. <https://yle.fi/a/3-12065788> (Tarkistettu elokuussa 2024)
- Kantanen, Helena & Koskela, Merja (2022) *Poikkeuksellinen pandemiaviestintä*. Julkaisussa Koskela, Merja & Kantanen, Helena. *Poikkeuksellinen viestintä*. Helsinki: ProCom, 14–28.
- Kanerva, Anna, Lahtinen, Emmi & Oksanen-Särelä, Katja (2022) *Näkökulmia mediakasvatukseen ja medialukutaitojen yhdenvertaisuuteen*. Helsinki: Kansallinen audiovisuaalinen instituutti.
- Kaur, Herminder & Saukko, Paula (2022) Social access: role of digital media in social relations of young people with disabilities. *New Media & Society*, 24(2), 420–436.
- Labonte, Robert (2004) Social inclusion/exclusion: dancing the dialect. *Health Promotion International*, 19(1), 115–121.
- Leemann, Lars, Martelin, Tuija, Koskinen, Seppo, Härkänen, Tommi, & Isola, Anna-Maria (2021). Development and Psychometric Evaluation of the Experiences of Social Inclusion Scale. *Journal of Human Development and Capabilities*, 23(3), 400–424. <https://doi.org/10.1080/19452829.2021.1985440>
- Lin, Yanliu & Kant, Stijn (2021) Using Social Media for Citizen Participation: Contexts, Empowerment, and Inclusion. *Sustainability*, 13(12), 6635.
- Manzoor, Mirfa & Vimarlund, Vivian (2018) Digital technologies for social inclusion of individuals with disabilities. *Health and Technology*, 8, 377–390.
- Matikainen, Janne & Huovila, Janne (2017) *Sosiaalinen media terveyden edistämiseksi*. Duodecim. Vuosikerta. 133, Nro 10, ss.1003–1007: <https://www.duodecimlehti.fi/duo13732> (Tarkistettu maaliskuussa 2024)
- Moberg, Sakari & Savolainen, Hannu (2015) ”Yhteistä koulua kohti”. Teoksessa Hautamäki, J., Kivirauma, J., Lahtinen, U., Savolainen, H. ja Vehmas, S. (toim.) *Erityispedagogiikan perusteet*. Jyväskylä: PS-kustannus, 75–102.
- Mäkinen, Maarit (2009) *Digitaalinen voimistaminen paikallisten yhteisöjen kehittämisessä*. Väitöskirja. Tiedotusopin laitos. Tampere.
- Mäkinen, Maarit & Kuira, Mary (2008) Social Media and Postelection Crisis in Kenya. *The International Journal of Press/Politics*, Vol. 13, No. 3, 328–335. Sage Publications. <https://doi.org/10.1177/1940161208319409>
- Nah, Seungahn & Chung, Deborah S. (2020) *Understanding Citizen Journalism as Civic Participation*. New York: Routledge.
- Norris, Pippa (2023) Cancel Culture: Myth or Reality? *Political Studies*, 71(1), 145–174. <https://doi.org/10.1177/00323217211037023>
- OECD (2021) *Civic Space Scan of Finland. OECD Public Governance Reviews*, OECD Publishing, Paris: <https://doi.org/10.1787/f9e971bd-en>
- OKM (2019) *Medialukutaito Suomessa. Kansalliset mediakasvatustilaukset*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:37.
- Oxoby, Robert (2009) Understanding social inclusion, social cohesion, and social capital. *International Journal of Social Economics*, 36(12), 1133–1152.
- Penman, Robyn & Turnbull, Sue (2012) Socially Inclusive Processes: New Opportunities with New Media? *Media International Australia*, 142(11), 74–86.
- Pennanen, Veera (2022) Nuoren naisen kuolemasta alkaneet protestit kiihtyvät ja kuolonuhrien määrä nousee Iranissa – hallinto yrittää estää pääsyn someen. *Yle Uutiset*: <https://yle.fi/a/3-12635314> (Tarkistettu elokuussa 2024)
- Pienimäki, Mari & Kotilainen, Sirkku (2021) *Media Education for the Inclusion of At-Risk Youth: Shades of Democracy 2.0 from Finland*. Teoksessa: Hoechmann, M., Thésée, G. & Carr, P. R. (2021) (toim.) *Education for Democracy 2.0: Global Voices for Critical Media Literacy*. (Critical Media Literacies, Series 6.) Leiden ja Boston: Brill/Sense, 64–82.
- Pihkala, Panu (2017). Miksi ilmastomuutoksesta on niin vaikea puhua? *Monitieteellisiä näkökulmia. Tieteessä tapahtuu*, 35(1). <https://journal.fi/tt/article/view/60786>
- Pyökkönen, Maija, Aarva, Pauliina, Ahola, Salla, Pasanen, Matti & Helin, Kaija (2023) Use of complementary and integrative health in Finland: a cross-sectional survey. *BMC Complement Med Ther* 23, 279 (2023). <https://doi.org/10.1186/s12906-023-04088-4>
- Pyrhönen, Niko & Bauvois, Gwenaëlle (2019) *Conspiracies beyond Fake News. Producing Reinforcement on Presidential Elections in the Transnational Hybrid Media System*. *Sociological Inquiry*: <https://doi.org/10.1111/soin.12339>
- Pöyhkäri, Reeta, Haara, Paula & Raittila, Pentti (2013) *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere University Press.
- Reunanen, Esa (2022) Poliittinen polarisaatio ja journalismi: neljä mediauottamusprofiilia. *Media & viestintä*, 45(4), 22–45. <https://doi.org/10.23983/mv.125625>
- Reunanen, Esa & Herkman, Juha (2020) *Viestinnälliset oikeudet tutkimuksen polttopisteessä. Poliitikasta*: <https://politiikasta.fi/viestinnalliset-oikeudet-tutkimuksen-polttopisteessa/>
- Reunanen, Esa & Kunelius, Risto (2021) *Medioitunut valta ja politiikan paluu*. Kyselytutkimus suomalaispäättäjien suhteesta mediaan 2009 ja 2019. Tampere: Tampere University Press.
- Rodriguez, Clemencia (2001) *Fissures in the Mediascape. An International Study of the Citizens' Media*. New Jersey: Hampton Press.

Simonen, Jenni, Westinen, Jussi, Pitkänen, Ville & Heikkilä, Aino (2021) *Luottamusta ilmassa, mutta kuinka paljon?* Tutkimus eri sukupolvien luottamuksesta yhteiskunnan instituutioihin. E2-tutkimus.

Tewell, Eamon (2015) A Decade of Critical Information Literacy: A Review of the Literature. *Communications in Information Literacy*, 9 (1), 24–43. <https://doi.org/10.15760/comminfolit.2015.9.1.174>

Tilastokeskus (2022) Kansalaispulsssi 27.1.2022.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuomola, Salla (2022) *Hyvä, katala vastajulkisuus. Populistisen vastamedian julkisen puhuttelun tavat maahanmuutto- ja pakolaiskeskustelussa*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 734. Tampere: Tampereen yliopisto.

Verdegem, Pieter (2011) Social Media for Digital and Social Inclusion: Challenges for Information Society 2.0 Research and Policy. *TripleC*, 9(1), 28–38. <https://doi.org/10.31269/vol9iss1pp28-38>

Vuolanto, Pia, Kempainen, Laura, Kempainen, Teemu & Nurmi, Johanna (2020) Täydentävien ja vaihtoehtoisten (CAM) hoitojen käyttö Suomessa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 57(1), 44–56.

Vuolanto, Pia & Nurmi, Johanna (2022) Tasapaino ilua kiistanalaisten terveysilmiöiden tutkimuksessa vaikuttavan tutkimuksen aikakaudella. *Kulttuurintutkimus*, 39(4), 3–18: <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/115768>

Väliverronen, Esa (2022) Luottamuksen stressitesti: Median ja viestinnän haasteet koronakriisissä. Teoksessa Koskela, Merja & Kantanen, Helena (toim.). *Poikkeuksellinen viestintä* (s. 64–82). Helsinki: ProComma Academic.

Yagodin, Dmitri (2014) Venäjän journalismi ja poliittiset blogit. *Idäntutkimus* 21 (1):46–58. <https://journal.fi/idantutkimus/article/view/79399>

Ylikoski, Matleena (2023) Journalismin moniäänisyyden mittaaminen: Moniäänisyysmittari – Journalismin moniäänisyyttä mittaamassa ja kehittämässä -hanke 2021–2022: Loppuraportti ja suositukses. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2827-6>

Maarit Mäkinen, YTT, yliopistotutkija
Maarit Mäkinen työskentelee yliopistotutkijana Tampereen yliopistossa. Hänellä on kokemusta monitieteisistä tutkimus- ja kehityshankkeista, joissa keskeisiä teemoja ovat osallisuus, viestintä, mediataidot ja digitalisaatio. Hänen viimeisin tutkimushankkeensa, *Reilu media: Vaientamisesta kunnioittavaan moniäänisyyteen*, käsitteli kansalaisten mediaosallistumisen mahdollisuuksia ja esteitä sekä inklusiivista mediakulttuuria.

Mari Pienimäki, FT, nykykulttuurin dosentti toimii tutkijana Tampereen yliopistossa. Hänen työtänsä luonnehtivat monitieteisyys, kehitys- ja soveltava tutkimus sekä nuorten kanssa ja heitä koskettava tutkimus. Keskeisimpiä tutkimusalueita ovat osallisuustutkimus (mm. toimijuus, vaikuttaminen, inklusio), lukutaitotutkimus (mm. media-lukutaito, valokuvanlukutaito) ja erityiset kasvatukselliset lähestymiset (mm. media- ja seikkailukasvatus).

Lektio

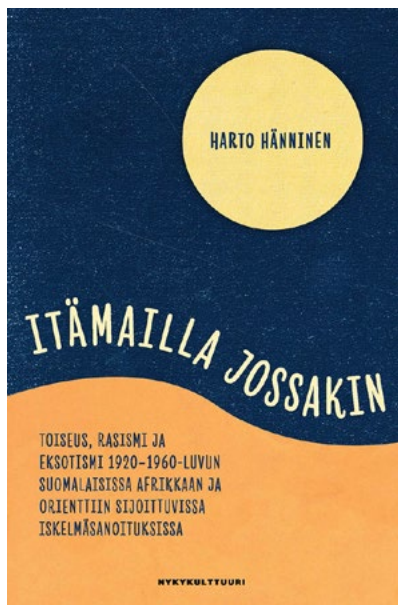
Voiko valkoinen (mies) kirjoittaa rasismista?

Harto Hänninen

Suomessa asuvat ihmiset, jotka ulkona näöltään erottuvat valkoisesta pohjoisesta massasta, joutuvat kohtaamaan toiseuttamista, joka voi olla eksotisoivaa ja yliymmärtävää tai rasistista, torjuvaa ja eristävä. Kummassakin ääripäässä ihmiset nähdään vain heidän etnisyytensä tai ihonvärisensä kautta. Heidän ei anneta unohtaa olentoaan ja ulkonäköään, eikä heidän identiteettinsä sallita liukuvan ja muuttuvan. Heidän suomalaisuutensa kyseenalaistetaan toistuvasti.

Valkoisena suomalaisena tiedostan osallistuvani tahtomattanikin tuohon toiseuttamisen prosessiin. Se on kuin suuri koneisto, jonka pienet rattaat pyörivät yötä päivää. Sitä ohjataan stereotyyppioilla, ennakkoluuloilla, peloilla ja muukalaiskammolla ja se tuottaa vihaa, uhmaa, työkeyttä, syrjintää ja väkivaltaa.

En halunnut kuulua koneen toimintaa ylläpitäviin joukkoihin, joten aloin tutkia, mistä koneen rattaat muodostuvat. Mitä sellaista arjessani on, mitä en huomaa? Mitä kulttuuria kulutan tiedostamatta sen todellista luonnetta?

Koska elämässäni on ollut ajanjaksoja, jolloin olen kuunnellut paljon vanhaa suomalaista iskelmä- ja jazzmusiikkia, aloin tutkia vanhoja lauluja. Varsinkin sellaisia, jotka kertovat Afrikasta ja Orientista. Niiden tekstit olivat aina naurattaneet minua. Sukelsin yhä syvemmälle tekstien maailmaan ja äkkiä tekstit eivät enää naurattaneetkaan. Ne olivat ahdistavia ja piiloaggressiivisia kaikkea vieraaksi miellettyä kohtaan. Aloin tutkia niissä piilevää rasismia, toiseutta ja eksotisoivaa ihanuutta. Tutkimukseksi myötä ajauin yhä syvemmälle laulusanoitusten upottavaan maailmaan ja onneksi myös analysointityökaluihin ja teorioihin, jotka pitivät pääni pinnalla.

Tutkimustyöni edetessä jouduin useamman kerran pysähtymään ja miettimään omaa tutkijuuttani, omia lähtökohtiani, motiivejani, omaa positiotani ja oikeutustani tutkimuksen tekemiseen. Saako valkoinen mies tutkia rasismia, kun hän ei ole rasismia omakohtaisesti kokenut?

Minulle tuon kysymyksen on enemmän tai vähemmän tuottuneena esittänyt kolme itseäni huomattavasti nuorempaa naista, joista yksi on taustaltaan ei-valkoinen, kaksi valkoista.

Kysymyshän on olennainen ja asiallinen, tutkijan positio on hyvä määrittää tutkimusta tehdessä. Kysymyksenasettelun ongelma on se, että vaivihkaa se asettaa kokemusasiantuntijuuden tutkijuuden vastapooliksi tai sitä korkeammalle sijalle. Ongelmaksi muodostuu se, että jotta tutkijan positioista voitaisiin puhua, tulisi tietää ja ymmärtää myös tutkijan identiteetti, ja identiteettiä ei voi ulkoapäin määritellä.

Kaikki mainitsemani kolme henkilöä, jotka tutustuivat teksteihini, olivat selvästi päätyneet määrittelemään identiteettini vanhan kansan heteroäijäksi, joka mielletään Kehityksen Jarruksi ja Kaiken Pahan Aluksi. Näille hyvää tarkoittaville tasa-arvon esitaistelijoille ei tullut mieleenkään, että näin ajatellessaan he syylistyivät ikä-syrjintään, sukupuoliseen syrjintään ja

stereotypian ruokkimaan hetero-ole-
tukseen. Kun kerroin heille ystävällises-
ti, että yli 60-vuotiaana homomiehenä
uskoisin tietäväni jotain toiseuttamisesta
ja toiseutetuksi tulemisesta, he katsoi-
vat tekstiäni yhtäkkiä aivan toisin. Teksti-
ni muuttui toisella tavalla oikeutetuksi
ja minusta tuntui, että yhtäkkiä olin-
kin heidän silmissään täysin pätevä tut-
kimaan rasismia.

Voiko positiokeskustelu siis johtaa
siihen, että ihminen saattaa pätevyitä
tutkijana muutamassa minuutissa iden-
titeettinsä, ei tutkimustyönsä vuoksi?
Vaikka identiteetti ei muutu miksikään,
ainoastaan tieto siitä tehdään julkiseksi.

Jälkikoloniaalinen ja feministinen
tutkimus liikkuu herkillä alueilla tar-
kastellessaan analyttisesti alkuperään,
identiteettiin, valtaan ja vähemmistöi-
hin liittyviä ristiriitoja ja eriarvoisuuksia.
Tutkimusten lukeminen on hyvin
paljon kiinni sanoista ja tavoista, joilla
niitä voidaan ymmärtää ja tulkita. Sana-
tahrantuvat, niihin imeytyy sivu-
merkityksiä, joissa on ei-toivottu kaiku.
Herkillä alueilla liikkuvaa terminologiaa
määritellään kaiken aikaa uusiksi, sano-
jen merkitykset liukuvat ja muokkautu-
vat arjessa ja tutkimuksissa. Käy helpos-
ti niin, että epävarma lukija ei yksinker-
taisesti ymmärrä eikä pysty vastaanotta-
maan kanta-aottavan tekstin ydintä, jos
käytössä ei ole juuri sillä hetkellä suosi-

tuimmat iskusanat. Esimerkiksi antira-
sistisuutta itsessään ei tunnisteta, jos se
on ilmaistu väärillä avainsanoilla.

Epätasa-arvoisuuden kokemukset
ovat kuohuttaneet maailmaa monella
tavoin 2020-luvun taitteessa ja monien
kansanliikkeiden nimeämiset ovat le-
vinneet mediassa nopeasti. Naisten ko-
keman seksuaalisen häirinnän synnyttä-
mä #metoo-liike ja Yhdysvaltojen mus-
tan väestön kokeman poliisiväkival-
lan nostattama BLM (*Black Lives Mat-
ter*)-liike ovat toimineet sytykkeinä uu-
denlaisten aktivismin muotojen nousul-
le. Maailmanlaajuinen pandemia, jonka
arveltiin alkaneen Kiinasta, nostatti no-
peasti asiofobisen, väkivaltaisen rasis-
min otsikoihin eri puolilla Yhdysvalto-
ja ja Eurooppaa. Aasialaisiin kohdistu-
vaa syrjintää vastustava SAH (*Stop Asian
Hate*)-liike yrittää tehdä myös tätä rasis-
min muotoa näkyväksi. SAH ja BLM
ovat osa sitä sanastoa, jolla jälkikoloni-
aalista, antirasistista keskustelua on var-
sinkin Yhdysvalloissa viimeisen kym-
menen vuoden aikana käyty.

Moni voi miettiä, mihin hajanaises-
sa nykymaailmassa tarvitaan tuollaisia
kummallisia, englannin kielestä kum-
puavia kirjainyhdistelmiä kuten BIPOC,
LGBTQIA+, DEI eli *Diversity, Equality,
Inclusion* tai PAO eli *Person of Asian Ori-
gin*. Eivätkö nämä enimmäkseen yhdys-
valtaisiperäiset termit vain korosta ih-

misten välisiä eroja, toiseutta ja eriarvoi-
suutta? Ovatko ne toiseuttamisen väli-
neitä vai työkaluja toiseuttamisen pur-
kamiseen?

Mietitäänpä.

Kuka on alunperin nimennyt ihmis-
rodut ja niiden oletetut ominaisuudet?

Valkoiset eurooppalaiset miehet.

Kuka on nimennyt seksuaalivähem-
mistöt ja päättänyt, mikä ei kuulu länsi-
maisenaan normaalin joukkoon?

Valkoiset eurooppalaiset heteromie-
het.

Nuo edellä mainitut kirjainyhdis-
telmät ovat syntyneet toisin, ne ovat
syntyneet vähemmistöjen keskuudessa.
Tervehdin ilolla kaikkia tekoja, joissa
rodullisiin, etnisiin, seksuaalisiin, suku-
puolisiin, uskonnollisiin tai kielellisiin
ja kulttuurisiin vähemmistöihin kuu-
luvat ihmiset nimeävät ja määrittelevät
itse itseään. Uudenlaisen ABC-kirjan
opiskelu ei voi olla koulutetulle valkoiselle
länsimaiselle heteroilylivalle yli-
voimaista.

Asioiden nimeäminen on vallan-
käyttöä. Sanoihin liittyy paljon valtaa.
Joissakin diktatuureissa valtaa horjutta-
via sanoja pyritään jopa kieltämään.

Jälkikoloniaalinen tutkimus, femi-
nistinen tutkimus ja identiteettiteoriat,
joihin tutkimukseni nojaa, hyödyntävät
paljon käsitteitä, joilla ilmiöitä määritel-
lään uudelleen.

Tutkimusta tehdessäni kävin ohjaajieni ja ystäväieni, niin valkoisten kuin ei-valkoistenkin, kanssa keskusteluju käsitteistä, joilla ihmisiä ja asioita nimeään. Yhtenä isona kysymysmerkkinä oli pitkään suhtautuminen n-sanaan, joka toistuu häiritsevän usein valitsemisani sitaateissa ja laulusanoituksissa. Kuinka siihen tulisi suhtautua? Tuleeko se siivota näkymättömiin? Korvata tähdillä tai peittää mustalla palkilla? Onko minulla oikeus tehdä niin? Onko sitaatti enää sitaatti, jos sen sisältö on muutettu?

Käydessäni Wienissä viime syksynä vierailin Belvederen taidemuseossa, jossa oli suuresti ihailemani Hannah Höchin kollaasien näyttely. Näyttelyssä oli 1920-luvun työ, jolla Höch kritisoi Saksan nousevan natsipuolueen rotuoppeja. Kuvassa oli lehdestä leikattu mustan naisen pää, jolle oli liimattu suhteetoman pieni valkoisen naisen suu. Teoksen nimi oli *Mischling*. Termillä tarkoitettiin Natsi-Saksassa valkoisen arjalaisen ja ei-valkoisen jälkeläistä, ja sen englanninno nimityksissä oli *Half-caste*, puoliverinen. Kyseessä oli sata vuotta vanha antirasistinen taideteos, joka vastusti natsien rotuoppeja. Museossa oli päädytty kiinnostavaan ratkaisuun: teoksen nimi oli nimikyltissä luettavissa, mutta sen yli oli vedetty viiva: *Mischling*, ~~Half-caste~~. Kuvan viereen liitettyssä selityksessä sanottiin: ”Alkuperäinen teos-

nimi ja sen käännös edustavat muiden määrittämiä rasistisia termejä, ja ne ovat siksi yliviivattuja.”

Se oli minusta kiinnostavaa, sillä olin itsekin harkinnut rasististen ilmausten yliviivaamista laulusitaateista, mutta luopunut ajatuksesta.

Rasistiseksi koetun sanan yliviivaaminen on merkittävä ele, mutta mitä sillä oikeasti halutaan sanoa? Pyyhkiikö sanan yli vedetty vaakaviiva pois sen triggeröivän vaikutuksen? Muuttaako se sanan neutraaliksi? Vai korostaako se sitä entisestään? Tuleeko yliviivauksessa käytännössä alleviivaus, joka korostaa sanoja? Nostaako se tässä tapauksessa vain museon valkoista profiilia: katsokaa, kuinka huomaavaisia me olemme? Jos ette tienneet, että tämä sana on loukkaava, niin nyt tiedätte!

Monien kokeilujen ja vaihtoehtojen jälkeen päädyin omassa tutkimuksessani siihen, että en muuta laulusitaattien sisältöjä. Niiden rasistiset, misogyyniset ja uskonnollisia arvoja ja vakaumusta kyseenalaistavat sanat on säilytetty alkuperäisissä asuissaan. Tarkoitukseni ei tietenkään ole ollut normalisoida rasistisia ilmaisuja millään tasolla, päinvastoin: tarkoitus on osoittaa, kuinka julkean rasistinen historiamme on ollut ja kuinka huomaamattomasti me valkoiset suomalaiset olemme sen hyväksyneet. Tylymmin ilmaistuna: halusin, et-

tä työni valkoiset lukijat joutuvat kohtaamaan samaa myötähäpeää ja pahaa oloa, jota itsekin olin kokenut.

Rasististen sanojen valtaosa on peräisin Euroopasta, valkoisten eurooppalaisten kirjoituksista. Valkoiset eurooppalaiset – miehet – ovat nimenneet ihmisrodut ja päättäneet niiden arvon ihmisyyden asteikolla. Valkoiset eurooppalaiset ovat jatkaneet ei-valkoisten sortoa ja ihmisarvon polkemista kulttuurisesti, juridisesti, tieteellisesti, taloudellisesti ja ennen kaikkea kielellisesti. Rasististen ilmausten myötä leviävä kielellinen sorto on yhdistänyt kaikkia yhteiskuntaluokkia, ja levinnyt eurooppalaisten suussa kaikkialle, minne valkoinen eurooppalainen ihminen on laajentanut asutuksiaan, erityisesti Yhdysvaltoihin ja Australiaan.

Suomalaisena valkoisena miehenä tiedän kuuluvani eurooppalaiseen valkoiseen enemmistöön, jonka historia on täynnä eriarvoistamista, syrjintää ja toiseuttamista. Omasta mielestäni seksuaali-identiteettini ei muuta tätä positiota miksikään, mutta se auttaa minua ymmärtämään ulkopuolisuutta, toiseutta ja epätasa-arvoa myös omakohtaisena elämäkokemuksena.

Se ei kuitenkaan ole syy, miksi olen halunnut tutkia rasismia ja toiseuttamista. Olen halunnut tutkia niitä, koska koen syyllisyyttä. Koen olevani osa sitä

koneistoa, joka on ylläpitänyt rasistisia käytäntöjä ikään kuin puolihuolimattomasti vitsaillen, olkapäitä kohautellen, toisalle katsoen. Olen halunnut tutkia, mistä asenteeni ovat saaneet polttoainetta, mikä kaikki niitä on arjessa huomauttanutni tukenut. Mistä kaikkialta rasistiset asenteet ovat tunkeutuneet arkeeni.

Vaikka tiesin, että populaarikulttuuri on täynnä toiseuttavia, rasistisia ja eksotisoivia esimerkkejä, en ollut tajunnut, kuinka perinpohjaista käyttövoimaa ne ovat olleet viihdeteollisuudelle. Viihde on toiminut salaa propagandana, jolla on pönkitetty valkoisen väestön yliveritaisuuden illuusiota. Oli aika panna likaiset laulut pyykkikoppaan ja aloittaa työt.

Voiko valkoinen mies tutkia rasismia?

Jälkikoloniaaliset teoriat, feministiset teoriat, identiteettiteoriat ja queer-tutkimukseen liitetyt teoriat ovat luonteeltaan poliittisesti kantaaottavia ja aktivistisia – tai jos eivät ole, niin ainakin minä olen niitä käyttänyt työkaluina antirasistiseen aktivismiin.

Koen, että me valkoiset olemme sotkeneet pyykin, ja meidän tehtävämme on se pestä.

Koen, että valkoisten on ymmärrettävä paremmin rakenteellisen rasismin mekanismit.

Koen, että valkoisten on nähtävä valkoisuus ja ymmärrettävä siihen liitetyt etuoikeudet.

Koen, että valkoisten on tutkittava enemmän valkoisuutta ja rasismia.

Koen, että valkoisten on tiedettävä enemmän rasismista.

Koen, että valkoisten on puhuttava enemmän rasismista.

Koen, että valkoisten on kuunneltava enemmän ja tarkemmin.

Teksti perustuu FT **Harto Hännisen** laktioon väitöskirjan tarkastustilaisuudessa Jyväskylän yliopistossa 14.2.2025. Suomenkielinen väitöskirja *Itämaila jossakin – Toiseus, rasismi ja eksotismi 1920–1960-luvun suomalaisissa Afrikkaan ja Orienttiin sijoittuvissa iskelmäanoituksissa* on saatavilla osoitteesta: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0518-8>.

Essee

Kalevala kuuluu kaikille – ja juuri siksi sitä pitää opettaa yläkoulussa

Jaana Lietzén

Helsingissä sijaitsevan Elias Lönnrot -patsaan päälle kaadettiin viime vuoden elokuussa punaista maalia. Patsaaseen oli kirjoitettu suuraakkosin ”kolonialisti”. Teko sai kysymään, mitä tekemistä Lönnrotilla, kansalliseepoksemme kokoajalla, on kolonialismin kanssa. *Kalevalahan on suomalaisen kulttuurin kivijalka ja Lönnrot tuon kivijalan muuraaja. Ilman Kalevalaa käsityksemme suomalaisesta kulttuurista olisi erilainen, sillä Kalevalan tietävät kaikki, vaikka harva on sen lukenut.*

Olen opettanut äidinkieltä ja kirjallisuutta yläkoulussa neljännesvuosisadan. Omat kouluaikaiset muistoni *Kalevalasta* ovat hatarat. En ymmärtänyt tekstistä kovinkaan paljoa, vaikka muuten luin kirjallisuutta. Tunneilla *Kalevalaa* luettiin ääneen, ja vieraille sanoille saattoi etsiä merkityksen kouluja varten lyhene-

tyn *Kalevalan* sanastosta. *Kalevala* muistui mieleeni, kun kiinnostuin *Kalevala Korun* tuotteista, joissa kulttuurit ovat vuorovaikutuksessa keskenään, inspiroivat toisiaan ja vaikuttavat toisistaan. Sellaisena haluan myös *Kalevalan* oppilailteni tarjota.

Kalevalan kouluopetuksella on pitkät perinteet; sitä on kouluissa luetettu vuodesta 1843 (Anttonen 1999a, 136). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014* (Opetushallitus 2014, 292) ohjeistaa, että äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineessa ”tutustutaan kulttuurin käsitteeseen ja sen eri ilmenemismuotoihin, kuten kansanperinteeseen”. *Kalevalaa* ei tässä opetussuunnitelmassa enää mainita nimeltä. *Kalevalaa* ei siis ole pakko opettaa, mutta ei sitä voi mielestäni sivuuttaakaan. Käsittelen tässä esseessäni muutamia sellaisia kulttuurisia tulokulmia *Kalevala*-opetukseen, joilla perustelen *Kalevalan* merkitystä opetuksessa.

Äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjasarjoissa *Kalevala* on edelleen itsestään selvänä mukana. Näin on laita esimerkiksi Otavan *Särmä*-, Sanoma Pron *Loisto*- ja *Kärki*- sekä Editan *Satakieli*-sarjan 9.-luokkalaissille tarkoitettussa osassa. Oppikirjojen valmiskokeissa muotoillaan varovaisuutta noudattaen ohjevastauskysymykseen, mistä *Kalevala* on kulttuuriimme tullut: onko *Kalevala* Lönnrotin kirjoittama, kokoama, luo-

ma vai kenties keksimä teos. Syytä tarkkuuteen todella on, sillä *Kalevala* on ollut vuosien saatossa näitä kaikkia.

Missä määrin käsityksemme suomalaiselle kulttuurille ominaisista asioista on peräisin *Kalevalasta* inspiroituneesta taiteesta? *Kalevalaa* on ympärillämme, ja *Kalevalasta* voi toki inspiroitua, vaikkei olisi sitä lukenutkaan, mutta mitä enemmän *Kalevala*-allusioita osaamme havaita ja tunnistaa, sitä laajempi on kosketuspintamme kulttuuriimme ja sitä kautta itseemme. Kulttuurin tuntemus lisää itseymmärrystämme ja rakentaa identiteettiämme. *Kalevalaa* pitää opettaa koulussa, jotta nuoret oppivat tunnistamaan kalevalaisuuden ympärillämme.

***Kalevala* on kansalliseepos**

Kalevalalla on kansalliseepoksen status, ja sen syntyyn oli 1800-luvulla suoras-taan poliittinen tilaus. *Kalevalan* ideologinen tausta on 1700-luvun fennofiliassa, 1800-luvun fennomaniassa ja kansallisromantiikan aatevirtauksessa. Siinä missä fennofilit tyytyivät olemaan tieteellisen kiinnostuneita suomen kielestä, fennomaniitit vaativat suomelle virallista asemaa sivistyskielenä ja halusivat nostaa sen kansalliskieleksi. Kansanrunous sai ajan eurooppalaiseen henkeen sopivasti olla todiste siitä, että suomenkielisellä rahvaalla on oma vaalimi-

sen arvoinen suomenkielinen kulttuurinsa. (Ks. Anttonen 2008, 208–223.)

Kalevalamitta on syntynyt myöhäiskantasuomen aikana, yli 2500 vuotta sitten. Sen normit ovat samankaltaiset suomalaisilla, karjalaisilla, inkeriläisillä, vatalaisilla ja virolaisilla. (Kuusi 1999a, 81.) Kansanrunoutta keräsi Lönnrotin ohella lukuisa joukko muitakin henkilöitä: kalevalamittaista runoutta on julkaistu Suomen kansan vanhat runot -nimellä (1908–1948, 1997) peräti 34 nidettä. Vaikka kalevalaista runoutta on kerätty talteen sen parhaiten säilyttäneiltä alueilta, kuten Vienan Karjalasta, se on ollut yhtä lailla varsinaissuomalaista kulttuuriperintöämme. Tästä varsinaissuomalaisuudesta todistavat muun muassa lukuisat kalevalaiset paikannimet (Anttonen 1999c, 282–284).

Talteen kerätyistä runoista Lönnrot yhdisteli ja toimitti Kalevalan. Hänen luomustaan on Kalevalan juoni, ja saadakseen juonesta yhtenäisen hän yhdisti eri runoja. Eepoksen perusjännite, Pohjolan ja Kalevalan heimojen vastakainasettelu, on hänen sommittelemansa. Lönnrot keksi Kalevalan henkilöistä esimerkiksi Ainon (ks. Piilola 2017, 61), ja Lemminkäinen on kooste useasta eri henkilöstä. (Anttonen 1999d, 72–74; Kuusi 1999b, 98–106.) Lönnrot ”kansallisti” runojen sisältöä monin tavoin, standardoi runokieltä kuulostamaan

enemmän suomelta ja poisti kristillisiä ja liian moderneja elementtejä korostaakseen muinaista aikaa. Mitään yhtenäistä kadonnutta mutta sittemmin löytynyttä eeposta ei kansan parissa ole ollut. (Anttonen 1999b, 310–316.)

Kalevala ja kouluopetus

Omana kouluajanani 1970- ja 1980-luvuilla luettiin lyhennettyä *Kalevalaa*, mutta tapahtumia tai henkilöitä ei juuri taustoitettu. *Kalevalan* lukeminen oli itseisarvoista, koska kyseessä oli kansalliseepos. *Kalevalan* rikkaaseen myyttiseen maailmaan tutustuin vasta Paavo Haavikon käsikirjoittaman ja Kalle Holmbergin ohjaaman neliosaisen *Rauta-ai-ka-tv-elokuvan* (1982) myötä. Opiskeluajanani *Kalevala* kuului tentittäviin teoksiin. Lukemisesta jäi erityisesti mieleen, etten tekisi sitä kovin pian uudestaan.

Omassa opetuksessani aloitamma *Kalevalan* käsittelyn palauttamalla mieliin kansallisromantiikan ajan aatteet, kansalliset poliittiset pyrkimykset ja *Kalevalan* nationalismiin pohjaavan syntyilmapiirin. Katsomme kuvia *Kalevalasta* inspiroituneista maalauksista ja keräämme *Kalevalan* innoittamia ihmisten ja yritysten nimiä. Olen näyttänyt oppilaille valittuja paloja *Rauta-ai-ka-elokuvasta*. Väinön ja Joukahaisen

yhteenotto sepän pihamaalla toimii hyvin suohon laulamisen tulkinnan avaajana. Sen katsottuamme olen esitellyt verbin *tietää* etymologisen kehityksen tien tuntemisesta tiedon abstraktiin hallintaan. Sankarikaan ei ole suuri taistelija, vaan laulaja, runoilija; muinaisruotsin *sangare* (Kuusi 1999b, 125), joka tuntee tien tuntemisen arvoisiin aikoihin, paikkoihin ja asioihin.

Elli-Mari Ahola (2023, 13) on tutkinut väitöskirjassaan 2000-luvun romaaniin muotoon kirjoitettuja suomenkielisiä *Kalevala*-muunnelmia. *Kalevala*-muunnelma on teos, joka toisintaa *Kalevalan* tapahtumia, henkilöitä tai tarjoaa maailmansa *Kalevalan* tapahtumapaikaksi. Aholan mukaan *Kalevala*-muunnelmat ovat etenkin 2000-luvun ilmiö. Kouluopetuksessa on havaittu, että *Kalevalan* tapahtumia tunnustetaan parhaiten juuri muunnelmien kautta. (Mt., 21.)

Omat yhdeksäsluokkalaiseni lukevat *Kalevalan* jossain muodossa. Tarjolla on Kirsti Mäkisen kertoma *Suomen lasten Kalevala* (2002), Pertti Rajalan selkokielelle mukauttama *Kalevala* (2006), oppilaiden suosikki, Mauri Kunnaksen kuvittama ja kertoma *Koirien Kalevala* (1992), sekä Don Rosan piirtämä ja kertoma *Sammon salaisuus* (2000). *Kalevala*-muunnelmista olen tarjonnut oppilaitteni luettavaksi Johanna Sinisalon

epämääräiseen utuaikaan sijoittuvaa *Sankarit*-romaanin (2003) ja Juha Ruusuvooren *Lemminkäisen laulua* (1999), jonka tapahtumat sijoittuvat seikkailun-täyteiseen viikinkiaikaan ja sankari on kiinnostunut kirjaimista ja tarinoista. Lukuaikaa on kaksi viikkoa. Tuona aikana tunneilla käydään läpi *Kalevalan* taustaa, juonta ja hieman myös henkilöhaamoja. Oppilaat lukevat (tai ovat lukeviinaan) kukin itse valitsemansa version tai muunnelman *Kalevalasta*. Tunneilla luetaan oppikirjasta juonitiivistelmä ja valmistellaan ryhmissä opetustuokio, dramatisointi tai video siitä, mitä Väinämöinen, Ilmarinen, Lemminkäinen tai Louhi tekee *Kalevalassa*, kuka kosii ketäkin, tai kerrotaan sammon tarina.

Intertekstuaalisuus on nuorille tuttua musiikista, elokuvista ja pelimaailmasta. Melko monet oppilaistani tietävät, että J. R. R. Tolkien käytti *Kalevalaa* inspiraation lähteenä etenkin *Taru sormusten herrasta* -trilogiassaan (*The Lord of the Rings*, 1954–1955). Peter Jacksonin ohjaama *The Lord of the Rings* -fantasia-elokuvatrilogia (2001–2003) toi Tolkienin teoksen kirjoja lukemattomankin yleisön tietoisuuteen. Useat oppilaistani ovat nähneet koko trilogian tai osia siitä, ja useat osaavat etsiä elokuvista *Kalevala*-vaikutteita. Tässä on hyvä paikka kertoa oppilaille kulttuurin ja taiteen ylirajaisuudesta.

Kalevalassa maailma syntyy munasta, ja tutustumme tunneilla myös eri kulttuurien maailmansyntymyytteihin. *Kalevalan* lopussa Väinämöinen lähtee maan ja taivaan väliin, mutta kuten Tove Janssonin Mörkö tai kristinuskon Jeesus, Väinämöinen antaa ymmärtää palaavansa vielä. Mörön tietävät kaikki oppilaat, Jeesuksenkin useimmat, joten saatamme pohtia myyttisen paluun metaforista luonnetta kirjallisuudessa.

Kalevala on myös eettisten keskustelunaiheiden runsaudensarvi: Aino tekee itsemurhan, Marjatta tulee puolukasta raskaaksi, Lemminkäinen ryöstää Kyllikin, kuolee ja herätetään henkiin, ja mahtinainen Louhi käy kauppa tyttärillään. Kulttuurisensitiivinen opettaja voi parhaimmillaan saada erilaisista kulttuurisista taustoista tulevat oppilaat pohtimaan näitä asioita yhdessä ja ehkä löytämään jotain merkityksellistä elämästä ja omasta ajattelustaan ja toisten tavasta käsitellä samoja asioita.

Kenen Kalevala?

Lönnrotin patsaan päälle maalia kaataneeksi ryhmäksi ilmoittautui karjalaisista aktivisteista koostuva Ruškiemus-tukollektiivi, joka kertoi haluavansa teollaan tuoda esille Suomen roolin *Kalevalan* kulttuurisessa omimisessa ja karjalaisuuden sivuuttamisessa (Mäntylä,

2024). Kollektiivin blogisivuilla kerrotaan *Kalevalan* omimisen Suomen kansalliseepokseksi olleen kuolinisku karjalaiselle runonlauluperinteelle ja kansalliselle identiteetille (Ruskiemus-tukollektiivi 2025). Kulttuurisesta omimisesta kannattaa puhua yläkouluilaisten kanssa (ks. esim. Haapoja-Mäkelä 2019). Maailmaa älypuhelimissaan kuljettavat nuoret kyllä tietävät, miksi esimerkiksi corn row -letitystä tai saamelaispukuun pukeutumisesta kannattaa harkita tarkkaan, ellei kyseessä ole asianomaisen omaan kulttuuriin kuuluva kampa tai puku.

Suomalaisten omistusoikeutta *Kalevalan* runoihin on kyseenalaistettu jo 1800-luvulla. Pertti Anttonen kirjoittaa *Kalevala-lippaan* uudistetun laitoksen johdannossa (1999a,12), että *Kalevala* on aineksiensa perusteella myös karjalainen tai karjalais-suomalainen teos, mutta suomalainen eepos, ”koska se on Suomessa eepokseksi tehty”. *Vanhan Kalevalan* runoista noin puolet on peräisin Vienan Karjalasta ja puolet Pohjanmaalta, Suomen Karjalasta ja Savosta. Ne ovat olleet kieliasultaan karjalapainotteisia, ja niiden kuvaama kulttuuri on karjalaista vähintään yhtä paljon kuin suomalaista. Lönnrot on standardoinut runokieltä suomalaisemmaksi, sillä hänen tavoitteensa oli vakiinnuttaa ja vahvistaa suomen kieltä sekä suomalaista kirjallisuutta ja kulttuuria *Kaleva-*

lan avulla. Koska karjalan kieltä ei myöskään vielä ollut olemassa omana (virallisena) kielenään *Kalevalan* syntymän aikoina, karjalan kieli ja karjalainen kulttuuri tulivat sulautetuiksi osaksi suomalaista kulttuuriperintöä. (Tarkka, Haapoja-Mäkelä & Stepanova 2019, 7–24.) Se, että karjalaiset debatoivat omistusoikeudesta *Kalevalaan*, on *Kalevalan* säilymisen kannalta pelkästään hyvä asia.

Kalevala on Lönnrotin pitkän ja suunnitelmallisen työskentelyn lopputulos, kaunokirjallinen taideteos. Lönnrotilla itsellään oli selvä käsitys merkityksestään *Kalevalan* luojana: *Kalevala* ei ole kansanrunoutta vaan tehty kansanrunoudesta ja tekijänä on Lönnrot (Anttonen 1999d, 75). Olisiko *Kalevalan* kaltaista eeposta, jos Lönnrot ei olisi sitä tehnyt? Runot ovat syntyneet moniaalla ja saaneet inspiraatiota ja vaikutteita naapurikansojen kulttuureista, jotka taas kantoivat vaikutteita muiden kansojen kulttuureista. Epäilemättä meidän tulisi painottaa entistä enemmän karjalaisten yhtäläistä omistajuutta kalevalaiseen runouteen, ja koulu on oikea paikka ottaa asia esille.

Kulttuuri ei tyhjene siitä, että siitä otetaan vaikutteita, kuten ei kielikään köyhdy siitä, että muut kielet lainaavat sen sanoja. Suomen kielessä on vain noin kolmesataa kantaauraliin tai suo-

malais-ugrilaiseen kantakieleen varmasti palautuvaa jakamatonta perusanaa. Kaikki muut jakamattomat perus sanat ovat lainaa muista kielistä. (Häkkinen 1982, 8.) Jaan Janne Saarikiven (2019) huolen siitä, että suomenkieliset suhtautuvat suomen saavutettuun kansalliskielen asemaan kevyemmin kuin muitten Pohjoismaitten asukkaat omiin kansalliskieliinsä. Se tekee suomen kielestä haavoittuvaisemman kuin muista samankokoisista kielistä. Suomen nostamiseksi kansalliskielen asemaan on tehty tosissaan työtä, joskus kyseenalaistaakin.

Kokonaisen tieteenalan, folkloristikan, syntymä on liittynyt vahvasti kansalliseen projektiin. Suomi valtiona ja suomi kansalliskielenä on tulosta tuosta kansallisesta projektista. *Kalevalaa* ei kannata karttaa sen nationalistisen syntyaustan vuoksi vaan antaa sille mahdollisuus yhdistää kulttuureja ja ihmisiä.

Lopuksi

Kalevalan arvo on ensisijaisesti symbolinen, sillä sitä ei liiemmästi lueta (Anttonen 1999a, 309). Toisaalta *Kalevalaa* ei juuri luettu sen ilmestymisaikoihinkaan. Tärkeää kuitenkin oli, että se oli olemassa, sillä se rakensi sittemmin suomalaiseksi kutsuttua kulttuuria. *Kalevala* on aikojen saatossa toiminut in-

noittajana taiteessa niin Suomessa kuin Suomen ulkopuolella. *Kalevalan* vaikutus näkyy nykyisin varsinkin fantasia-kirjallisuudessa, ja sen arkkityyppejä hahmoja käytetään erilaisissa teksteissä (Leppälahti 2022, 4). *Kalevalan* avulla voi pohtia ihmisyyttä, sankaruutta, elämää ja kuolemaa, mennyttä ja tulevaa. Jo pelkästään *Kalevalan* symboliarvo riittää syyksi *Kalevalan* kouluopetukseen.

Kulttuuriset tuotteet eivät voi eivätkä saa välttyä uudelleenarvioinneilta. Jokaisen ajan pitää voida tarkastella, arvioida ja kyseenalaistaa kansakunnan kaapinpäällystuotteita omista tulokulmistaan. *Kalevala* ansaitsee tuon tarkastelun, enkä tiedä tarkastelulle parempaa paikkaa kuin koulu. Mielestäni *Kalevalan* pitäisi yläkoulussa olla pakollista luettavaa joko mukautuksena tai muunnelluna. Siitä tulisi olla saatavilla myös pedagogisesti kommentoitu, uutta *Kalevala*-tutkimusta esittelevä suorasanaisten lyhennelmä kouluopetusta varten. Ylipäätään olisi toivottavaa, että tutkimus ja kouluopetus keskustelisivat enemmän keskenään.

Koska nykyisin näyttävät keskustelunavaukset tapahtuvat merkitsemällä kohde maalilla, ehdotan, että jokin taho ottaa tehtäväkseen kaataa *Kalevalan* päälle punaista maalia ja mielellään mahdollisimman pian. Ei riitä, että hoemme, miten merkittävä teos *Kaleva-*

la kulttuurisesti on. Meidän pitäisi myös tuntea ja kyllä – mielellään jopa lukea se.

LÄHTEET

Ahola, Elli-Mari (2023) *Uudeksi kerrotut Kalevalan maailmat. Kerronta ja maailmat sisäistekijän viestinnän keinoina 2000-luvun Kalevala-muunnelmissa*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 776. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2843-6>

Anttonen, Pertti (1999a) Johdanto. Teoksessa Pertti Anttonen & Matti Kuusi: *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 740. Helsinki: SKS.

Anttonen, Pertti (1999b) Kalevala ja suomalaisuus. Teoksessa Pertti Anttonen & Matti Kuusi: *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 740. Helsinki: SKS.

Anttonen, Pertti (1999c) Kalevala-nimistö. Teoksessa Pertti Anttonen & Matti Kuusi: *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 740. Helsinki: SKS.

Anttonen, Pertti (1999d) Suomalaisen eepoksen synty. Teoksessa Pertti Anttonen & Matti Kuusi: *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 740. Helsinki: SKS.

Anttonen, Pertti (2008) Kalevala ja kansalliseepoksen politiikka. Teoksessa U. Piela, S. Knuuttila & P. Laaksonen (toim.) *Kalevalan kulttuurihistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede. Helsinki: SKS. 208–223.

Haapoja-Mäkelä, Heidi (2019) Kulttuurinen omiminen, mitä ihmettä? Mitä tämä julkisiin keskusteluihin nousssut ilmiö on ja liittyykö se karjalaisiin? *Karjalan Heimo* 7–8/2019. <https://>

sampo.karjalansivistysseura.fi/sites/default/files/KH-2019-7-8.pdf

Häkkinen, Kaisa (1982) Suomen kielen sanaston suomalais-ugrilaiset juuret. *Sananjalka* 24(1): 7–23. <https://doi.org/10.30673/sja.86452>

Kalevala (1943) Koonnut Elias Lönnrot. Kuvittanut Akseli Gallen-Kallela. Helsinki: WSOY.

Kunnas, Mauri & Kunnas, Tarja (1992) *Koirien Kalevala*. Helsinki: Otava.

Kuusi, Matti (1999a) Kalevalan ja kansanrunouden suhde. Teoksessa Pertti Anttonen & Matti Kuusi: *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 740. Helsinki: SKS.

Kuusi, Matti (1999b) Kalevalan tematiikka. Teoksessa Pertti Anttonen & Matti Kuusi: *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 740. Helsinki: SKS.

Leppälahti, Merja (2022) *Kalevalan kirjallista nykykäyttöä*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja B 593. Turku: Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9020-7>

Mäkinen, Kirsti (2002) *Suomen lasten Kalevala*. Helsinki: Otava.

Mäntylä, Eveliina (2024) Elias Lönnrotin patsaan töhri karjalaisten aktivistien kollektiivi. *Helsingin Sanomat*. 15.8.2024. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000010631494.html>

Opetushallitus (2014) *Perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteet 2014*. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Piilola, Tiina (2017) *Kalevalan naiset ja tiedon yöpuoli*. Lönnrotin jalanjäljissä kohti Kalevalan

naisten tarinoita. Jyväskylä Studies in Humanities 312. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7056-7>

Rajala, Pertti (2006) *Kalevala*. Mukautus. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Rosa, Don (2000) *Sammon salaisuus ja muita Don Rosan parhaita*. Helsinki: Helsinki Media / Sarjakuvat.

Ruskiemustu-kollektiivi (2025) Etusivu. <https://ruskiemustu.noblogs.org/>. (Tarkistettu kesäkuussa 2025)

Ruusuvuori, Juha (1999) *Lemminkäisen laulu*. Helsinki: WSOY.

Saarikivi, Janne (2019) Janne Saarikiven kolumni: Suomen kieli on edelleen vahva kieli, mutta suomalaiset itse tyrkyttävät tilalle englantia. *Yle*. 22.1.2019. <https://yle.fi/a/3-10605195> (Tarkistettu toukokuussa 2025)

Sinisalo, Johanna (2003) *Sankarit*. Helsinki: Tammi.

Tarkka, Lotte, Haapoja-Mäkelä, Heidi & Stepanova, Eila (2019) Kalevalaisuus, kieli-ideologiat ja suomalaisuuden myytit. Teoksessa U. Piela, P. Hakamies & P. Hako (toim.) *Eurooppa, Suomi, Kalevala: Mikä mahdollisti Kalevalan?* Kalevalaseuran vuosikirja 98. Helsinki: SKS.

Jaana Lietzén, FM, VTK, KK, äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori, erityisopettaja, Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen tutkimusohjelman opiskelija

Essee

Itämaiset ovat ainoita, jotka osaavat elää!

Mielihyvä ja orientalmi
romantiikan ajan
hasiskirjallisuudessa

Aila Mustamo

Nykyään kannabis on poliittinen kiistakapula, jonka laittomuutta tai laillistamista perustellaan hyöty- ja haittanäkökulmilla. Julkisessa keskustelussa kannabistuotteet ovat joko ongelma tai mahdollinen lääke. Toisenlainen näkökulma aiheeseen avautuu romantiikan ajan itämaiden lumoa tiheässä hasiskirjallisuudessa. Voisiko hasiskirjallisuus auttaa haastamaan hyötypuhetta laajemminkin?

Upseeri, filosofi ja *Teräsmyrskyssä*-kirjastaan kuuluisaksi tullut sotakirjailija Ernst Jünger joutui sellaisen kuolemankauhun valtaan, ettei hän ollut kokenut vastaavaa edes maailmansodassa taistelllessaan. Hän oli junamatkalla äitinsä kansa ja ajatellut viettää iltaa hotellihuoneessa nauttien kannabisuutetta ja lukien *Tuhannen ja yhden yön tarinoiden* saksankielistä laitosta. Tietämättömänä aineen voi-

makkuudesta hän nautti sitä liikaa. Kauhun yltyessä kuuluisa sotasankari teki kuten kaikki pulaan joutuneet: herätti äitinsä, joka sai paikalle noudetun lääkärin avustuksella nuorukaisen rauhoittumaan. (Weidermann 1978.)

Jüngerin nuoruudessa kannabistuotteita sai ostaa vapaasti apteekkeista ja niitä käytettiin sekä lääkkeenä että päihteenä. Hampua on viljelty tuhansia vuosia kuitukasvina mutta myös sen lääkinnällisten ja tajuntaan vaikuttavien ominaisuuksien vuoksi. Hampun kukinnosta valmistettu hasis innoitti keskiajan arabirunoilijoita kirjoittamaan sekä ylistys- että pilkkarunoja. 1800-luvulla hasiksen käyttö levisi Eurooppaan, ja siitä innostuivat dekadentit romanttikorunoilijat. (Boon 2002, 123–144; Hämeen-Anttila 2013, 16–51, 108–47.) Sata vuotta siten kannabiksen käyttö ei ollut rikollista, mutta ei kulttuurin valtavirtakaan. Sillä oli oma paikkansa eurooppalaisessa kulttuurissa, erilainen kuin nykyään.

Kulttuurintutkijana huomioni kiinnittyy Jüngerin valitsemaan kirjaan: *Tuhannen ja yhden yön tarinoihin*. Mikä sai nuoren miehen valitsemaan juuri tämän itämaiden mystiikkaa huokuvan teoksen? Tässä esseessä luen kertomusta nuoren Jüngerin kannabiskokeilusta osana kirjallista genreä, jota kutsun romantiikan ajan hasiskirjallisuudeksi. Itämaisia fantasioita viljelevä hasiskirjallisuus on

osa kolonialismin perintöä. Se on kuvaus pienen ihmisryhmän fantasioista, jotka luultavasti jo tuolloin erosivat merkittävästi kansan enemmistön päihdekokemuksista, kuten työväenluokan oopiuminikäytöstä.

Törmäsin hasiskirjallisuuteen ensimmäisen kerran yläasteikäisenä, kun luin *Monte-Criston kreiviä*, Alexandre Dumas'n klassista seikkailukirjaa. Eräissä kohtauksessa (Dumas 1911/2013, 289–297; ks. myös Jay 2023, 189–190) nuori Franz D'Epinau päätyy ”merenkulkija Sindbadiksi” esittäytyvän, tunisialaiseen pukuun verhoutuneen Monte-Criston kreivin päivällisvieraaksi. Päivällinen tarjotaan ylellisesti itämaiseen tapaan koristellussa luolassa. Ovathan itämaiset Sindbadin mukaan ainoita, jotka osaavat elää. Jälkiruoaksi Sindbad tarjoilee pienestä rasiasta vihreää tahnaa, jota hän väittää ambrosiaksi, jumalten ruoaksi, ja jonka avulla hän kertoo salaperäisen Vuoren Vanhuksen houkutelleen nuoria miehiä hirmutekoihin. Sindbadin mukaan aine paljastaisi ahneelle maailman aarteet ja runoilijalle ikuisuuden ja nostaisi maallista valtaa himoitsevan valtaistuimelle. Nyt Aladdiniksi itseään kutsuva Franz tarttuu tarjoukseen. Pian hän vaipuu unenkaltaiseen tilaan, joka huipentuu eroottisävyiseen kohtaukseen eloon heränneiden patsaiden kanssa:

Alkoi rajaton nautinto, loppumaton rakkaus, jommoista profeetta lupaa valituilleen. Kivihuulet tulivat eläviksi, ja Franzista, joka ensi kertaa oli hašišin vaikutuksen alaisena, oli tämä rakkaus melkein tuskaa, tämä nautinto melkein kidutusta, ja hän tunsi näiden patsaiden huulten painuvan huulilleen pehmeinä ja kylminä kuin käärmeen renkaat. Mutta mitä enemmän hänen kätensä koettivat työntää luotaan tämän kummallisen rakkauden, sitä enemmän hänen aistimensa nauttivat oudosta unelmasta. Uupumuksen polttamana, nautinnon väsyttämänä hän lopulta antautui marmoristen rakastettujensa suudelmiin ja vai-pui kokonaan satumaisen unelmansa valtaan. (Dumas 1911/2013, 297.)

Tämä oli ensimmäinen kerta, kun huomasin huumausaineita käsiteltävän jonakin muuna kuin ongelmana. Olin järkyttynyt. Tarinalla ei tuntunut olevan juurikaan yhteistä koulun huumevalistuksen kanssa. Hasiksen aikaan saamat aisti-ilot eivät johtaneet riippuvuuteen eikä kurjuuteen. Franz herää ensimmäisen hasiskokemuksensa jälkeen ihmeelliseen rauhaan: ”Miettimättä, mitään ajattelematta Franz nautti siitä taivaallisesta suloudesta, joka luonnosta uhkuu silloin, kun ihminen herää kummallisesta unesta.” (Dumas 1911/2013, 298.)

Jälkikäteen ajatellen henkilöiden peitenimiä myöten Tuhannen ja yhden yön tarinoihin viittaavat hasiskohtauk-

set olivat ylipäätään juonen kannalta aika turhia. Ehkä kirjailija halusi vain käyttää tilaisuuden hyväkseen kertoakseen hasiksen iloista.

Assassiini jumittuu portaikkoon

Kolonialismin myötä itämaat alettiin esittää eurooppalaisessa taiteessa jännittävänä toiseutena, mikä lisäsi mielenkiintoa itämaisina pidettyjä nautintoaineita kohtaan. Amerikanpalestiinalainen kulttuurikriitikko Edward Said (2011) kutsuu orientalismiksi kolonialistiseen hallintaan kytkeytyvää oppijärjestelmää, jossa itämaat nähdään perustavalla tavalla erilaisina kuin länsimaat.

Edesmenneen professori Jaakko Hämeen-Anttilan (2015) mukaan romantiikan taiteilijoiden ajattelussa arabimaiden kuviteltiin edustavan kaikkia kuviteltavissa olevia aistinautintoja. Myös hasiksen ajateltiin tuolloin olevan ennen kaikkea aistinautinto, eksoottinen seikkailu. Hasiksesta kirjoittivat Alexandre Dumas’n lisäksi monet tunnetut kirjailijat, kuten Charles Baudelaire ja Théophile Gautier. Jüngerin huumesekkailuja käsittelevästä *Annäherungen*-teoksesta käy ilmi, että hän tunsi *Tuhannen ja yhden yön tarinoiden* hasistarinoiden lisäksi Baudelairin hasista käsittelevää tuotantoa (Jünger 1978, 274–277).

Huumehistorioitsija Mike Jay kirjoittaa, että *Tuhannen ja yhden yön tarinat* oli se teos, joka esitteli itämaisen eksoottiset hasiksensyöjät 1800-luvun lukevalle yleisölle ja innoitti koko joukon kirjallisuutta, jossa hasiskokemukset kehystettiin itämaisilla myyteillä, kuten assassiineja johtavan Vuoren Vanhuksen legendalla. (Jay 2023, 167–200; ks. myös Partidge 2018, 95–124.)

Assassiineista eli hasiksen syöjistä kertoo myös oma suosikkini hasiskirjallisuuden joukossa, Théodore Gautierin novelli *Le Club des Hachichins* (1846). Tarinan alussa nuori mies saapuu hasiksensyöjien tapaamiseen syrjäiseen taloon. Hänelle annetaan lusikallinen hasista luvaten sen tarjoavan hänelle paratiisin ilot.

Alkuun kokemus onkin miellyttävä. Jossain vaiheessa kuitenkin alkaa ahdistaa. Nuorukainen epäilee seuralaistensa muuttuneen noidiksi ja haluaa paeta paikalta. Liikkuminen on kuitenkin muuttunut tavattoman raskaaksi. Loputtomalta tuntuvan ajan kuluttua nuorukainen pääsee rakennuksen ovelle, missä juuresvartalainen olento *Daucus-Carota*¹ pilkkaa hänen tällä vauhdilla kuolevan ennen kotiin pääsemistä. Poloinen hasiksensyöjä kääntyy takaisin, jumittaa taas loputtomasti portaikossa toivoen, että kokemus loppuisi pian. Kun hän pääsee takaisin toisten luo, nämä

ovat ryhtyneet viettämään ajan hautajaisia, sillä aika on kuollut. Lopulta aineen vaikutus kuitenkin lakkaa ja nuorukainen pakenee paikalta. (Gautier 2019.)

Kannabistuotteet saattavat vaikuttaa käyttäjän kehokokemukseen ja ajantajuun, joten Gautierin novellia voi lukea kuvauksena hasiksen todellisista vaikutuksista. Luen sitä kuitenkin ennen kaikkea oman genrensä, orientalistisen hasiskirjallisuuden, parodiana. Kuten myöhemmin nuorella Ernst Jüngerillä, kertomuksen päähenkilöllä on suuria odotuksia hasiksen tarjoamista aisti-iloista ja itämaisista näyistä. Lopputuloksena on kuitenkin surkuhupaisa farssi portaikossa jumitteluineen ja pilkallisine harhanäkyineen.

Riippuvuutta ja painajaisia

Vaikka sekä arabirunoudessa että romantiikan ajan hasiskirjallisuudessa hasiksen käyttö aiheuttaa myös odottamatomia seurauksia, sitä ei yleensä pidetä huumeongelmana. Lukemistani teoksista amerikkalaisen kirjailijan Fitz Hugh Ludlow'n (2008) teos *Hashiksenkäyttäjää*² eroaa sävyltään muista. Siinä kirjailija kuvaa luisumistaan hasisriippuvuuteen ja painajaisnäkyihin.

Kuten nuori Ernst Jünger, Ludlow saa ensimmäisen kannabisannok-

sensa apteekista. Hän päätyy aineen säännölliseksi käyttäjäksi. Ensimmäiset kokemukset tuottavat suunnatonta nautintoa. Ludlow matkaa hallusinaatioissaan ihanien itämaan maisemien halki. Hän kokee osaavansa lentää ja harmistuu, kun selvinpäin olevalla ystävällä ei lentämisen kykyä ole. Ihanien näkyjen hinta on kuitenkin riippuvuus. Ludlow kokee maailman olevan tylsä ja harmaa ilman hasiksen vaikutusta. Seuraa tuskallinen vieroittautuminen.

Hashiksenkäyttäjän ilmeinen esikuva on romanttisen huumeikirjallisuuden klassikko, brittikirjailija Thomas De Quinceyn teos *Englantilaisen oopiumikäyttäjän tunnustukset* (*Confessions of an English Opium-Eater*, 1821), jossa De Quincey kuvaa lennokkaasti ja oppineesti kokemuksiaan toisesta aikakauden muotihuumeesta, oopiumista. Aluksi oopiumi aiheuttaa hurmioituneita, vähemmän yllättäen itämaisväritteisiä harhanäkyjä ja filosofisia oivalluksia, sitten riippuvuuden ja painajaisia.

De Quinceyn ja Ludlowin kirjat toistavat varsin pietististä ajatusta nautinnon seurauksista: hetkellistä mielihyvää kannattaa kavahtaa, koska sen hinta on kärsimys. Kuitenkin juuri Ludlow'n painajaisnäyt lisäsivät lukijoiden mielenkiintoa kannabista kohtaan ja vaikuttivat muun muassa kauhukirjailija H.P. Lovecraftin tuotantoon (Boon 2002, 146).

Riskit ja hyödyt terapiayhteiskunnassa

Ensimmäistä kannabiskokemustaan säikähtänyt Ernst Jünger suhtautuu myöhemmin *Annäherungen*-teoksessaan hasikseen varsin kriittisesti, mikä saattoi jo heijastaa enemmän kirjoittamisajankohdan asenteita kuin esipuheessa kuvattuja eksoottisia fantasioita. Jünger yhdistää tekstissään hasiksenkäytön länsimaissa muun muassa rikollisuuteen. (Jünger 1978, 275.) 1900-luvulla vainoharhainen suhtautuminen kannabikseen korvasi vähitellen eksoottiset hasisfantasiat kirjallisuudessa. Itämaisilla myyteillä assasiineista jopa perusteltiin kannabiksen kieltolakia. (Boon 2002, 154–159.)

Kuten sosiaalityön tutkija Eve Orhanli toteaa kannabiksen käyttäjiä käsittelevässä väitöskirjassaan, nykyistä julkista keskustelua huumeiden käytöstä hallitsee huoli- ja ongelmakeskeinen ammattilaisdiskurssi, jolle tavallisten käyttäjien kokemukset ovat näkyvämpiä (Orhanli 2024, 14–15). Huumeiden käyttöä tutkineiden antropologien Neil Carrierin ja Lisa L. Gezonin (2024, 171–172) mukaan sama kritiikki pätee myös humanina pidettyyn haittojen vähentämispolitiikkaan: kun kieltäydytään keskustelemasta mielihyväs-
tä, menetetään mahdollisuuksia kohdata huumeiden käyttäjiä sellaisilla tavoil-

la, jotka resonoisivat heidän kokemuk-
sensa kanssa.

Jopa kannabiksen puolustajat, jotka pyrkivät osoittamaan kannabiksen kiel-
tolain mielettömyyden, keskittyvät kan-
nabiksen lääketieteellisiin haittoihin ja
hyötyihin. He korostavat, että kannabis-
ta voidaan käyttää monenlaisten sairauk-
sien ja vaivojen, esimerkiksi epilepsian,
ms-taudin, kroonisen kivun tai trauma-
maoireiden, hoitoon. (Esim. Nutt 2021,
Grinspoon 2023.) Sosiologi Aleksi Hup-
li kertoo huumausaineiden hyötykäyttöä
käsittelevässä kirjassaan etnografisen ai-
neiston pohjalta, että kannabista käyte-
tään kognitiivisten prosessien tehosta-
miseen, kuten uusien ideoiden tuotta-
miseen, minkä lisäksi jotkut käyttäjät
kokevat saavansa siitä apua masennuk-
seen ja ADHD-oireisiin. Hupli muistut-
taa, ettei kannabiksen käyttö ole ongel-
matonta etenkin nuorille, joskin haitta-
vaikutuksia on vaikea arvioida irrallaan
huumausainestatuksesta. (Hup-
li 2024, 100–105.)

Kannabiksen terapeuttisten hyöty-
jen korostaminen on vastapuhetta huu-
meiden vaaroihin keskittyneelle valis-
tukselle, mutta sen voi nähdä myös osana
niin sanotun terapeuttisen vallan leviä-
mistä yhteiskunnallisiin keskusteluihin
(ks. Brunila ym. 2021). Yksilön tehtävä
on jatkuvasti tehostaa itseään, ja muilla
asioilla, kuten mielihyvällä ja seikkailul-

la, on arvoa vain siinä tapauksessa, että
niiden voidaan todistaa edistävän tuot-
tavan yksilön hyvinvointia.

Mielihyvän tutkimuksen radikaalius

Huumeista kerrotaan aina jossain kult-
tuurisessa kontekstissa. Jos ei ymmär-
rä kontekstia, on yhtä hukassa kuin mi-
nä yläasteikäisenä *Monte-Criston kreiviä*
lukiessani. Kulttuurinen konteksti vai-
kuttaa kokemuksiin, mutta myös odot-
tamattomia asioita tapahtuu, kuten nuo-
relle Ernst Jüngerille tai Gautierin novel-
lin päähenkilölle.

Mietin näitä tarinoita lukiessani,
mikä on se kulttuurinen konteksti, jos-
sa kannabiskokemukset nykyään tapah-
tuvat. Epäilen, että varsin harva kan-
nabiksen käyttäjä enää yhdistää aineen
ensisijaisesti *Tuhannen ja yhden yön ta-
rinoihin* tai muuhun itämaiseen ekso-
tiikkaan. Mistä nykykäyttäjät keskuste-
lisi Alexandre Dumas'n kanssa? Länsi-
maisen kannabiksenkäyttäjän yhteys
1800-luvun kirjallisuuteen lienee pit-
kälti katkennut. On silti hyvä huomata,
että kannabiksen lääke- ja päihdekäyt-
tö on ollut osa eurooppalaista kulttuuria
kauemmin kuin monesti ajattelemme.

Kannabiksen päihdekäytön kieltä-
minen on vaikuttanut paljon keskuste-
luun, jota aineesta käydään. Nykyään

julkinen keskustelu kannabiksesta kes-
kittyy aineen oletettuihin haittoihin tai
hyötyihin. Kannabiksen käyttöä pahek-
sutaan, koska sen väitetään aiheuttavan
mielenterveysongelmia ja syrjäytymistä
tai johtavan koviin huumeisiin. Kanna-
biksen käyttöä puolustetaan, koska sen
käyttöä pidetään rentouttavana esimer-
kiksi rankan työpäivän jälkeen. Keskus-
telussa korostetaan myös kannabiksen
potentiaalia sairauksien tai vaivojen hoi-
dossa.

Romantiikan ajan hasiskirjallisuus-
dessa ei pohdita hyötyjä ja haittoja. Ha-
siskuvauksissa etusijalla on kokemus it-
se: seikkailu ja nautinto, mutta myös ah-
distus ja painajaiset. Hasiskirjallisuus
voi laajentaa käsitystämme siitä, miten
arabikulttuuri voidaan nähdä. Minun
mielestäni se laajentaa myös käsitystäm-
me siitä, miten voimme nähdä aistinau-
tinnot.

Nautinnon tutkimus on jo tuloillaan.
Antropologiassa hyvän elämän, mielihy-
vän ja onnellisuuden tutkimus on nosta-
nut päätään tällä vuosituhannella (esim.
Mathews & Izquierdo 2009; Kavedži-
ja & Walker 2016). Antropologinen tai
kulttuurintutkimuksellinen ote nautin-
toon olisi mahdollisuus haastaa terapia-
yhteiskunnan hyvinvointipuhetta, jos ti-
laisuuteen halutaan tarttua.

Romantiikan ajan hasiskirjallisuus-
den nykyajassa radikaalilta tuntuva

hedonismi tarjoaa siihen uuden näkökulman: mitä jos sanoisimmekin suoraan tutkivamme huumekokemuksia, koska ne ovat itsessään mielenkiintoisia ja aineiden käyttäjien kannalta merkityksellisiä? Tällöin voisimme antaa täyden arvon sekä nautinnolle ja seikkailulle että pelolle ja painajaisille.

VIITTEET

1. Marcus Boonin (2002, 137) mukaan Daucus-Carotan hahmo on lainattu fantasiakirjailija E.T.A. Hoffmannilta.

2. Sekä englanninkielisessä alkutekstissä että suomenoksessa käytetään vanhahtavaa kirjoitusmuotoa hasheesh/hashis.

KIRJALLISUUS

Boon, Marcus (2002) *The Road of Excess. A History of Writers on Drugs*. Cambridge/London: Harvard University Press.

Brunila, Kristiina, Harni, Esko, Saari, Antti & Ylöstalo, Hanna (toim.) (2021) *Terapeuttinen valta. Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jänitteitä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Carrier, Neil & Gezon, Lisa L. (2024) *The Anthropology of Drugs*. Abingdon/New York: Routledge.

Dumas, Alexandre (1911/2013) *Monte-Criston kreivi*. Suom. Jalmari Finne. [*Le comte de Monte-Cristo*, 1844–45.] Helsinki: Otava.

Gautier, Théophile (2019) *The Club of Assassins*. Käänt. Maurice Stang. [*Le Club des Hachichins*.] Teoksessa Théophile Gautier & Charles Baude-laire. Hashish, Wine and Opium. Richmond: Alma: 19–54.

Hupli, Aleks (2024) *Älyä lääkkeitä ja päihteistä? Tajusteiden hyötykäyttöä*. S.l.: Siltala.

Hämeen-Anttila, Jaakko (2013) *Trippi ihmemaahan. Huumeiden kulttuurihistoria*. Helsinki: Otava.

Hämeen-Anttila, Jaakko (2015) *Huumeet ja houreet*. Esitelmä. Talletus YleAreenassa. <https://areena.yle.fi/1-2753189>

Jay, Mike (2023) *Psychonauts. Drugs and the Making of the Modern Mind*. New Haven and London: Yale University Press.

Jünger, Ernst (1978) *Annäherungen. Drogen und Rausch*. Stuttgart: Klett-Cotta.

Kavedžija, Iza & Walker, Harry (toim.) (2016) *Values of Happiness. Toward an Anthropology of Purpose in Life*. Chicago: Hau Books.

Ludlow, Fitz Hugh (2008) *Hashiksenkäyttäjät eli katkelmia pythagoralaisen elämästä*. Suom. Ville-Juhani Sutinen. [*A Hasheesh-Eater. Being Passages from a Life Pythagorean*, 1856.] Turku: Savukeidas.

Mathews, Gordon & Izquierdo, Carolina (2009) *Pursuits of Happiness. Well-being in Anthropological Perspective*. New York / Oxford: Berghahn Books.

Orhanli, Eve (2024) *Valtatyhteiskuntaan integroitunut kannabiksen käyttö – Kannabiksen kanssa tekemisissä olevien kertomat rationaali-teetit, hallinnan kokemukset ja subjektifikaatio*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis, 389. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-448-5>

Partridge, Christopher (2018) *High Culture. Drugs, Mysticism, and the Pursuit of Transcendence in the Modern World*. Oxford/New York: Oxford University Press.

Said, Edward W. (2011) *Orientalismi*. Suom. Kati Pitkänen. [*Orientalism*, 1978.] Helsinki: Gaudeamus.

Weidemann, Volker (1978) *Die Götter stauner. Über Ernst Jüngers Drogenfahrten*. Teoksessa Ernst Jünger. *Annäherungen. Drogen und Rausch*. Stuttgart: Klett-Cotta: 7–12.

FT **Aila Mustamo** on päihteiden kulttuurisista merkityksistä kiinnostunut kulttuuriantropologi. Hän työskentelee tutkijana Turun yliopistolla folkloristiikan oppiaineessa ja osa-aikaisena kulttuuriantropologian yliopistonlehtorina Oulun yliopistossa. Hän on tutkinut *black metal* -alakulttuuria, isänmaallisia lauluja ja psykedeelitutkijoiden omaa huumeidenkäyttöä.

Kirja-arviot

Lukemisen laaja kuva

Lukemisen kulttuurit. Toim. Pirjo Hiidenmaa, Ilona Lindh, Sara Sintonen & Roosa Suomalainen. Gaudeamus 2023. 412 s.

Nykypäivän lukemiskeskustelua sävyttää huoli. Kirjallisuusala on jatkuvassa murroksessa, sillä kirja ei enää ole ehdottomasti suosituin tapa viihtyä ja hankkia tietoa. Moni pelkää perinteisen painetun kirjan katoavan, kun äänikirjapalveluista tulee yhä suosituimpia. Myös lasten ja nuorten lukutaito ja heikentyvät Pisa-tulokset ovat toistuvasti julkisen keskustelun aiheina.

Lukemisen kulttuurit lupaa esipuheessaan katsoa huolipuheen taakse ja valaista lukemiseen liittyvää moninaisuutta. Tätä tavoitetta ajatellen kirjaan on koottu 20 artikkelia eri tieteenaloilta. Mukana on kirjallisuudentutkimuksen, kielentutkimuksen, kasvatustieteiden, historian tutkimuksen, sosiologian, psykologian ja filosofian alaan kuuluvaa tutkimusta. Kaikkia artikkeleita kuitenkin yhdistää lukemisen käsittäminen kulttuurisesti rakentuvana toimintana.

Teoksen artikkelit on jaettu ”Lukijat ja lukemisen ympäristöt” sekä ”Kulttuuriset lukijakäsitykset” yläotsikoiden alle. Näistä ensimmäinen sisältää enimmäkseen artikkeleita, joissa lukemista lähestytään sosiaalisena ja vuorovaikutteisena toimintana. Lukijan omakuva, toiset lukijat ja lukuympäristö ovat yhteydessä toisiinsa ja vaikuttavat sekä tekstin tulkintaan että lukumotivaation syntyyn ja säilymiseen.

Kirjan aloitusartikkeli, Riikka Rossin *Kaunokirjallisuuden lukeminen ja yhteisöllinen empatia*, käsittelee empiirisen lukupiiritutkimuksen avulla kerronnallista empatiaa ja kirjojen lukemisen herättämiä empatian tuntemuksia. Käsitys kehittyneen empatian ja lukemisen välisestä yhteydestä toistuu säännöllisesti sekä tieteellisessä että yleisessä keskustelussa. Rossi tuo kattavasti esille aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimusta ja siihen liittyviä tulkinnallisia ongelmia: tuottaako kirjallisuuden lukeminen empaattisempia ihmisiä vai ovatko lukemisesta kiinnostuneet jo lähtökohtaisesti sosiaalisesti tiedostavia ja empaattisia yksilöitä? Empatiaa on monenlaista, eikä se aina ole pelkästään myönteistä. Ros-

sin tutkiman lukupiirin osanottajat kokiivat monenlaisia empatian muotoja ja käsitteivät lukemisen pintaan nostattamia tunteita yhteisöllisesti.

Lukemisen yhteisöllisyyttä käsitellään myös esimerkiksi Maaria Lingon tekstissä *Kirjabloggarit ja lukemisen sosiaalisuus*. Linko tarkastelee kirjabloggareita yhteisönä ja yksittäisiä bloggaajia yhteisön jäsenenä. Bloggaajat lukevat kirjoja yksin, mutta he tavoittelevat yhteisöllisyyttä jakamalla lukokemuksensa muille bloggaajille ja lukijoille. Bloggaamisessa ei Lingon tutkimuksen perusteella ole kyse suosion tavoittelemisesta, vaan halusta jakaa omia ajatuksia muille. Blogikirjoitukset myös toimivat perinteisen median ja kirjakriittikkien ulkopuolisena kanavana kirjasuosituksille. Toiminnan sosiaalisuus kannustaa jatkamaan lukemisharrastusta.

Monet lukijoita ja lukemisen ympäristöjä käsittelevistä artikkeleista lähestyvät aihetta empiirisen havainnoinnin ja kyselyvastausten pohjalta. Yksittäisten lukijoiden ajatuksia ja toimintaa kuvaavista aineistoista nousee esille henkilökohtaisen lukumotivaation ja so-

siaalisen ympäristön tärkeys lukuharrastukselle. Perinteisesti yksinäisenä harrastuksena pidetty lukeminen voikin olla myös sosiaalista, verkostoitunutta ja päämäärätietoista toimintaa.

Noin puolet ensimmäisen osion 12 artikkelista tarkastelee lasten ja nuorten lukemista, etenkin lukemista kouluympäristössä. Artikkeleissa käsitellyt aikuiset lukijat ovat yleensä tarttuneet kirjaan omasta halustaan, kun taas lasten ja nuorten lukemiseen pureutuviissa tutkimuksissa kyse on usein pakosta tai ulkoisesta motivaatiosta.

Lotta-Sofia La Rosa erittelee artikkelissaan *Nuoret lukijat ja sosiaalisuuden merkitys* sosiaalisen viiteryhmän vaikutusta lukumotivaatioon. Lopputuloksena on, että pojat lukevat vapaa-ajallaan kirjoja vähemmän ja epäsäännöllisemmin kuin tytöt. Syiksi La Rosa ehdottaa kotikasvatusta ja yhteiskunnassa vallitsevia, lukemiseen liittyviä stereotyyppiä. Toisaalta esimerkiksi Sara Routarinne ja muut haastavat tekstissään *Lukupiireistä motivaatiota lukuharrastukseen alakoulussa* käsityksen sukupuolesta lukutaitoa selittävänä keskeisenä tekijänä. Sen sijaan he nostavat keskiöön lukumotivaatiota ruokkivan ja tukevan pedagogiikan.

Kirjan ensimmäisen osan artikkelit lähestyvät lukijuutta ja lukemisen ympäristöjä monenlaisista näkökulmista kä-

sin ja vaihtelevien metodien avulla: lukijoina ovat niin työikäiset, vanhukset, maahanmuuttajat kuin lapset ja nuoretkin. Heidän kokemuksiaan on kartoitettu haastattelemalla, havainnoimalla ja toisaalta myös määrällistä dataa tulkitsemalla. Erilaisuudestaan huolimatta artikkeleista muodostuu sujuva kokonaisuus, joka havainnollistaa samalla lukutaidon käsitteellistämisen ongelmallisuutta. Perinteisen lukemiskäsityksen muutos ja monilukutaidon käsite toistuvat lähes kaikissa artikkeleissa, mutta kaikenkattavaa määritelmää ei silti ole mahdollista saavuttaa.

Kirjan toinen pääotsikko, kulttuuriset lukijakäsitykset, kokoaa alleen artikkelieita, jotka tutkivat lukijan kokemuksen sijaan pikemminkin lukemisen rakenteita. Etenkin koululaitoksen tuottamat pedagogiset asiakirjat korostuvat lähdeaineistona. Valitettavasti otsikon alle valikoituneet artikkelit ovat keskenään niin erilaisia, ettei niistä muodostu samalla tavalla keskenään dialogia käyvää kokonaisuutta kuin ensimmäisen osan teksteistä. Esimerkiksi Elina Koukin *Kirjallisuudenopetus ja eettinen mielikuviutus* olisi sopinut lähekkäin lukemisen ja empatian yhteyttä tutkivien artikkelien kanssa, sillä se tuo keskusteluun syvempää filosofista pohdintaa sellaisista keskeisistä käsitteistä kuin mielikuviutus, empatia ja yleissivistys. Vastaavasti

myös Kalle Puolakan artikkeli *Kauno-kirjallisuuden lukijasta kokijaksi* tuntuu kirjan loppuosassa irralliselta, vaikka se täydentää alkupuolella aloitettua keskustelua kirjallisuuden lukemisen hyödyistä. Artikkelissa syvennyttään lukemiseen kokemuksellisesta tietoa tuottavana tekemisenä sekä käsitellään kokemusperäisen tiedon ja empatian välistä eroa.

Anna Kuismenin *Talonpoikainen kansa ja lukemisen haasteet 1800-luvun Suomessa* sekä Minna Sääskilahden ja muiden *Lukemisen diskurssit Kalle Päätalon Iijoki-sarjassa* tutkivat lukemista historiallisesta näkökulmasta. Kummassakin artikkelissa korostuvat materiaalien olosuhteiden tärkeys lukuharrastuksen synnylle sekä lukemisen merkitys maailmankuvan laajenemisessa. Lukemisen esteitä on ollut monenlaisia, eivätkä kaikki niistä ole kadonneet yhteiskunnasta. La Rosan artikkelissaan mainitsevat stereotyyppiä lukemisesta feminiinisenä harrastuksena löytyvät jo Kalle Päätalon kirjojen diskursseista, joten vain vähän on muuttunut sadassa vuodessa. Kuismenin sekä Sääskilahden ja muiden artikkelit muodostavat toimivan parivaljakon peräkkäin luettuna, mutta ne kytkeytyvät huonosti niiden jälkeen tulevien, nykypäivän koululaitosta käsittelevien artikkelien kanssa.

Kirjan esipuheen perusteella artikkelijako on tehty sen perusteella, että

ensimmäisessä osassa tarkastellaan todellisia lukijoita lukemisympäristöissä, kun taas toisessa tutustutaan lukemiseen vaikuttaviin kulttuurisiin tapoihin. Vaikka yläotsikkojako on ymmärrettävä, tarkempi temaattinen jako olisi saattanut muodostaa tekstien välille enemmän yhteyksiä ja auttaa lukukulttuurin moninaisuuden välittämisessä. Kulttuuriset tavat ja todellisten lukijoiden tavat ovat kuitenkin keskeisesti yhteydessä toisiinsa.

Lukemisen kulttuurit tarjoaa sitä, mitä esipuheessaan lupaa. Se nostaa esille

erilaisia lukijoita, lukemisen tapoja, lukutaidon muotoja, lukuympäristöjä ja tapoja arvostella lukemista. Olisi ollut kiinnostavaa lukea enemmän monilukutaidon muodoista. Teoksen artikkeleissa tutkimuskohteena on usein juuri kirjamuotoisen kaunokirjallisuuden lukeminen, ja esimerkiksi äänikirjoja ei käsitellä lainkaan.

Tällaisenaan kokoomateos tarjoaa kuitenkin monipuolisen kuvan siitä, millaista lukeminen on nykypäivän Suomessa ja mitkä ovat lukuharrastusta edesauttavia ja haittaavia tekijöitä. Ar-

tikkelit tuovat niin tieteellisen kuin arkipäiväisenkin keskustelun tueksi kaivattua tutkittua tietoa. Pelkän huolenaiheen sijaan lukeminen näyttäytyy teoksessa elinvoimaisena taitona, jota kannattaa vaalia.

Nita Mäenpää

Kirjoittaja on historian väitöskirjatutkija Oulun yliopistossa. Hän tutkii kansakoulu- ja kirjoitustaidon opetusta, kehitystä ja opetuksen yhteiskunnallisia tavoitteita.

Iloa Lindh: Book readers as literary travelers

The topic of this article is literary travels made by readers who identify themselves as book readers. I ask, what kind of literary journeys readers make and what meanings do they give to literary places. The data consists of over 600 open-ended responses collected in a large online survey that was conducted as part of a reading research project. The analysis of the responses demonstrates three main types of discourses: When a book, author or literary world is so important to the reader that it inspires to visit a destination, the journeys are often described with expressions related to fan culture or pilgrimage. Another recognizable discourse type highlights the literary meaning of a certain place. The reader-traveller's own actions, imagination, and memory construe the particularity jointly with the real-life place. Third type of replies combine traveling and reading habits: an avid traveler may get journey ideas from books, or an avid reader may read books that are related to their past or future travel destinations.

Henri Hyvönen: The burdensome role of a masculine man: The biopolitical takeover of masculinity in the public debate on Tony Halme in the 2020s

Tony Halme's (1963–2010) 2003 parliamentary campaign opposed humanitarian immigration, feminism, and the social state, marking a key moment in the mainstreaming of right-wing populism in Finland. This article focuses on Halme's public remembrance and related struggles over meaning in Finnish media during the 2020s. The analysis identifies four affective-discursive canons, understood as consistent formations of affect and meaning-making. Halme was positioned as a sympathetic victim of unhealthy societal expectations on men. This sympathy was extended to his supporters, young men marginalized by Finnish society. Here men's lives were subjected to a biopolitical takeover, with demands for institutional and structural reforms to improve their quality of life. These canons faced resistance. Some texts positioned men as accountable for their hostility, rejecting sympathy for Halme. The right-wing populist movement that utilized Halme was often met with disdain unless framed through con-

cerns about young men. Despite the disagreement on whether a biopolitical takeovers of masculinity and young men are necessary, the texts idealized a masculinity detached from violent nationalism and aligned with gender equality and the labor market.

Semi Purhonen, Riie Heikkilä, Jarmo Kallunki & Sara Sivonen: Is the political divide within the working class in contemporary Finland also a question of taste and lifestyles?

The classical question about the political divide within the working class has gained new urgency due to the rise of right-wing populist parties across Western countries. Using survey data collected in 2007 and 2018, we examine the cultural correlates of the political dividing lines amongst the working class in Finland by comparing three groups: supporters of Social Democrats and the Finns Party, and those who report being likely non-voters. We hypothesize that the division between these groups are not only about values like usually thought, but also a matter of cultural lifestyles and

tastes. We define the working class by occupational class and education. The cultural indicators measure participation, taste, knowledge, and attitudes. Sociodemographic factors and class identification are also included in the analysis. The results show that the working-class groups differ according to the selected cultural indicators and the differences in some cases hold even when controlling for the social profiles of the groups and the survey year. The results are discussed in the light of the literatures on political polarization and cultural stratification. Our emphasis on horizontal differentiation within the working class challenges the dominant approaches in cultural sociology where the working class is usually considered as relatively homogeneous.

**Maarit Mäkinen & Mari Pienimäki:
Inclusive media publicity stumbles
upon difficult topics: obstacles and
opportunities for participation**

Previous research shows that there is a clear need for considering citizens' concerns and views in Finnish society. Ho-

wever, in media publicity, some citizens may remain unheard and lack opportunities to participate in constructive discussions.

The article examines the opportunities and obstacles of inclusive media culture. The concept of inclusiveness describes the cultural and social circumstances and atmosphere that allows the hearing of diverse voices and participation in media publicity. The study asks what opportunities citizens possess to express critical and non-mainstream views in the media and what obstacles this form of civic engagement faces.

The data consists of interviews with citizens who have tried to participate in the media publicity on difficult health issues. A theory-driven analytical framework was created for the content analysis of the data to identify the factors that hinder and enable to inclusion. The analysis provides a description of the factors that constitute an inclusive media culture and how barriers to inclusion challenge the realization of pluralism and the experience of societal participation.

KULTTUURINTUTKIMUKSEN PÄIVÄT 2025

Sekaisin/Röra/Mix

• 11.–12.12.2025, Turun yliopisto •

Pääpuhujat:

Kata Kyrölä (University College London)

Joel Kuortti (Turun yliopisto)

Anna Kontula

Kulttuurintutkimuksen päivät on poikki-tieteellisen kulttuurintutkimuksen tärkein kotimainen kohtaamispaikka.

Kahdennettatoista kertaa pidettävä konferenssi on Turussa joulukuussa 2025.

Tapahtuman teemana on “Sekaisin.

Sekoitukset, yhdistelmät ja koosteet ovat aina olleet kulttuurintutkimuksen keskeisiä kiinnostuksen kohteita. Lähtökohtana on käsitys kulttuurista aina jo sekoittuneena ilmiönä, henkenä ja materiana – ja erityisesti niiden sekoituksena. Teemana “Sekaisin” viittaa paitsi maailman tilaan myös mielentilaan.

Päivät järjestetään Turun yliopistolla, Turun alakampuksella Arcanum-rakennuksen ympäristössä.

Ohjelma ja ilmoittautuminen: <https://sites.utu.fi/kultut2025/>

KULTTUURINTUTKIMUKSEN
SEURA ry

SÄLLSKAPET FÖR KULTURSTUDIERN
FINLAND rf

SOCIETY FOR CULTURAL STUDIES IN
FINLAND

PUHEENJOHTAJA/CHAIR

Heidi Kosonen

Jyväskylän yliopisto

✉ heidi.s.kosonen@jyu.fi

SIHTEERI/SECRETARY

Topi Vainikainen

✉ sihteeri@kultut.fi

VERKKOSIVUT/WEBSITE

www.kulttuurintutkimus.fi

POSTITUSLISTA/MAILING LIST

✉ kultut@lists.jyu.fi

Kulttuurintutkimuksen seuran tavoitteena on toimia korkeakouluissa ja muissa tutkimuslaitoksissa kulttuurintutkimusta harjoittavien tutkijoiden yhdyssiteenä ja jatkokoulutusta tarjoavana yhteisönä. Tavoitetaan seura toteuttaa järjestämällä tieteellisiä tapahtumia kulttuurintutkimuksen eri alueilta sekä julkaisemalla *Kulttuurintutkimus*-lehteä.

The objective of the Society for Cultural Studies in Finland is to serve as a connecting link between cultural researchers active in institutions of higher education and in other institutions, and to function as a community offering post-graduate education. The Society pursues these goals by arranging scholarly meetings and seminars around topics from various fields of cultural studies, and by publishing the journal *Kulttuurintutkimus*.